

MAGYAR ORVOSI NYELV

MEGJELENIK

A MAGYAR SZAKÍRÓK SZÖVETSÉGE,
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ORVOSTUDOMÁNYI OSZTÁLYA,
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELV ÉS IRODALOM TUDOMÁNYOK OSZTÁLYA,
A MAGYAR ORVOSI KAMARA ÉS AZ EURÓPAI NŐGYÓGYÁSZATI RÁK AKADÉMIA
GONDOZÁSÁBAN.

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ

Prof. dr. Bősze Péter

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTESEK

Prof. dr. Bertók Lóránd

Dr. Brencsán János

Prof. dr. Eckhardt Sándor

Prof. dr. Fábíán Pál

Prof. dr. Gáti István

Prof. dr. Szabó István Mihály

SZERKESZTŐ

Dr. Grétsy Zsombor

SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR

Barabás Terézia

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG

Elnök: Prof. dr. Vizi E. Szilveszter

Tagok:

Prof. dr. Ádám György, Prof. dr. Besznyák István, Dr. Dános Kornél, Prof. dr. de Châtel Rudolf,

Prof. dr. Donáth Tibor, Prof. dr. Egyed Jenő, Prof. dr. Fehér János, Prof. dr. Grétsy László, Prof. dr. Horváth Attila,

Prof. dr. Jászberényi Csaba József, Prof. dr. Juhász-Nagy Sándor,

Prof. dr. Keszler Borbála, Prof. dr. Kiefer Ferenc, Prof. dr. Kupcsulik Péter,

Prof. dr. Lapis Károly, Prof. dr. Palkovits Miklós, Prof. dr. Paulin Ferenc, Dr. Prószéky Gábor,

Prof. dr. Sótonyi Péter, Dr. Szilágyi Zoltán, Prof. dr. Telegdy Gyula, Dr. Ungár László.

A Magyar Orvosi Nyelv megjelenik évente kétszer.

A kiadványt a

támogatta.

Ezért köszönettel tartozunk!

Előfizetési díj nincs, érdeklődők számára térítésmentesen biztosítjuk.

Hirdetéssel kapcsolatos tájékoztatásért forduljon a kiadóhoz!

KIADÓ: Primed-X Kiadó.

CÍME: 1301 Budapest, Pf. 46.

TÁVBESZÉLŐ: (36 1) 429-0316 • **Távmásoló:** (36 1) 429-0318.

E-POSTA: mail@primed-x.hu, bosze@axelero.hu, gretsy-zsombor@axelero.hu.

BORÍTÓTERV: Eper Stúdió • **LAPTERV:** Heltai Csaba • **TÖRDELŐSZERKESZTŐ:** Kardos Gábor

NYOMDAI KIVITELEZÉS: VISIT Kft., Budapest.

ISSN 1588-3191

NYELVHELYZET	
<i>Nemesánszky Elemér</i>	■ Magyar nyelvet vagy hangzavart? Az orvosi glosszológia napjainkban 2

A SZERKESZTŐSÉG LEVELESLÁDÁJÁBÓL

■ Gaál Csaba, Kállai László, Némedi László 5

SZÓCSISZOLÁS

■ Javaslat az immunológiával és a határterületeivel kapcsolatos angol és latin kifejezések magyar megfelelőinek kialakítására, megalkotására Az anyagot összeállította és szerkesztette: Bősze Péter 7

<i>Bősze Péter</i>	■ A vírusnevek írásáról: egy nem szakember gondolatai 26
--------------------	---

TANULMÁNYOK

<i>Buvári Márta</i>	■ Két nehéz szakszó 30
---------------------	----------------------------------

<i>Donáth Tibor</i>	■ Hogyan is állunk a magyar anatómiai szaknyelvvél? 31
---------------------	---

<i>Fazekas Tamás</i>	■ Kétnyelvű, illetve kettősközlés 35
----------------------	--

<i>Grétsy Zsombor</i>	■ Két érdekes nyelvi kérdés (Ön mit csinál a páciensével, Dopplerezi vagy doplerezi?) 37
-----------------------	--

<i>Pestessy József</i>	■ A menyülestől a ficamig 38
------------------------	--

<i>Pestessy József</i>	■ Olvasgassunk „az alternatívákról” (nyelvi fogyatékos olvasóimnak) 38
------------------------	---

<i>Schlamadinger József</i>	■ Az angol nyelv hatása a magyar nyelvre, szaknyelvekre 44
-----------------------------	---

HÍREK, ESEMÉNYEK

■ Beszélgetés szaknyelvekről (Fábián Pál professzor úr nyilatkozott a rádióban) 46
■ Vizi E. Szilveszter brüsszeli székfoglalója 46

NEMESÁNSZKY ELEMÉR

Magyar nyelvet vagy hangzavart? Az orvosi glosszolália napjainkban

A Biblia szerint a pünkösdi üzenet a népek számára érthető, tiszta beszéddel érkezett. Ez a nyelv a keresztényi hit receptorán keresztül a harmadik évezred küszöbén is élő igény maradt. Az „érthető szólás” (a glosszolália) valamikor természetfeletti jelenség volt. Húsvét után nyolc héttel egy régi ószövetségi jóvendülés teljesedett be, amely szerint az Isten „minden emberek és népek ajkán szólva” ad hírt a Messiás feltámadásáról, a Szentlélek eljövételéről.

Mirabile dictu! – az ígét közvetítő szavak, a beszélt nyelv mindenki számára ugyanazt jelentették. Sajnos, nem sokáig, mert a tömeg már akkor is manipulálhatónak bizonyult. Máté evangéliuma megőrzött számunkra egy lelkiismeret-mozdító figyelmeztetést: „Az ítélet napján minden fölösleges szóról számot kell adni. Szavaid alapján igazulsz meg, és szavaid alapján vonsz magadra ítéletet.” Az Újszövetség még kísérletet tett a szólás szabadságának és szabályainak rögzítésére, de – horribile dictu! – ezeket már senki sem vette komolyan a bábelivé változott hangzavarban.

A beszéd kialakulása, az érdeklődés mások gondolatai iránt döntő lépés volt az emberré válás során. Gondolkodásunk sajátos szimbólumokban történik, a szavak és képek rendszere egymásra épülő kategóriákban jelennek meg, és mondataink olyan kijelentéseket képesek alkotni, amelyek logikai viszonyokban jeleníthetik meg a világ végtelen összefüggéseit.

A világon több mint hétezer nyelv ismeretes. A magyar nyelvet beszélők száma szerint a negyvenedik vagyunk a rangsorban.

A magyar nyelv a legrégebb és legdicőségesebb emlékműve nemzeti önállóságunknak és szellemi függetlenségünknek.

A magyar nyelv a legrégebb és legdicőségesebb emlékműve nemzeti önállóságunknak és szellemi függetlenségünknek.

„Az egészséges nemzetnek fő kifejezője a nemzeti nyelv. Aki a magyar nyelv kifejlését hátráltatni akarja, egyenesen a hon legbecesebb javát gátolja.” (Széchenyi István) „Miképpen idegen nyelveket tudni szép, a hazait pedig lehetőség szerint művelni kötelesség.” (Kölcsey Ferenc) „Egy kincse van minden em-

bernek: az anyanyelv.” (Jókai Mór) „A magyar az, akinek a nyelve és esze is magyarul forog.” (Illyés Gyula)

Az 1791-es „herderi jóslat” a magyar nyelv haláláról ez idáig ugyan nem teljesedett be, de a morbiditás jelei egyre markánsabban nyilvánulnak meg.

Nyilvánvaló, hogy az utóbbi évtizedekben a globalizáció vírusa fertőzte meg nyelvünket. Ha Vörösmarty Mihály veretes vagy Arany János csodálatos dallamú és szókincsű mondatait a jelenlegi médiászövegekkel összevetjük, szomorúan döbbenünk rá, hogy a gyengülő-fakuló, betegeskedő magyar nyelv gondozó őrszemekre, társadalmi összefogásra, illetve alapos orvoslásra szorul. A nyelvrontó vírust elpusztító, az ellen immunizáló védőoltást nem ismerünk, az okok kiküszöbölésének óhaja pedig csupán hiú ábránd! Panaceában tehát nem reménykedhetünk. A tünetek felismeréséig azonban el kell jutnunk, a siralmas status quot rögzíteni szükséges és a jobbítás szándékával felvértezve „minden magyart” meg kell szólítani. A sokasághoz szólás hitével, Csokonai reményével, Kazinczy tenni akarásával, Széchenyi István elszántságával lehetne lépni a magyar nyelv megmentése érdekében.

A globalizáció vírusa fertőzte meg nyelvünket.

A tudomány területén a legfenyegetőbb az idegen nyelvi hatás. Nekünk, orvosoknak először a saját házunk táján kell körülnézni, hiszen a szaknyelvet követni ma már alig lehet. Nem vagyok nyelvész, a szavak ízét többnyire olvasva érzem, és főleg akkor, ha a betűvetést (már egyre ritkábban) a magam örömeire gyakorlom. A diszciplína „dadaista kaleidoszkóppá” csorbult nyelvezetét régóta figyelem és egyre nehezebben viselem, hogy a beszélt nyelv és az írott szöveg először rétegyelvvé torzul, majd napjainkra a magyar nyelv elemei lassan kisebbségbe szorulnak. Petőfi Sándor indulata idéződik fel bennem, akinek versében bánatában a legény egyetlen hűséges társát nem kímélve: „... nagyot ütött botjával a szamar fejére”.

Szeretném megszólítani mindazokat, akiknek még hűséges és szeretett társa az orvosi nyelv, és torzításában (úgy, „mint szem

a láncban”) nem kívánnak részt venni. Idézem Lükő Gábort, aki A moldvai csángók címmel megjelent könyvében ekképpen fogalmazott: „A szaknyelv mindaddig értéktelen (és értelmetlen) marad, amíg a »specialisták« olyan őszintén nem szomorodnak el saját nyelvük idegen, rossz és csúnya voltán, mint a moldvai csángók a magukén. A hibridnyelv zavart okoz az identitásban, torzítja az önérzetet. Az orvosoknak mindenekelőtt meg kell tanulniuk azt, hogy tiszta, szép magyar nyelven beszéljenek. Ez lehetne a közös alapja az egymással és a betegekkel való mindenkori értekezésnek is.”

Az anyanyelv és az orvosi nyelv egyaránt a beteg gyógyulását segíti. Ezt bizonyította Rékai János és Pál is, akik 1957-ben Torontóban egy multikulturális gyógyintézetet alapítottak, amelyben az egyénre szabott terápia alapja az anyanyelv volt. Kezdeményezésük és eredményeik lángja hatalmasat lobbant, de nem akadtak olyan követők, akik legalább a parazsat életben tartották volna...

Minden egyes orvos kötelessége lenne a magyar orvosi szaknyelv ápolása. A legnagyobb tisztelet illeti azokat, akik állandóan hallatják jobbító szándékú szavukat. Sajnos, csupán néhány „megszállotról” van szó. Erőfeszítéseik színtere is szűkös, hiszen alig lehet találni olyan folyóiratot, amely ebben a témában elkötelezett lenne.

Rák Kálmán professzor évtizedek óta folytatott küzdelmeit szélmalomharcnak nevezi. Gyakorta szólt arról a farkasról, amely báránybőrben hatol mondatainkba. Érvel, vitatkozik, javasol, az eredménytelenségen azonban maga is elszorodik.

A fiatalabb korosztályt csaknem egyedül képviselő dr. Grétsy Zsombor több helyütt kifejtette, hogy a magyar orvosi nyelv komoly gondban van, túltengnek benne az idegen szavak és kifejezések és e területen zűrzavar uralkodik.

Többmillió szó- és szóláskészletünk zöme az elmúlt két-háromszáz év gyümölcse. Az orvosi nyelvhez néhány tízezernyi szó köthető. A latin nyelvű orvosi kifejezések szótárai ennél is kevesebbet tartalmaznak. Magyar szavak és kifejezések (például: emésztés, epe, máj) már a XV. század elején ismertek voltak. Az első magyar orvosi könyv 1690-ben jelent meg. Pápai Páriz Ferenc „Pax corporis” című munkájának leghíresebb kiadását Misztótfalusi Kis Miklós készítette. Kétszáz éve a német nyelv dominált, és csak századunk ötvenes-hatvanas éveiben észlelhetjük, hogy az orvosi szakkifejezésekből „csorba agyarral elkullogóban van” (Illyés Gyula).

Az angol dominancia a múlt század utolsó évtizedeiben vált nyilvánvalóvá. „Nem minden újdonság jelent romlást, az angolmánia ellen viszont védekeznünk kell. Régen is átvettünk idegen szavakat, de megmagyarosítva, hozzáidomítva az anyanyelv dallamvilágához. Ma viszont majmolás folyik!” – írja dr. Grétsy László. Még ennél is rosszabb az „öszvérszavak” gyors szaporodása, a rövidítések és betűszavak (akronimok, eponimok) korlátlan és kritikátlan használata. Számunkra vigaszt nem jelent, de tanulságul szolgálhat, hogy a Lancet szerkesztőségi közlemény formájában tiltakozott az „acronymogenesis” ellen. A nagy nem-

zetközi, multicentrikus tanulmányok olyan betűszavak által válnak ismertté, amelyek csak ritkán hallatszanak érthető kifejezéseknek, nem utalnak a szakmai tartalomra, többnyire bugyuták, bombasztikusak és memóriánkba rögzödve használatuk káros, sokszor etikailag is kifogásolható következményekkel jár, a beszélt nyelv logikáját egyértelműen rombolják. Az igen hosszú sorból csak néhány példát említek: RAZOR, BORING, ATAC, PROTECT, HOPE, MAGIC, MIRACL, SIGNIFICANT. Akadnak furcsábbak is, például NATO (azaz Nolvadex Adjuvant Trial Organisation) vagy RADCAR (Radiotherapy vesus Carboplatin). Tehát a szavak elvesztik értelmüket, az orvosi nyelv egyre szimbolikusabb, misztikusabb lesz.

Világ orvosai, mit akartok? Hangzavart? Valami olyat, mint a XVI. században élő orvos-nyelvész, Leonard Thurneysser (1530–1596) alkotott? Szimbolikus nyelvezetének titkát csak az fejthette meg, aki a jelek és a belőlük képzett hang- és hangvizek, akusztikus hallucinációk kulcsát ismerte. Nem volt életképes, szerencsére kihalt, de újra erősödik, a csak kevesek által követhető, csak a klubtagok kommunikációját szolgáló beszéd igénye. Ha valaki talán kételkedéssel fogadja véleményem, menjen el egy általa kevésbé művelt, másik aldiszciplína tudományos értekezésére, mondjuk gasztroenterológusként a kardiológusokhoz, és rádöbben, hogy párbeszédük alig követhető, publikációik többnyire csak a vajt füllűeknek szól. Ez, sajnos, fordítva is igaz, hiszen a gasztroenterológusoknak is olyan szókészletük, rövidítések, akronimjeik stb. vannak, amelyek véleményük szerint magyarázatot nem igényelnek (ERCP, EST, NASH, HCP, PBC, PSC vagy például a hepatitisvírusok markerei, a citokinek jelölései stb.).

Folyóiratunk szándéka szerint megteszi a „tőle telhető”, de nyilvánvalóan ez kevés lesz ahhoz, hogy orvosi nyelvünk a hangzavarból a magyarul beszélők, tehát orvosaink, az egészségügyben dolgozók és betegek számára is érthetővé válhasson.

A már említett társadalmi összefogást szervező, irányító „intézményesített” akciók szükségesek.

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete jogosult eldönteni azt, hogy mely szó, illetve kifejezés számít meghonosodottnak és mely idegen. A 2003 januárjában életbe lépett „nyelvtörvény” előírja, hogy reklámok esetén az idegen szöveg magyar megfelelőjét is fel kell tüntetni. Az Anyanyelv-ápolók Szövetsége, a Magyar Szakírók Szövetsége, a Magyar Orvosi Nyelv című folyóirat támogatókat és újabb követőket remél.

Bősze Péter orvosprofesszornak kiemelkedő érdeme, hogy a Magyar Tudományos Akadémia falain belül 2001. december 7-én először került sor egy olyan egynapos konferenciára, amely a „Betű és szóvetés a magyar orvosi irodalomban” címmel zárónyelvet is nyilvánosságra hozott. Első megállapítása így hangzik: „... szükség van magyar orvosi szaknyelvre és annak fejlesztésére, ápolására, és ennek érdekében széles körű, egyetértésre törekvő orvosi és nyelvészeti szakmai együttműködésre.” A személyes élményként is megélt akkori „akadémiai szintű” lelkesedés, optimizmus fakulni látszik. De Bősze Péter, Fábíán Pál,

Keszler Borbála, Bertók Lóránt, Rák Kálmán, Kapócs Gábor, Grétsy Zsombor (és még néhányak) hite és elszántsága töretlen. Ugyancsak az Akadémián, 2003. április 5-én „A szaknyelvek helyzete: legsürgetőbb teendők” címmel olyan megbeszélésre került sor, amely először érintette a közös Európában várható „nyelvi olvasztótégely” problémáit.

Az uniós csatlakozáshoz közel valamiféle nyelvi vízvázlató-

hoz is közeledünk. Egészségügyünk kusza viszonyaiból (jelenlegi siralmas helyzetéből) kivezető reformok között a fenti témakörre is gondolni kell. Sorjazzuk teendőinket, mert a magyar nyelvet nem szabadna „eu-konformissá” tenni, és ennek értelmében az orvosi szaknyelvet sem...

Kétezer év távlatából arról töprengök, hogy az „érthető szó-lás” üzenete vajon miért nem tud átjutni a „túlsó partra”?

GAÁL CSABA

Dr. Grétsy Zsombor Szerkesztő Úrnak

Az előző év első számában megjelent írásomat követő kommentárja készített reakcióra.

Az egész szerkesztői hozzászólás felhangja lejáratazásomat célozza. Ha úgy érzi, hogy ez sikerült, ám legyen. Írásának hangulatkeltő, kifejezetten személyem ellen irányuló mivolta nem támasztja alá megjegyzését, miszerint a kritikát szívesen fogadná. Javarást mondataim, szavaim elemzésével, nem tartalmával foglalkozik, ami nem lett volna feladata és hiányol minden szerkesztői nagyvonalúságot.

Engem mint otthon felelős pozíció nélküli embert természetesen nyugodtan szapulhat annak veszélye nélkül, hogy a bumeráng visszautne. Ez a pragmatikus helyzetfelismerés valós, de ezzel a körülménnyel visszaélni nem „fair”!

Köszönöm nekem szóló tanácsát: cipész maradjon a kaptafánál (szikénél), ne üsse bele magát a nyelvészek dolgába. Csak csodálni lehet azokat, akik orvos létükre saját szakmájuk kiváló művelésén túl még filológiai babérokkal is dicsekedhetnek, különösen akkor, ha a családban véletlenül egy kiváló nyelvész is fellelhető. Ez inkább óvatosságra kellene, hogy intsen, mintsem másokat elsöpör magabiztosságot sugárzó tévedhetetlenségre. Önnek még – úgy látszik – nincs mire szerénynek lennie.

Az Ön szerkesztői megjegyzéseire sok válaszom lenne, de ezek Önt – sorainak tanúsága szerint – úgysem érdeklik, hiszen saját sértettségével van elfoglalva, eltekintve attól, hogy kár lenne az olvasókat tovább terhelni. Ha kicsit éltesebb (és bölcsőbb) lesz, talán belátja eljárása helytelenségét. Arroganciával nem lehet szimpátiát kelteni.

Önteltséget sugárzó írásában jobb lett volna, ha inkább a tárgyra koncentrálna és nem önkényesen kiragadott nemtetszését elemzi. Itt említem meg, hogy az emberi és szerkesztői stílushoz tartozik az is, hogy ha egy kézirat beérkezik, azt visszaigazolni illik és esetleg még meg is köszönni. Számtalanszor próbáltam elérni telefonon (titkos!), a szerkesztőségben, soha nem sikerült. Még kedves édesapján át is kértem visszajelentkezését, ez sem történt meg. Európában ez is hozzátartozik az udvarias formásághoz. Nem kelt egyébként jó benyomást az sem, hogy a folyóiratban bántóan túlteng az Ön neve, valamint a nagy önbizalomról tanúszkodó egyes szám első személyben való állandó nyilatkozás.

Az augusztusi szám 42. oldalán Önök az én kaptafámhoz szólnak hozzá, azaz sebészeti kifejezésekről írnak. Talán azt mégis megengedi nekem, hogy immár 35 évi gyakorlat után megjegyezzem, számtalan javaslatuk izzadságszagú, szükségtelen, valamint teljesen hamis elképzelésből indul ki. Hasonlóképpen megírtam volna, hogy a 28. oldal utolsó mondata sem helytálló, hiszen a „diagnosztikának” van megfelelő magyarja, vagyis a kórismézés. Szívesen kifejtettem volna nyilvánosság előtt is nézeteimet minderről, ha Ön egy értelmiségihez (és kollegához!)

méltó módon reagált volna. Önnek azonban fontosabb a saját igaza, mint mások véleménye.

Sok (megérdemelt) sikert kívánva küldöm üdvözetem.

Tisztelt Főorvos Úr, kedves Gaál Csaba!

A lényeggel kezdeném.

Azért, amiért Főorvos Úr úgy érzi (és ezt levelében egyértelműen jelezte), hogy a cikkére válaszként megfogalmazott írásom lejáratozó jellegű és személye ellen irányuló volt, ezúton tisztelettel és egyúttal szégyenkezve Főorvos Úr bocsánatát, elnézését kérem!

Ezt természetesen a lap hasábjain is szívesen megteszem.

Hibámat teljesen belátva és elismerve szeretném hangsúlyozni: szerencsétlenül sikerült fogalmazásom mögött valójában semmiféle bántó, rosszindulatú vagy éppenséggel valamiféle sértettséget kifejező szándék, gondolat nem volt: eszembe sem jutott ilyesmi! – S miért is jutott volna? Én csupán próbáltam (ám mint kiderült: nagyon ügyetlenül...) ironikus, szarkasztikus hangvételt használni felelni Főorvos Úr maga által is kritikus hangneműnek mondott cikkére. Tisztában vagyok avval, hogy – és ez talán alkati tulajdonság is – stílusom olykor minden szándékom ellenére egyáltalán nem azt érzékelteti, hogy egy-egy adott kérdéshez szeretnék kedélyesen, humorizálva hozzászólni, hanem egyszerűen csak bántóra, rosszízűre sikerül megfogalmazásom. Ismét, kiemelten megkövetve Főorvos Urat, állíthatom, hogy ezt a fogyatékoságomat valóban igyekszem levetkőzni.

Hozzáteszem, ha magam kapok hasonló, ironikus-tréfálkozó hangvételi bírálatot, éppen stílusom, látásmódom miatt nem is érzek semmi bántódottságot, nem is feltételezek ilyen szándékú gondolatokat a szavak mögött. Éppen hogy örömmel tölt el, ha valaki szellemesen, sarkosan, szarkasztikusan fogalmazza meg véleményét, azt érezvén ilyenkor, hogy hasonló látásmóddal tekintünk a világra! Például az, hogy Főorvos Úr a „megöntözött öntöző”-höz hasonlított, kifejezett derültséget okozott számomra, s úgy éreztem: nagyon találó, ugyanakkor tréfásan csúfondáros kritikát kaptam, holott meggyőződésem, hogy sokan rosszul fogadták volna ezt a szerintem csakugyan lényegmegragadó összevetést.

Éppen ez, Főorvos Úr tanulmányának ez a valóban kritikus, de a fontos dolgokra is humorosan, sarkosan, sőt, csúfondárosan rámutató hangneme bátorított föl arra, hogy magam is ilyesfajta stílust használjak. Ezt nyilvánvalóan túlzásba vittem, elhibáztam, elrontottam.

Bízva abban, hogy ügyetlenségem, ostobaságom ellenére Főorvos Úr számára érezhetővé válik valódi szándékom, célom, s a Főorvos Úr munkája, munkássága iránti tiszteletem és megbecsülésem, még azt is remélni merem, hogy talán túlléphetünk (a magam részéről természetesen a megfelelő tanulságokat levonva, s jó irány-

ba változva is) az általam elküldött baklövésen egy sokkal nagyobb, fontosabb, messzebb mutató feladat, hivatás érdekében, a magyar orvosi szaknyelv műveléséért.

Tiszteletteljes üdvözléssel kíván Főorvos Úrnak további sikeres tevékenységét:

Grétsy Zsombor

KÁLLAI LÁSZLÓ

„Pí-Édzs-Dí”

Fölmegy bennem a pumpa, valahányszor azt hallom, hogy pí-édzs-dí. Kétségtelen, hogy a PhD fogalmát az USA-tól vettük át, a címül választott kiejtéssel együtt. Ez azt mutatja, hogy az amerikaiaknak fogalmuk sincs, vagy nem akarnak tudni arról, hogy a rövidítés egy görög-latin szóösszetételt takar: philosophiae doctor, magyarul a bölselet vagy a bölcsesség doktora, angolul Doctor of Philosophy. A görögről latin írásmódra való áttérés során a Ó, vagy ö betűt kettős betűvé, ph-vá írták át, melynek jelentése „ef”, lásd fizika, fiziológia, farmakológia. Ezeket az angolban se ejtik p-hizikának, p-hiziológiának, p-harmakológiának. Miként a magyarban is más hang az s, z és az sz, melyet nyelvünk a rovásírást kizorító latin írásmódban kettős betűvel volt kénytelen jelölni: gy, ly, ny. Igaz ebből sokszor baj támad, mert magyar fül kell ahhoz, hogy a Kiszely-t nem kiszey-nek kell-e ejteni, hogy a Nemeskürti nemeskürti-nek hangzik, a Jósika pedig (kicsi József) zs-vel ejtendő. Valamikor, az én gyermekkoromban a pé-t pö-nek, a há-t hö-nek ejtettük. Ma alighanem röhögés fogna el sokakat, ha a PhD-t pö-hö-dö-nek ejténék. Holott nem helytelen.

A nagyképű PhD tehát valójában „ef-dé”-t jelent, ha már nem akarjuk egyszerűen doktornak (eredetileg: tanító, a latinba docens néven ment át) nevezni a szóban forgó minősítést. Ahhoz nem kell PhD-nek lenni, hogy megtanuljunk, a ph egyetlen hangzó, miként az MSZP-ben az sz, és nem jut eszünkbe a betűszót em-es-zé-pé-nek ejteni. Magyar fül így nemigen fogná föl, hogy miről van szó.

Kedves Kállai László!

Gondolatmenete rendkívül logikus, frappáns és meggyőző. Valóban: lehetne az a „Ph” „f” ejtésű is. A helyzet azonban kicsit más. Ugyan szabálykönyv ezt nem rögzíti, ám a magyar nyelvi megszokás és hagyomány, a hosszú idő alatt kiérlelődött betűszó-kiejtési szokások úgy alakultak, hogy – és ez a lényegi különbség a példaként bemutatott „MSZP” és „PhD” betűszavak között – csupán a magyar szavaknál ejtjük ki a betűszót valóban **betű szerint**, akkor is, ha a betű éppenséggel egy kétjegyű betű (pl.: sz, gy, zs stb.), míg az idegen betűszavaknál – még ha adott esetben tudjuk is,

hogy az adott betűjegy-kombináció **egy hangnak felel meg, azaz egy betű** – a magyar betűjegyek szerint oldjuk föl a betűszót, mégpedig (és ezt már a szabályzat is tartalmazza!) a betű **magyar kiejtése szerint**. Ennek az erős hagyománynak talán az van a hátterében, hogy sok nyelvből sokféle, olykor-olykor meglehetősen rafinált betűszó kerülhet magyar nyelvű írásos környezetbe, s az emberek többségétől nem várható el, hogy mondjuk a görög mellett még a francia és egyéb nyelvek többjegyű betűit is fölismerjék, s a forrásnyelv hangtana szerint szépen ejtsék is ki.

Az előzőek alapján tehát nem helyes hibázatni a nem „f”-es kiejtést, ám annál inkább hangsúlyozni kell, hogy a „PhD” az bizony semmiképp nem „pí-édzs-dí”, hanem szerényen csak a „pé-há-dé” kiejtési formában helyes a magyar nyelvi környezetben.

Rendkívül érdekes fölvetését megköszönve üdvözlö:

Grétsy Zsombor

NÉMEDI LÁSZLÓ

Tisztelt Szerkesztőség!

Mindenek előtt engedje meg, hogy szűkebb szakmám – a közegészségügy – munkatársainak nevében is gratuláljak Önnek és szervezetének az április 5-i nagygyűlés megszervezéséért.

Hasonló elismerés illeti meg a Magyar Orvosi Nyelv című folyóirat beindítását is. Itt jegyzem meg, hogy szélesebb szakmai kört szólítana meg az újság, ha a címében az „orvosi” jelző helyett a „tudományos” szó szerepelne.

A nagygyűlés visszhangjaként két megjegyzést tennék.

35 éve szerkesztem intézetünk folyóiratát, a Budapesti Népegészségügyet. Úgy vélem, hogy a szerkesztőknek és a lektoroknak kiemelt szerep jut abban, hogy a magyar nyelv logikája és szépsége a szócikkekben is megjelenjék. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a helyesírási hibák javításának mintájára a lektorok – akár a szerző megkérdezése nélkül – magyar nyelvi lelkismeretük alapján, önállóan módosítsák a magyarítható szakszöveget, ahol az a jelentést nem befolyásolja.

Meggyőződésem, hogy a szakmunkákban alkalmazott szép magyar, veretes fogalmazás elősegíti az olvasó számára az eredeti gondolat pontosabb megértését. Közismert szépirodalmi tapasztalat, hogy a költők és írók egy-egy körülményesen leírható fogalmat akár egyetlen szellemes fordulattal közvetlenül befogadhatóvá tesznek (pl. József Attila: ...kékítőt old az ég vízében...).

Végezetül javasolnám, hogy a szerkesztőségek mérítsenek a kínálatból és a különösen művészi szövegrészeket, melyekben érvényesül a fenti elv, küldjék meg követendő példaként folyóiratuknak.

Tisztelettel:

Dr. Némedi László
Főszerkesztő

Javaslat az immunológiával és a határterületeivel kapcsolatos angol és latin kifejezések magyar megfelelőinek kialakítására, megalkotására

Az anyagot összeállította és szerkesztette: Bősze Péter

Ebben a rovatban korábban angol és latin kifejezések magyar megfelelőire tettünk javaslatot, és mindig egy-egy téma köré csoportosuló szójegyzéket adtunk közre. Kértük az olvasókat, tegyenek javaslatokat, közöljék észrevételeiket stb. Sajnos túl sok választ nem kaptunk – minden bizonnyal a mindennapos túlterheltség miatt. Szeretnénk, ha a magyarítási törekvéseink nem pusztába kiáltott szavak lennének, ezért alapvető, hogy az ország kiemelkedő szakembereit bevonjuk ebbe a munkába. Ennek szellemében küldtük el az alábbi levelet, és ismertetjük eredeti javaslatainkkal együtt a válaszokat is, amelyért kimondhatatlanul hálásak vagyunk. Ez a felmérés a Magyar Orvosi Nyelv című folyóirat számára készült, amelyben hamarosan megjelenésre kerül. Tekintettel azonban arra, hogy a Nőgyógyászati Onkológia olvasótáborra más és, mert az immunológiai kifejezésekkel a nőgyógyászok, daganatgyógyászok is lépten-nyomon találkozhatnak, a szerkesztőség úgy gondolja, hogy a szakemberek gondolatai a Nőgyógyászati Onkológia olvasói számára is nagyon hasznosak.

Felkérő levél

„Tisztelt ... A Magyar Orvosi Nyelv című folyóirat következő számának „Szócsiszolás” rovatában az immunológiával és határterületeivel kapcsolatos angol és latin kifejezések magyar megfelelőinek kialakítására, megalkotására teszünk javaslatot, amelyet csatoltan küldök. Szeretnénk, ha az ország vezető szakemberei is kifejteneék ezzel kapcsolatos véleményüket, amelyeket szintén közlünk. Reméljük, hogy egy közös álláspontot ki tudunk alakítani. Nagyon kérem, a javaslattal összefüggő meglátásaidat, illetve az olyan nehézségeket, amelyek még eszünkbe sem jutottak, a remélhetőleg megszülető vagy már meglévő ötleteket, javaslatokat, hasznosnak tűnő alapelveket, akár csak egy-egy rész kérdésben hasznos szempontokat juttasd el hozzám. Fáradozásod, együttgondolkodásod előre is hálásan köszönöm. (Bősze Péter)

Megjegyzés

A szöveges válaszokat teljes terjedelmükben közöljük, a szójegyzéket és a rövidítéseket, írásmódot illetően pedig, értelemszerű-

en, csak azokat a szavakat, kifejezéseket, rövidítéseket és helyesírási módot ismertetjük, amelyekkel kapcsolatban a válaszoló megjegyzést, javaslatot tett.

EREDETI JAVASLAT

(Bősze Péter) Hangsúlyozzuk, hogy az alábbi javaslatsor megvitatást igényel, és csak a szakma támogatásának, egyetértésének megszületése után tekinthetjük általános használatra ajánlottnak az alábbi magyarításokat. Az összeállítás a teljesség igénye nélkül történt. Az „immunológia” kifejezésre nem találtunk alkalmas magyar szót, ez egyébként teljesen átment a köztudatba. Sok esetben az írásmód összevisszasága miatt is szerencsés a magyarítás. Pl. a T-helper lymphocyte/cell a következő formákban fordul elő a magyar irodalomban: T-helper sejt, T-helper-sejt, T-helper nyiroksejt, T-helper-nyiroksejt, T-helper limfocita, T-helper-limfocita, T-helper lymphocyta, T-helper-lymphocyta stb.

Szó- és kifejezésjegyzék

Antigen presenting cells (antigénprezentáló sejt) (APC)	antigénbemutató sejtek
Antigénprezentáció	antigénbemutató
Antigén	?
Antitest	ellenanyag
Antibody dependent (anitestfüggő)	ellenanyagfüggő
Antigén-antibody complex	antigén-ellenanyag-együttes
Apoptózis (programozott sejthalál)	tervezett sejthalál/sejtpusztulás
Epitóp (antigéndetermináns)	antigén-meghatározó
Granulocyte (granulocita, granulocyta)	szemcsés fehérvérsejt
Bazofil granulocita	bazofilszemcsés-fehérvérsejt
Eozinofil granulocita	eozinofilszemcsés-fehérvérsejt
Neutrofil granulocita	neutrofilszemcsés-fehérvérsejt
Granulum	szemcse
B cell, B lymphocyte	B-sejt, B-nyiroksejt
T cell, T lymphocyte	T-sejt, T-nyiroksejt
T-helper lymphocyte/cell	segítő T-nyiroksejt, segítő T-sejt
Cytotoxic T cell/lymphocyte	sejtmérgező T-sejt/nyiroksejt

SZÓCSISZOLÁS

T inhibitor cell	gátló T-sejt	Humorális immunitás	testnedvi immunitás
T cell clones	T-sejt klónok, T-utódsejt halmazok, T-utódsejtek	Adaptív immunitás	szertett/alkalmazkodó immunitás
T cell dependent	T-sejt-függő	Szenibilizálódás	érzékenyvá válás, érzékenyülés
Dendritikus sejtek	nyúlványos sejtek	Bronchus associate lymphoid tissue (BALT)	hörgőrendszeri nyirokszövet (BALT?)
Keratocita, keratocita	szarúsejt	Gastrointestinal tract associated lymphoid tissue (GALT)	gyomor-bélrendszeri/bélrendszeri nyirokszövet (GALT?)
Mast cell (mastocita, masztocita)	hízósejt	Mucosa associated lymphoid tissue (MALT)	nyálkahártya nyirokszövet (MALT ?)
Monocyte (monocita, monocyta)	egymagúsejt, egymagúsejt	MHC (major histocompatibility complex)	fő szövetmegfelelési molekularendszer
Natural killer cells (NK cells)	természetes ölősejtek (NK-sejtek?)	HLA	emberinyiroksejt antigén
Phagocyte (fagocita, phagocyta)	falósejt	HLA protein	HLA-fehérje
Microphage (mikrofág)	kisfalósejt	Membrane attac complex, MAC	sejthártyafúró-együttes
Macrophage (makrofág)	nagyfalósejt	Antagonista	ellentétes hatású, ellenható
Phagocytosis (fagocitózis)	sejtfalás, sejtbekbebevezés	additív	hozzáadódó/összeadódó
Fagolizozóma	emésztő/oldó testecske/szervecske/ hólyagcsa	szinergista	összeható, együtttható, veleható
Receptor	kötőhely	endogén	belső, belsődleges, saját, öneredetű
B cell receptor (BCR)	B-sejt-kötőhely, BCR-kötőhely	Diverzitás	szerteágzóság, sokféleség
T cell receptor (TCR)	T-sejt-kötőhely, TCR-kötőhely	Variabilitás	változatosság
Membrane receptor (membrán receptor)	sejtfelszíni kötőhely, sejtfelszín kötőhely, sejthártyai kötőhely, sejthártya kötőhely	Autocrine	saját sejtre ható, önmagára ható
Antigen receptor	antigénkötőhely	Paracrine	szomszédos sejtre ható, környezetre ható, környezetható
Complement receptor	komplementkötőhely	Endocrine (endokrin)	távoli sejtre ható, általános(an) ható, távolható
Mannóz recetor	mannózkötőhely	Parazita	élősködő
Lipopoliszaharid receptor	lipopoliszaharid-kötőhelyek	Pulpa	puhaállomány, massaállomány, masszarés
Co-receptorok	társ kötőhely	Diszulfidhíd (diszulfidkötés)	kén-kén híd/kötés
Fc receptor	Fc-kötőhely	Preformált	előalakított, előformált
Ig-E receptor	Ig-E-kötőhely	Haptén	félantigén
Ligand	?	C1 inhibitor	gátló C1
Mediátorok, mediátor anyagok	közvetítő, közvetítő anyagok, átvivők	CD (cell surface determinant)	??
Transport protein/molekula	szállító/átszállító fehérje/molekula	Inhibitor factor	gátló tényező
Messenger	hírvívő	Allergén	
Acute phase proteins (akut fázis fehérjék)	hevenyszakfehérjék	Blasztos transzformáció	
Heatschock protein	hősokkfehérje	Enzim	
Adhesion molecules (adhéziós molekulák)	tapadómolekulák, tapadásimolekulák, ragasztómolekulák	Citokin	
Intercellular adhesion molecules (ICAM)	sejtek közötti, sejtközötti tapadómolekulák	Domén	
Allergia	túlérzékenység	Endotoxin	
Anafilaktikus	?	Immunológia	
Autoimmunitás	sajáttal szembeni, öntámadás, öntámadási folyamat/ immunfolyamat	Immunglobulin	
Immunmemória	immunemlékezet	Immunglobulin-M,	
Immunreakció	immunválasz, immunfolyamat	Interferon	
Reakció	válasz/folyamat	Izotípus	
Reakciókészség	válaszkészség	Kemotaktikus	
Immunogén	immunválaszt kiváltó, immunválasz-kiváltó	Kemoatraktikus	
Immuntolerancia	immuntűrés/elfogadás	Komplement enzimrendszer	
Cellularis immunitás	sejtimmunitás, sejtes immunitás/védekezés	Lipid	
		Plazmasejt	

Rövidítések és helyesírás

Elgondolkoztató, hogy egy-egy magyarított fogalomnak milyen rövidítését használjuk, a nemzetközileg elfogadott, vagy a magyar kifejezésből adódót, pl. natural killer cell (NK cell), melyet „természetes ölüsejt”-nek fordíthatunk, és a javasolt rövidítés „NK-sejt” vagy „TÖ-sejt” legyen. Kérjük a tisztelt olvasót, hogy írja meg szerkesztőségünknek, hogy melyik formát tartja helyesnek.

Ig-M, IgM, Ig M, Ig-G, IgG, Ig G stb. Ig-alfa, Ig-a, Iga

Immunglobulin-G, immunglobulin G, immunglobulinG

B-sejt, B2-sejt, T-sejt, T2-sejt

MHC-II, MHC II, MHCII, MHC-2, MHC II kötőhely mintázata

CD5+ T-sejt, CD5+T-sejt

CD4+-MHC II, CD4+MHC II, CD3-negatív

TNF-béta, TNF-b, TNFb, TNF b, bTNF, b-TNF

Gamma-INF, g-INF, INFg, INF-g

IL-2, IL-2 stb.

Fc-kötőhely, Fc-epsilon, Fce, Fc-e, Fc-kötés

Bazofil, eozinofil, neutrofil; miért így???

FALUS ANDRÁS

... nem értek egyet az ennyire erőltetett kimagyarításokkal. Gyakorlatilag a javaslatok egy tizedével értek egyet. Mellékelem a jelzett változtatásokat.

Antigén	?
Antitest	ellenanyag (v. antitest)
Antigén-antibody complex	antigén-antitest-komplex
Apoptózis (programozott sejthalál)	programozott sejthalál/ sejtpusztulás
Epitóp (antigéndetermináns)	antigén-darab, epitóp (maradhat)
Granulocyte (granulocita, granulocyta)	
Bazofil granulocita	bazofil-fehérvérsejt
Eozinofil granulocita	eozinofil-fehérvérsejt
Neutrofil granulocita	neutrofil-fehérvérsejt
B cell, B lymphocyte	B-sejt, B-nyiroksejt (limfocita jobb)
T cell, T lymphocyte	T-sejt,
T-helper lymphocyte/cell	segítő T, segítő T-sejt
Cytotoxic T cell/lymphocyte	sejtölő T-sejt/
Monocyte (monocita, monocyta)	monocita
Natural killer cells (NK cells)	természetes ölüsejtek, (NK-sejtek, igen!)
Microphage (mikrofág)	nem használt szó!
Receptor	kötőhely (kevés!) receptor jobb
B cell receptor (BCR)	B-sejt-, BCR-
T cell receptor (TCR)	T-sejt-, TCR-
Membrane receptor (membrán receptor)	sejtfelszíni, sejtfelszín, sejthártyai, sejthártya
Antigen receptor	antigén
Complement receptor	komplement

Mannóz recetor	mannóz
Lipopoliszaharid receptor	lipopoliszaharid-
Co-receptorok	koreceptor
Fc receptor	Fc-
Ig-E receptor	IgE-
Acute phase proteins (akut fázis fehérjék)	akut fázis fehérjék
Adhesion molecules (adhéziós molekulák)	adhéziós molekulák, molekulák, ragasztómolekulák (kevés) allergia
Allergia	autoimmunitás/folyamat/immun- folyamat
Autoimmunitás	sejt-közvetített immunitás, sejtes immunitás/védekezés
Cellularis immunitás	antitest-közvetített immunitás
Humorális immunitás	fő szövettűrési molekularendszer
MHC (major histocompatibility complex)	
HLA (human lymphocyte antigen)	emberi fehérvérsejt antigén
Membrane attack complex, MAC	sejthártyaronszoló-együttes
Antagonista	ellentétes hatású, ellenható – nem kell fordítani
Pulpa	puhaállomány, massaállomány, masszarés (jaj!)
Haptén	antigén elem
C1 inhibitor	C1 gátló
CD (cell surface determinant cluster of differentiation)	sejtfelszíni jelzőanyag
Allergén	allergiát kiváltó antigén
Blasztos transzformáció	sejtosztódás kiváltás
Enzim	enzim
Citokin	citokin
Domén	szerkezeti egység
Endotoxin	u.az
Immunológia	u.az
Immunglobulin	u.az
Immunglobulin-M,	u.az
Interferon	u.az
Izotípus	u.az
Kemotaktikus	u.az
Kemoattraktikus	kemotaktikus
Komplement enzimrendszer	u.az
Lipid	u.az
Plazmasejt	u.az

Rövidítések

pl. natural killer cell (NK cell), melyet „természetes ölüsejt”-nek fordíthatunk, és a javasolt rövidítés „NK-sejt” vagy „TÖ-sejt” legyen. NK maradjon

Ig-M, Ig-G, Ig-a, Immunglobulin-G

B-sejt, B2-sejt, T-sejt, T2-sejt

TNF-b

IL-2 Fc-e,

**GERGELY JÁNOS, ERDEI ANNA,
KACSKOVICS IMRE**

Általános megjegyzések

1. A magyar immunológiai szaknyelvben számos, elsősorban görög-latin, ill. az angol-amerikai szaknyelvből átvett kifejezés, és főként rövidítés honosodott meg, amelyek nem helyettesíthetők magyar kifejezésekkel anélkül, hogy jelentős félreértések forrásává válnának. Ezek megtartása feltétlenül indokolt. 2. Minden olyan „idegen szó”, amely már teljesen vagy többé-kevésbé beépült a magyar szókincsbe a szaknyelvben megtartható. (Példák: prezentáció). 3. Orvosi szakkifejezésként latinos-görögös ortográfia használható, egyébként a fonetikus írásmódot tartjuk helyesnek (pl. limfocita, granulocita)

Antigen presenting cells (antigénprezentáló sejtek (APC))	<i>Antigénbemutató sejtek</i>	Az APC rövidítés megtartása indokolt
Antigénprezentáció Antigén	<i>Antigénbemutató</i>	Egyenértékű Mással nem helyettesíthető különös tekintettel arra, hogy magyar immunológus alkotta
Antitest	<i>Ellenanyag</i>	Egyenértékű
Antibody dependent Antigén-antibody complex	<i>nem használjuk</i> <i>nem használjuk</i>	anitestfüggő, ellenanyagfüggő immunkomplex, antigén-antitest komplex, antigén-ellenanyag komplex, egyenértékűek
Apoptózis	<i>programozott sejthalál</i>	egyenértékű, a javasolt: sejthalál/sejtpusztulás mást fejez ki
Epitóp	<i>antigéndetermináns</i>	egyenértékű, a javasolt „antigén-meghatározó” nem használható
Granulocyte Granulocita	<i>nem használjuk</i>	így használjuk (l. általános megjegyzések)
B cell, B lymphocyte B-sejt,	<i>Nem használjuk</i>	Széleskörben használjuk éppúgy, mint az ezzel egyenértékű B-limfocita kifejezést
B-nyiroksejt	<i>Ritkán használjuk</i>	Elfogadható
T cell, T lymphocyte	<i>Nem használjuk</i>	Lásd B-sejt
T-helper lymphocyte/cell segítő T-nyiroksejt, segítő T-sejt	<i>Nem használjuk</i> <i>Általában nem használjuk</i>	T-helper sejt az általánosan elfogadott, annál is inkább, mivel rövidítése T _H nemzetközi és mással nem helyettesíthető
Cytotoxic T cell/ lymphocyte sejtmérgező T-sejt/ nyiroksejt	<i>Nem használjuk</i>	Citotoxikus T-sejt általánosan elfogadott

T inhibitor cell	<i>Nem használjuk</i>	gátló T-sejt elfogadható
T cell clones	<i>Nem használjuk</i>	
T-sejt klónok,		Általánosan használt (a klón kifejezést átvette a szaknyelv)
T-utódsejt halmazok,	<i>Nem használható</i>	
T cell dependent		T-sejt-függő (elfogadható, de rövidítése, pl. T-sejt függő antigén = TD antigén)
Dendritikus sejtek	<i>Definícióként használandó</i>	nyúlványos sejtek –, a dendritikus sejtek jellemzésére alkalmazható
Mast cell mastocyt, masztoócita	<i>Nem használjuk</i> <i>Általában nem használjuk</i>	Hízósejt általánosan használt Megfelelő környezetben használható
Monocyte	<i>Nem használjuk</i>	Monocita általánosan elfogadott
egymagúsejt, egymagúsejt		Monocita helyett nem használható
Natural killer cells (NK cells)	<i>Az angol kifejezést nem használjuk</i>	
természetes ölüsejtek NK-sejtek	<i>Mindkettő használatos</i>	

LADÁNYI ANDREA

Az immunológiai szójegyzékkel kapcsolatos véleményem a következő (fontossági sorrend nélkül):

1. A szavak egy része már elterjedtnek mondható (lásd. pl. „Immunbiológia”, szerk. Gergely János és Erdei Anna, Medicina, 1998). Erre példák: ellenanyag, B-sejt, T-sejt, segítő T-sejt, sejttölő (nem sejtmérgező!) T-sejt, hízósejt, természetes ölüsejt, hősokkfehérje, immunválasz, válaszkészség, sejtes immunitás, élősködő.
2. Kevésbé elterjedt, de tetszik a falósejt és változatai, és jó a MALT, GALT, stb. magyarítása is.
3. Hibás a szarúsejt (helyesen rövid u-val írandó). A ligand nem kapcsolás, kötődés, hanem valami, ami kötődik (én még ligandumnak tanultam, de meglepetésemre az Orvosi Helyesírási Szótárban ligandként szerepel).
4. Furcsán hangzik, és így biztosan nem fog elterjedni pl. a hevenyszakfehérje, vagy az utódsejthalmaz (jobb, és már ismert is a klón). Nehézkes és felesleges a rövid és jól ismert MHC és HLA fordítása, ugyanígy az autokrin, parakrin, endokrin körülírása.
5. Az allergia jelentése árnyaltabb, mint a túlérzékenységé, aminek többféle megnyilvánulási formája ismert (pl. az anafilaxia is).
6. Értelmezhetetlen a BCR- ill. TCR- (nem TRC!) kötőhely, mivel ezek a rövidítések magát a receptort (kötőhelyet) jelölik.
7. Azokra a szavakra, amelyekre nincs javaslat, én sem tudok, csak rész megoldást (pl. transzformáció helyett átalakulás). Túl-

nyomó részüknél azonban nem is érzem indokoltnak a magyarítást, mivel ezek a szavak rövidke, jól kimondhatóak és nagyrészt jól ismertek.

8. A rövidítések közül helyesnek tartom: IgM, IgG, B-sejt, T-sejt, MHC II, CD5⁺ T-sejt (a + felső indexbe téve), CD3-negatív (hosszú í-vel), TNF-β, ugyanígy IFN-? (nem INF), IL-2.

Megjegyzés

Az összejtes „szótár” már közben meg is jelent, tetszenek a javaslatok.

PÁLÓCZI KATALIN

... nagyon szokatlanok egyes kifejezések, vagy csak körülírással fejezik ki a lényegét. Szeretném kiemelni, hogy a hazai immunológiai kézikönyvek megadják a gyakran használt kifejezések értelmezését (glosszárium), ami nagy segítség az olvasó számára. Ettől függetlenül nem vitatható, hogy a kigyűjtött szó- és kifejezésjegyzék rendkívül hosszú, amely arra figyelmeztet, hogy foglalkozni kell a kérdéssel.

Antigén	Antigén (a magyar Detre László alkotta kifejezés, az antisomatogen (ellenanyag termelést kiváltó) szó rövidített formája – az egész világ elfogadta)
Apoptózis (programozott sejthalál)	sejt önmegsemmisítés/ütemezett sejthalál
Epitóp (antigéndetermináns)	antigén-meghatározó? antigéndetermináns
Cytotoxic T cell/lymphocyte	Sejtpusztító T-sejt/nyiroksejt
Natural killer cells (NK cells)	NK-sejtek
Phagocytosis (fagocitózis)	Falósejt általi bekebelezés?
Membrane receptor (membrán receptor)	sejtfelszíni kötőhely,
Co-receptorok	társ kötőhelyek
Ligand	(a kötőhelyhez) kapcsolódó molekula
Acute phase proteins (akut fázis fehérjék)	hevenyszak fehérjék?
Adhesion molecules (adhéziós molekulák)	tapadó molekulák,
Allergia/anafilaxia	túlérzékenység/azonnali túlérzékenység
Anafilaktikus	azonnali túlérzékenységet kiváltó
Autoimmunitás	a sajátot támadó immunofolyamat
Immunogén	immunválaszt kiváltó,
Cellularis immunitás	sejtes immunitás/védekezés
Bronchus associate lymphoid tissue (BALT)	(BALT)
Gastrointestinal tract associated lymphoid tissue (GALT)	(GALT)
Mucosa associated lymphoid tissue (MALT)	(MALT)
Membrane attac complex, MAC	sejthártyaátfúró-együttes

Paracrine	környezetre ható,
Pulpa	puhaállomány,
CD (cell surface determinant??)	?? ???
CD (cluster of differentiation)	fejlődési antigének csoportja
Allergén	túlérzékenységet kiváltó antigén
Blasztos transzformáció	antigénnel kiváltott sejttálatulás
Enzim	enzim
Citokin	keringő sejtermék
Domén	
Endotoxin	baktérium méreganyag
Immunglobulin	ellenanyag
Immunglobulin-M,	M típusú ellenanyag
Interferon	interferon (vírus vagy aktivált sejt eredetű szabályozó molekula)
Izotípus	ellenanyag osztály
Kemotaktikus	irányított sejtmozgást kiváltó
Kemoatraktikus	irányított sejtmozgást hívó (jel)
Komplement	kiegészítő
Lipid	??
Plazmasejt	ellenanyag termelő B-sejt

Rövidítések és helyesírás

Ig-M, Ig-G, Ig-a, Immunglobulin-G, B-sejt, B2-sejt, T-sejt, T2-sejt, MHC-II, CD5⁺ T-sejt, CD4⁺ MHC-II, CD3 negatív, TNF-β, INF-γ, IL-2, Fc-kötőhely, Fc-e

PETRÁNYI GYÓZÓ

A megjegyzések csak a legfontosabb alap kifejezéseket érintik, ezeket kellene először rendbe tenni és utána a részleteket. Azokat a kifejezéseket, melyek közhasználatban vannak nem érdemes erőltetetten változtatni, pl. antigén, komplex stb.

Antigen presenting cells (antigénprezentáló sejtek (APC))	antigénbemutató sejtek
Antigénprezentáció	antigénbemutató
Antigén	?
Antitest	ellenanyag
Antibody dependent (antitestfüggő)	ellenanyagfüggő
Antigén-antibody complex	antigén-ellenanyag-komplex
Apoptózis (programozott sejthalál)	tervezett sejthalál
Epitóp (antigéndetermináns)	antigén-jellemző

Cytotoxic T cell/lymphocyte	sejttroxikus T-sejt/nyiroksejt
Membrane receptor (membrán receptor)	sejtmembrán kötőhely
Ligand	kapcsolóhely
Mediátorok, mediátor anyagok	közvetítő anyagok
Acute phase proteins (akut fázis fehérjék)	hevenyfázisfehérjék
Adhesion molecules (adhéziós molekulák)	tapadó molekulák
Autoimmunitás	sajáttal szemben immunitás
Cellularis immunitás	sejtközvetített immunitás
Humorális immunitás	humorális immunitás
Adaptív immunitás	szerzett immunitás
Szenzibilizálódás	érzékenyvé válás
Bronchus associate lymphoid tissue (BALT)	hörgőrendszerhez kötött nyirokszövet
Gastrointestinal tract associated lymphoid tissue (GALT)	gyomor-bélrendszeri/ bélrendszeri nyirokszövet (GALT?) kötött
Mucosa associated lymphoid tissue (MALT)	nyálkahártya nyirokszövetkötött (MALT ?)
MHC (major histocompatibility complex)	fő szövetösszeférhetőségi molekularendszer
HLA (human lymphocyte antigen)	emberifehérvérsejt antigén
Membrane attac complex, MAC	sejthártyatámadó-komplex
Diverzitás	sokféleség
Variabilitás	változatosság
Autocrine	önmagára ható
Paracrine	környezetre ható
Endocrine (endokrin)	távolható
Preformált	előformált
Haptén	antigén kiegészítő
CD (cell surface determinant)	sejtfelszíni meghatározó
Inhibitor factor	gátló /faktor

RAJNAVÖLGYI ÉVA

Általánosságban a nyelvi zűrzavar és sok magyartalan kifejezés miatt fontos dolognak érzem az egységesítést, de ahol erőltetett a dolog, ott feltétlenül az angolból vagy latinból átvett idegen, de történetileg vagy egyéb okból egyértelmű kifejezéseket tartanám meg.

Antigén	ez is átment a köztudatba
Antigén-antibody complex	antigén-ellenanyag-együttes – komplex, ez a kémiában is használatos, az együttes nem fejezi ki a molekuláris kapcsolatot, a komplex szó igen
Apoptózis (programozott sejthalál)	programozott sejthalál
Epitóp (antigéndetermináns)	antigén-meghatározó – nem jó, epitóp és antigéndetermináns elfogadott

Granulocyte (granulocita, granulocyta)	granulocita
Bazofil granulocita	bazofilszemcsés-fehérvérsejt
Eozinofil granulocita	eozinofilszemcsés-fehérvérsejt
Neutrofil granulocita	neutrofilszemcsés-fehérvérsejt
Granulum	szemcse – ez lényegében csak a látszat, ténylegesen membrán vezikulumok, ezért nem tükrözi a tényleges képződményt, erőltetett
B cell, B lymphocyte	B-sejt, (B-nyiroksejt) – a nyiroksejt nem szerencsés, nem logikus
T cell, T lymphocyte	T-sejt, (T-nyiroksejt)
T-helper lymphocyte/cell	segítő T-sejt, (segítő T-nyiroksejt)
Cytotoxic T cell/lymphocyte	sejtmérgező T-sejt/nyiroksejt – öló T sejt,
T cell clones	T-sejt klónok, T-utódsejt halmazok – túl bonyolult, a klón elfogadott T-utódsejtek
Dendritikus sejtek	nyúlványos sejtek ez ugyan szó szerinti fordítás, mégis jobban felhívja arra a figyelmet, hogy rengeteg nyúlványos sejt van, a dendritikus sejt ma egy settípust definiál, ez elfogadható
Keratocita, keratocya	szarusejt – erőltetett
Monocyte (monocita, monocyta)	egymagúsejt, egymagúsejt – a legtöbb sejt egymagú, ez nagyon megtévesztő, a monocita, hasonlóan a dendritikus sejt kifejezéshez, egyértelműen egy sejtípust jelent
Natural killer cells (NK cells)	természetes ölösejtek – mindkettő jó (NK-sejtek?)
Microphage (mikrofág)	kisfalósejt – ez nem használt kifejezés
Macrophage (makrofág)	nagyfalósejt – ez nem fedi az adott sejtpopulációt, a méret nem jellemző
Fagolizoszóma	emésztő/oldó testecske
Receptor	kötőhely – a kötőhely a receptor része, legfeljebb kötő molekula, de a receptor elfogadott, tág értelemben fed egy jól értelmezett fogalmat
Membrane receptor (membrán receptor)	sejtfelszíni receptor
Antigen receptor	antigénkötő receptor
Complement receptor	komplement kötő receptor
Mannóz receptor	mannózkötőhely
Lipopoliszaharid receptor	lipopoliszaharid-kötőhelyek
Co-receptorok	társ kötőhely
Fc receptor	Fc-kötőhely
Ig-E receptor	Ig-E-kötőhely – ezek mind más jelentenek
Mediátorok, mediátor anyagok	közvetítők, közvetítő anyagok, átvivők – egyik sem elfogadható

Ligand	a receptor kötőhelyébe illeszkedő molekula, de ez túl bonyolult, a ligand is elfogadott más területen is (kémia, biokémia, biológia)
Acute phase proteins (akut fázis fehérjék)	hevenyszakfehérjék – nem jó
Intercellular adhesion molecules (ICAM)	sejtek közötti, sejtközötti tapadó molekulák – ezt sem tartom szerencsésnek, az adhézió kémiai fogalom is és jól jelzi a folyamatot
Autoimmunitás	saját szembeni, öntámadás – a támadás csak néha igaz, akkor önpusztító folyamat
Immunmemória	immunológiai emlékezet – esetleg
Reakciókészség	válaszképesség
Immunogén	immunválaszt kiváltó
Immuntolerancia	immuntűrés/elfogadás – a tolerancia a viselkedéstudományban is elfogadott, mindenki érti
Cellularis immunitás	sejtes immunitás
Humorális immunitás	testnedvi immunitás – ez nem jó
Adaptív immunitás	szerzett immunitás
Szenzibilizálódás	érzékenyítés, érzékenyvé válás
Bronchus associate lymphoid tissue (BALT)	hörgőrendszerhez kapcsolódó nyirokszövet
Gastrointestinal tract associated lymphoid tissue (GALT)	bélrendszerhez kapcsolódó nyirokszövet
Mucosa associated lymphoid tissue (MALT)	nyálkahártyához kapcsolódó nyirokszövet
MHC (major histocompatibility complex)	fő szövetmegfelelési, fő szövetösszeferhetőségi géneket kódoló komplex
HLA (human lymphocyte antigen)	Molekularendszer – a komplex a génekre és nem a molekulákra vonatkozik
Membrane attac complex, MAC	emberi limfocita antigén
Antagonista	sejtkárosító komplex
additív	ellentétes hatású – ellenható leggyakrabban a gátló értelemben használt
szinergista	összeadó
endogén	együttható, belső, belsőleges, saját, a lényeg, hogy mihez képest (szervezeteh, sejthez stb.)
Diverzitás	öneredetű
Variabilitás	sokféleség
Autocrine	változatosság
Paracrine	visszaható
Endocrine (endokrin)	közlelre ható
Diszulfidhíd (diszulfidkötés)	távolható
Haptén	kén-kén híd/kötés – ez a biológiában két cisztein közötti kovalens kapcsolat, cisztein híd, kén-kén kötés
Cl inhibitor	félantigén – ez nem az
CD (cell surface)	Cl gátló
	CD = Cluster of Differentiation – ez egy

determinant)	nemzetközi Workshop által javasolt angol nomenklatura, nem lehet magyarra fordítani és nem is kell
Inhibitor factor	gátló faktor
Allergén	allergiát kiváltó antigén
Blasztos transzformáció	osztódó sejtek létrejötte
Enzim	enzim
Citokin	sejtek által termelt oldott faktor
Domén	szerkezetileg rendezett fehérje egység
Endotoxin	sejten belüli mérge/toxin – szűkebb értelemben a Gram-baktériumokra jellemző lipopoliszaccharidot jelenti
Kemoatraktikus	ezt nem használjuk
Komplement enzimrendszer	köztudatban elfogadott
Lipid	zsír
Plazmasejt	ellenanyag termelő sejt, segítő T sejt/limfocita

Rövidítések és helyesírás

... pl. natural killer cell (NK cell), melyet „természetes ölösejt”-nek fordíthatunk, és a javasolt rövidítés „NK-sejt” vagy „TÖ-sejt” legyen. Csak az NK-sejtet tartom elfogadhatónak

IgG, IgM – az Ig-a nem ide tartozik logikailag, de van IgA is.

B-sejt, T-sejt (T2 sejt szerintem nincs), MHC-II, CD5+ T-sejt, CD4+ -MHC II, CD4+MHC II

– ezek együtt nem fordulnak elő, csak ha a kapcsolatról beszélünk, ezért csak az első variáció fordulhat elő a szövegben

TNF β vagy TNF- β mindkettő elfogadott

IFN γ vagy IFN- γ

csak az IL-2 jó

csak az Fce jó

MHC II kötőhely mintázatúak

– MHC mintázat de nem MHC kötőhely mintázat

Bazofil, eozinofil, neutrofil; miért így????

– ez a festődésükre utal, milyen típusú festéket kötnek

SZEGEDI GYULA

1. Nem változtatnám meg (nem indokolt a magyarosítás) a következők esetében:

antigén (Detre László által alkotott elnevezés), epitóp (antigéndetermináns) receptor (nemcsak receptor tud kötni), allergia, anafilaktikus, autoimmunitás (ugyanis van: fizioológias és patológias autoimmunitás is – fizioológias öntámadás?), immunmemória, immunreakció, reakció, reakciókészség, Immunogén, tolerogén, immuntolerancia, celluláris immunitás, humorális immunitás, szenzibilizálódás, haptén, allergén, blasztos transzformáció, enzim, citokin, domén, endotoxin, immunglobulin, immunglobulin-M, interferon, izotípus, kemoatraktikus, kemoatraktikus, komplement enzimrendszer, lipid, plazmasejt.

2. A javasoltak, amivel egyetérték:

antigénbemutató sejtek, antigénbemutató, ellenanyag, ellen-

anyagfüggő, antigén-ellenanyag együttes, B-sejt, T-sejt, segítő T-sejt, gátló T-sejt, T-sejt klónok, T-sejt függő, nyúlványos sejt, szarusajt, hízósejt, természetes ölüsejtek, falósejt, kifelősejt, nagyfalósejt, sejtfalás, emésztő testecske, ligandum, közvetítők, közvetítő anyagok, szállító fehérje/molekula, hírvívő, akut fázis fehérjék, hőszokkfehérje, tapadási molekulák, sejtközötti tapadási molekulák, szerzett immunitás, hörgőrendszeri nyirokszövet, gyomor-bélrendszeri nyirokszövet, nyálkahártya nyirokszövet, HLA-fehérje, ellentétes hatású – antagonist, hozzáadódó – additív, együtttható – szinergista, belső – endogén, sokféleség – diverzitás, változatosság – variabilitás, gátló tényező – inhibitor factor.

3. Egyéb javaslatok:

szemcsés-plazmájú fehérvérsejt, bazofil szemcsés-plazmájú fehérvérsejt, eozinofil szemcsés-plazmájú fehérvérsejt, neutrofil szemcsés-plazmájú fehérvérsejt, sejtölő T-sejt (immunocyta), veszületett immunitás (innate immunity), fő szövetegyező antigének, human-leukocyta antigének, sejtmembrán hasító komplex, önmagára visszaható – autocrine, szomszéd sejtre ható – paracrine, belső elválasztású – endokrin, puhaállomány – pulpa, előformált – preformált, C₁ gátló – C₁ inhibitor.

4. A rövidítésekkel kapcsolatos javaslataim:

- NK-sejt, és ne legyen a TÖ-sejt
- Ig-M, Ig-G, Ig-A, ... – Immunglobulin-G,...
- Ig-alfá lánc – B-sejt, B₁-sejt, B₂-sejt
- T-sejt, T₁-sejt, T₂-sejt – Thelper₁-sejt, Thelper₂-sejt, T₀-sejt
- MHC-II
- MHC-I
- MHC-III
- CD₅⁺T-sejt
- CD₄⁺MHC-II sejtek (CD₄⁺ DR⁺-sejtek)
- CD₃-negatív sejtek
- TNF-β, INF-?, IL-2, Fc-receptor (Fc-R – Fc-RI, Fc-RII, Fc-RIII)

SZEKERES BARTÓ JÚLIA

Általánosságban az a véleményem, hogy nem kell feltétlenül mindent magyarosítani. Egyrészt vannak olyan kifejezések, amelyek ma már a használt magyar nyelv részei, mint pl. a memória, másrészt vannak dolgok, amelyek kizárólag szigorúan szakmai társaságot érdekelhetnek, akik jobban értik az eredeti latin kifejezést (pl. antigen), mint egy erőltetett körülírást.

<p>Apoptózis (programozott sejthalál)</p> <p>T-helper lymphocyte/cell</p> <p>Epitóp (antigéndetermináns)</p> <p>Cytotoxic T cell/lymphocyte</p> <p>Keratocita, keratocyta</p>	<p>tervezett sejthalál/sejtpusztulás</p> <p>– szerintem a programozott sejthalál megfelelő, a program szó átment a magyar nyelvbe</p> <p>segítő T-sejt (segítő T-nyiroksejt)</p> <p>antigén-meghatározó hely</p> <p>sejtpusztító/ölő/gyilkossejtmérgező</p> <p>szarusajt – ez félreérthető, nem kell feltétlenül magyarítani</p>
---	--

<p>Phagocytosis (fagocitózis)</p> <p>B cell receptor (BCR)</p> <p>T cell receptor (TCR)</p> <p>Transport protein/molekula</p> <p>Adhesion molecules (adhéziós molekulák)</p> <p>Immunmemória</p> <p>Cellularis immunitás</p> <p>Pulpa</p> <p>Diszulfidhíd (diszulfidkötés)</p>	<p>sejtbekebelezés</p> <p>(B sejt) antigenkötő hely</p> <p>(T-sejt-) antigenkötő hely (kötőhely)</p> <p>szállító (átszállító) fehérje/molekula</p> <p>ragasztómolekulák</p> <p>immunemlékezet – az immunológiai memória megfelelő, a memória már átment a magyar nyelvbe</p> <p>sejt-közvetítette immunitás</p> <p>velőállomány</p> <p>kén-kén híd/kötés – nem kell a diszulfidot magyarosítani, csak szakmabeli használja</p>
--	--

UHER FERENC

Általános javaslok

1. A rövidítéseket illetően nagyon szerencsétlennek tartanám, ha mindenáron el akarnánk térni a nemzetközi szakirodalomban (nem csak az angolban) használt és mindenki számára érthető rövidítésektől. Pl: az NK sejt legyen „természetes ölüsejt”, rövidítve azonban mindenképpen „NK” és nem „TÖ”.

2. A túlzásokat azért jó lenne kerülni. Szerintem túlzás például a sejtek: „makrofág, granulocita” és egyes kifejezések: „fagocitózis, apoptózis” mindenáron történő magyarítása. Ezek a szavak és kifejezések már teljesen beépültek a magyar nyelvbe, fordításuk sokszor nehézkes, ráadásul félrevezető. Az apoptózis például legfeljebb „programozott sejthalál”, de semmiképpen sem „tervezett”.

Néhány további javaslat

1. T-sejt, B-sejt, segítő T-sejt stb., 2. GALT – gyomor-bélrendszerhez kötött (vagy kapcsolódó) nyirokszövet, MALT – nyálkahártyához kötött (vagy kapcsolódó) nyirokszövet, 3. BCR – B-sejt antigén-felismerő kötőhely, TCR – T-sejt antigén-felismerő kötőhely.

Végül egy kérdés

Mi legyen ha egy szónak több jó magyar megfelelője van? Pl: SC (stem cell) – általában „őssejt”-nek fordítjuk, de néhány kiváló kolléga ragaszkodik a szó szerinti (és valóban nem rossz) „törzsejt” kifejezéshez.

Szerkesztőségi zárógondolatok

Az immunológiai kifejezések magyarításával kapcsolatos gondolatokhoz kiegészítő szerkesztőségi állásfoglalást nem teszünk. Úgy gondoljuk, hogy a fentiekben közölt vélemények egyértelműen rávilágítanak arra, hogy még sokféle álláspont van. Bizonyos neveknél és főleg a rövidítéseknél azonban eléggé egységes az írásmód. A további teendők miatt, tisztelettel kérjük az olvasókat, szakembereket, hogy írják meg véleményüket, amelyet örömmel közreadunk.

AZ ÖSSZEÁLLÍTÁSSAL KAPCSOLATOS VÉLEMÉNYEK**Szerkesztői bevezetés**

A fenti összeállítást elküldtük a résztvevőknek és más szakembereknek, nyelvészeknek is. Az alábbiakban ismertetjük az eddig beérkezett válaszokat. A további véleményeket is folyamatosan közöljük.

FÁBIÁN PÁL

Mellékelten küldöm a szójegyzékkel kapcsolatos észrevételeimet, hogy ezzel is előbbre legyünk. Az átfogó rendezést (ettől függetlenül) nagyon fontosnak, az ilyen kisebb hibajavításoknál feltétlenül lényegesebbnek tartom.

Antigén – nem tudnék jobbat ajánlani; bevett szó lett mára

Antigén-ellenanyagegyüttes (vö. ...

Bazofilszemcsés fehérvérsejt (stb.) (nem kötőjellel)

T-utódsejt-halmazok (kötőjellel – vö. T-sejt-függő!)

Egymagú sejt, egymagvú sejt (külön)

Kisfalósejt, nagyfalósejt (így jó, értelmi okokból)

A hólyagcsa lenne a legjobb, de kiabálóan nyelvújítási szó

B-sejt-kötőhely, T-sejt-kötőhely – értelmezőbb lenne: B-sejt-kötő hely, de a javaslat maradjon)

BRC-kötőhely (stb.) – lehetne-e: BRC-kötő hely

A „sejtfelszíni kötőhely” a jobb szó és persze „sejthártyai kötőhely” – bár ez furcsa; esetleg antigénkötő hely, komplementkötő hely, mannózkötő hely, lipopoliszacharid-kötő helyek a jó

társ kötőhely – társ-kötőhely (így jó)

Tapadási molekulák; de ragasztómolekulák (?) – a tapadó-molekulák a jó

Sejtek közötti – lehetne/legyen sejtközi

Autóimmunitás – immunfolyamat – a többi nem jó

Immunválasz – kiváltható (!)

Gastrointestinalis – gyomor-bél rendszeri – nyálkahártya-nyirokszövet (?)

HLA – emberinyiroksejt-antigén (kötőjellel)

KESZLER BORBÁLA

Keszler professzor asszony, aki az MTA Nyelvi Bizottságának elnöke is, a kéziratot nyelvtanilag nézte át, a fogalmak írásmódjára tett javaslatot:

Antigénmeghatározó, Antigénjellemző, Emberinyiroksejt-antigén, Bazofilszemcsés fehérvérsejt (stb.),

Sejtfelszíni-kötőhely, Sejthártyakötőhely, Sejtmembránkötőhely, Komplementkötő receptor,

Membránvezikulum, Tapadási molekulák,

Nyálkahártya-nyirokszövet, Sejtközvetített immunitás, Sejt-közvetített immunitás, Sejthártyaátfúró együttes, Sejthártyaroncsoló-együttes (lehetne külön is), Sejtostódás-kiváltás, Fehérjeegység,

Hevenyszakfehérjék (Jó lenne tudni, hogy az „akut fázis fehérvérsejt” mit jelent! Ha akut fázisra jellemző fehérvérsejt, akkor így írnam: akutfázis-fehérvérsejt)

Baktérium-méreganyag,

Ellenanyagosztály, Ellenanyag termelő B-sejt

LADÁNYI ANDREA

... Hogy érdemileg is hozzászóljak a véleményekhez, leginkább a Gergely János-Erdei Anna-Kacs Kovics Imre trió, valamint Rajnavölgyi Éva javaslataival és nézeteivel értek egyet. ... Az összes véleményt nézve, bár tényleg sokféle álláspont van, abban teljesen egységesek a vélemények, hogy ellenzik az erőltetett magyarítást, a már meghonosodott, részben a köztudatba is átment kifejezések megváltoztatását.

Véleményem szerint ez szerepelhetne a szerkesztőségi zárógondolatok között is.

SZEGEDI GYULA

... Az eredeti és az általam javasolt listához hozzáírtam a kollégák véleményét is (1. táblázat).

Ezekből megpróbáltam a számomra a legjobbat, a legelfogadhatóbbat kiválasztani (2. táblázat).

EREDETI	BÓCSZE PÉTER	FALUS ANDRÁS	GERGELY JÁNOS, ERDEI ANNA, KACSKOVICS IMRE	LADÁNYI ANDREA
Antigen presenting cells (antigénprezentáló sejtek) (APC)	antigénbemutató sejtek		<i>Antigénbemutató sejtek</i> Az APC rövidítés megtartása indokolt	
Antigénprezentáció	antigénbemutató		<i>Antigénbemutató</i> Egyenértékű	
Antigén	?	?	Mással nem helyettesíthető különös tekintettel arra, hogy magyar immunológus alkotta	
Antitest	ellenanyag	ellenanyag (v. antitest)	<i>Ellenanyag</i> Egyenértékű	ellenanyag
Antibody dependent (antitestfüggő)	ellenanyagfüggő		<i>nem használjuk</i> antitestfüggő, ellenanyagfüggő	
Antigén-antibody complex	antigén-ellenanyag-együttes	antigén-antitest-komplex	<i>nem használjuk</i> immunkomplex, antigén-antitest komplex, antigén-ellenanyag komplex, egyenértékűek	
Apoptózis (programozott sejtihalál)	tervezett sejtihalál/sejtpusztulás	programozott sejtihalál/sejtpusztulás	<i>programozott sejtihalál</i> egyenértékű, a javasolt: sejtihalál/sejtpusztulás más fejez ki	
Epitóp (antigéndetermináns)	antigén-meghatározó	antigén-darab, epitóp (maradhat)	<i>antigéndetermináns</i> egyenértékű, a javasolt „antigén-meghatározó” nem használható	
Granulocyte (granulocita, granulocyta)	szemcsés fehérvérsejt		granulocita	
Bazofil granulocita	bazofil szemcsés-fehérvérsejt	bazofil-fehérvérsejt		
Eozinofil granulocita	eozinofil szemcsés-fehérvérsejt	eozinofil-fehérvérsejt		
Neutrofil granulocita	neutrofil szemcsés-fehérvérsejt	neutrofil-fehérvérsejt		
Granulum	szemcse			
B cell, B lymphocyte	B-sejt, B-nyiroksejt	B-sejt, B-nyiroksejt (limfocita jobb)	B-sejt – <i>Széleskörben használjuk éppúgy, mint az ezzel egyenértékű B-limfocita kifejezést</i> B-nyiroksejt – <i>Ritkán használjuk Elfogadható</i>	B-sejt
T cell, T lymphocyte	T-sejt, T-nyiroksejt	T-sejt	ua, mint a B-cell-nél	T-sejt
T-helper lymphocyte/cell	segítő T-nyiroksejt, segítő T-sejt	segítő T, segítő T-sejt	<i>Általában nem használjuk. T-helper sejt az általánosan elfogadott, annál is inkább, mivel rövidítése TH nemzetközi és mással nem helyettesíthető</i>	segítő T-sejt
Cytotoxic T cell/lymphocyte	sejtmérgező T-sejt/nyiroksejt	sejtölő T-sejt	citotoxikus T-sejt általánosan elfogadott	sejtölő (nem sejtmérgező!) T-sejt
T inhibitor cell	gátló T-sejt		gátló T-sejt	
T cell clones	T-sejt klónok, T-utódsejt halmazok, T-utódsejtek		T-sejt klónok általánosan használt (a klón kifejezést átvette a szaknyelv)	T-sejt klónok
T cell dependent	T-sejt-függő		T-sejt függő (elfogadható, de rövidítése, pl. T-sejt függő antigén = TD antigén)	
Dendritikus sejtek	nyúlványos sejtek		<i>definícióként használandó</i> nyúlványos sejtek-, a dendritikus sejtek jellemzésére alkalmazható	
Keratocita, keratocyta	szarusajt			szarusajt (helyesen rövid u-val írandó)
Mast cell (mastocyta, masztocita)	hízósejt		<i>Hízósejt</i> általánosan használt. A mastocyta, masztocita megfelelő környezetben használható, de általában nem használjuk.	hízósejt

PÁLÓCZI KATALIN	PETRÁNYI GYÓZŐ	RAJNAVÖLGYI ÉVA	SZEGEDI GYULA	SZEKERES BARTÓ JÚLIA	UHER FERENC
	antigénbemutató sejtek		antigénbemutató sejtek		
	antigénbemutató		antigénbemutató		
Antigén (a magyar Detre László alkotta kifejezés), az antisomatogén (ellenanyag termelést kiváltó) szó rövidített formája (az egész világ elfogadta)	antigén	ez is átment a köztudatba	antigén (Detre László által alkotott kifejezés)		
	ellenanyag		ellenanyag		
	ellenanyagfüggő		ellenanyagfüggő		
	antigén-ellenanyag-komplex	antigén-ellenanyag-együttes-komplex, ez a kémiában is használatos, az együttes nem fejezi ki a molekuláris kapcsolatot, a komplex szó igen	antigén-ellenanyag-együttes		
sejt önmegsemmisítés/ütemezett sejthalál	tervezett sejthalál	programozott sejthalál		tervezett sejthalál/sejtpusztulás – szerintem a programozott sejthalál megfelelő, a program szó átment a magyar nyelvbe	apoptózis (programozott sejthalál)
antigén-meghatározó? Antigéndetermináns	antigén-jelmező	antigén-meghatározó – nem jó, epitóp és antigéndetermináns elfogadott	epitóp (antigéndetermináns)	antigén-meghatározó hely	
		granulocita	szemcsés-plazmájú fehérvérsejt		granulocita
		bazofil szemcsés-fehérvérsejt	bazofil szemcsés-plazmájú fehérvérsejt		
		eozinofil szemcsés-fehérvérsejt	eozinofil szemcsés-plazmájú fehérvérsejt		
		neutrofil szemcsés-fehérvérsejt	neutrofil szemcsés-plazmájú fehérvérsejt		
		szemcse – ez lényegében csak látszat, ténylegesen membrán vezikulumok, ezért nem tükrözi a tényleges képződményt, erőltetett	granulum		
		B-sejt, (B-nyiroksejt) – a nyiroksejt nem szerencsés, nem logikus	B sejt		
		T-sejt (T-nyiroksejt)	T sejt		T-sejt
		segítő T-sejt (segítő T-nyiroksejt)	segítő T sejt	segítő T-sejt (segítő T-nyiroksejt)	segítő T-sejt
Sejtpusztító T-sejt/nyiroksejt	sejtoxikus T-sejt/nyiroksejt	sejtmérgező T-sejt/nyiroksejtölő T-sejt	sejtölő T-sejt (immunocyta)	sejtpusztító/ölő	
		T-sejt klónok, a T-utódsejt halmazok – túl bonyolult, a klón elfogadott	gátló T-sejt		
			T-sejt klónok		
			T-sejt függő		
		nyilvános sejtek ez ugyan szó szerinti fordítás, mégis jobban felhívja arra a figyelmet, hogy rengeteg nyilvános sejt van, a dendritikus sejt ma egy sejtípus-definiál, ez elfogadható	dendritikus sejtek, nyilvános sejtek		
		szarusejt – ez erőltetett	szarusejt	szarusejt – ez félreérthető, nem kell feltétlenül magyarítani	
			hízósejt		

EREDETI	BŐSZE PÉTER	FALUS ANDRÁS	GERGELY JÁNOS, ERDEI ANNA, KACSKOVICS IMRE	LADÁNYI ANDREA
Monocyte (monocita, monocyta)	egymagúsejt, egymagúsejt	monocita	Monocita általánosan elfogadott, de az <i>egymagúsejt</i> , <i>egymagúsejt</i> a monocita helyett nem használható	
Natural killer cells (NK cells)	természetes ölősejtek (NK-sejtek?)	természetes ölősejtek (NK-sejtek, igen!)	természetes ölősejtek, NK-sejtek	természetes ölősejt
Phagocyte (fagocita, phagocyta)	falósejt			falósejt
Microphage (mikrofág)	kisfalósejt	nem használt szó!		kisfalósejt
Macrophage (makrofág)	nagyfalósejt			nagyfalósejt
Phagocytosis (fagocitózis)	sejtfalás, sejtbekebelezés			sejtfalás, sejtbekebelezés
Fagolizozóma	emésztő/oldó testecske/szervecske/hólyagocska			
Receptor	kötőhely	kötőhely (kevés!) receptor jobb		
B cell receptor (BCR)	B-sejt-kötőhely, BCR-kötőhely	B-sejt-, BCR-		értelmezhetetlen a BCR- ill. a TCR-kötőhely, mivel ezek a rövidítések magát a receptort (kötőhelyet) jelölik.
T cell receptor (TCR)	T-sejt-kötőhely, TCR-kötőhely	T-sejt-, TCR-		
Membrane receptor (membrán receptor)	sejtfelszíni kötőhely, sejtfelszín kötőhely, sejtthártyai kötőhely, sejtthártya kötőhely	sejtfelszíni, sejtfelszín, sejtthártyai, sejtthártya		
Antigen receptor	antigénkötőhely	antigén-receptor		
Complement receptor	komplementkötőhely	komplement		
Mannóz receptor	mannózkötőhely	mannózt kötő receptor		
Lipopoliszaharid receptor	lipopoliszaharid-kötőhelyek	lipopoliszaharidot kötő receptor		
Co-receptorok	társ kötőhely	koreceptor		
Fc receptor	Fc-kötőhely	Fc-receptor		
Ig-E receptor	Ig-E-kötőhely	IgE-receptor		
Ligand	?			valami, ami kötődik
Mediátorok, mediátor anyagok	közvetítők, közvetítő anyagok, átvivők			
Transport protein/molekula	szállító/átszállító fehérje/molekula			
Messenger	hírvivő			
Acute phase proteins (akut fázis fehérjék)	hevenyszakfehérjék	akut fázis fehérjék		a hevenyszakfehérje furcsán hangzik
Heatshock protein	hő sokkfehérje			hő sokkfehérje
Adhesion molecules (adhéziós molekulák)	tapadó molekulák, tapadási molekulák, ragasztó molekulák	adhéziós molekulák, molekulák, ragasztó molekulák		
Intercellular adhesion molecules (ICAM)	sejtek közötti, sejt közötti tapadó molekulák			
Allergia	túlérzékenység	(kevés) allergia		jelentése árnyaltabb, mint a túlérzékenységé, aminek több megnyilvánulási formája ismert (pl. anafilaxia is).
Anafilaktikus	?			

PÁLÓCZI KATALIN	PETRÁNYI GYŐZŐ	RAJNAVÖLGYI ÉVA	SZEGEDI GYULA	SZEKERES BARTÓ JÚLIA	UHER FERENC
		egymagúsejt, egymagúsejt – a legtöbb sejt egymagú, ez nagyon megtévesztő, a monocita, hasonlóan a dendritikus sejt kifejezéshez, egyértelműen egy sejtípust jelent			
NK-sejtek		természetes ölösejtek – mindkettő jó (NK-sejtek?)	természetes ölösejtek		természetes ölösejt, NK-sejt
			falósejt		
		kisfalósejt – ez nem használt kifejezés	kisfalósejt		
		nagyfalósejt – ez nem fedti az adott sejtpopulációt, a méret nem jellemző	nagyfalósejt	sejtbekebelezés	makrofág
falósejt általi bekebelezés?			sejtfalás		fagocitózis
		emésztő/oldó testecske	emésztő testecske		
		kötőhely – a kötőhely a receptor része, legfeljebb kötő molekula, de a receptor elfogadott, tág értelemben fed egy jól értelmezett fogalmat	receptor (nemcsak receptor tud kötni)		
			B-sejt receptor	(B sejt) antigénkötő hely	BCR – B-sejt antigén-felismerő kötőhely
			T-sejt receptor	(T-sejt-) antigénkötő hely (kötőhely)	TCR – T-sejt antigén-felismerő kötőhely
sejtfelszíni kötőhely	sejtmembrán kötőhely	sejtfelszíni receptor			
		komplement kötő receptor mannózkötőhely			
		lipopoliszaharid-kötőhelyek			
társ kötőhelyek		társ kötőhely Fc-kötőhely			
		Ig-E-kötőhely – ezek mind más jelentenek!!			
(a kötőhelyhez) kapcsolódó molekula	kapcsolóhely	a receptor kötőhelyébe illeszkedő molekula, de ez túl bonyolult, a ligand is elfogadott más területen is (kémia, biokémia, biológia)	ligand		
	közvetítő anyagok	közvetítők, közvetítő anyagok, átvivők – egyik sem elfogadható	közvetítők, közvetítő anyagok		
			szállító fehérje/molekula hírvivő	szállító (átszállító) fehérje/molekula	
hevenyszak fehérjék?	hevenyfázisfehérjék	hevenyszakfehérjék – nem jó	akut fázis fehérjék hőszakfehérje		
tapadó molekulák	tapadó molekulák		tapadási molekulák	ragasztómolekulák	
		sejtek közötti, sejt közötti tapadó molekulák – ezt sem tartom szerencsésnek, az adhézió kémiai fogalom is, és jól jelzi a folyamatot	sejt közötti tapadási molekulák, sejt közötti adhéziós molekulák		
túlérzékenység (anafílixia = azonnali túlérzékenység)			allergia		
azonnali túlérzékenységet kiváltó			anafíliktikus		

EREDETI	BÓSZE PÉTER	FALUS ANDRÁS	GERGELY JÁNOS, ERDEI ANNA, KACSKOVICS IMRE	LADÁNYI ANDREA
Autoimmunitás	sajátll szembeni, öntámadás, öntámadási folyamat/ immunfolyamat	autoimmunitásfolyamat/ immunfolyamat		
Immunmemória	immunemlékezet			
Immunreakció	immunválasz, immunfolyamat			immunválasz
Reakció	válasz/folyamat			
Reakciókészség	válaszkészség			válaszkészség
Immunogén	immunválaszt kiváltó, immunválasz-kiváltó			
Immuntolerancia	immuntűrés/elfogadás			
Cellularis immunitás	sejtimmunitás, sejtes immunitás/védekezés	sejt-közvetített immunitás, sejtes immunitás/védekezés		sejtes immunitás
Humorális immunitás	testnedvi immunitás	antitest-közvetített immunitás		
Adaptív immunitás	szerzett/alkalmazkodó immunitás			
Szenzibilizálódás	érzékenyebbé válás, érzékenyülés			
Bronchus associate lymphoid tissue (BALT)	hörgőrendszeri nyirokszövet (BALT?)			hörgőrendszeri nyirokszövet
Gastrointestinal tract associated lymphoid tissue (GALT)	gyomor-bélrendszeri/ bélrendszeri nyirokszövet (GALT?)			gyomor-bélrendszeri/ bélrendszeri nyirokszövet
Mucosa associated lymphoid tissue (MALT)	nyálkahártya nyirokszövet (MALT?)	fő szövettűrési molekularendszer		nyálkahártya nyirokszövet
MHC (major histocompatibility complex)	fő szövetmegfelelési molekularendszer	emberi fehérvérsejt antigén		MHC
HLA (human lymphocyte antigen)	emberinyiroksejt antigén			HLA
HLA protein	HLA-fehérje			HLA-fehérje
Membrane attac complex, MAC	sejthártyafűró-együttes	sejthártyaröncsoló-együttes		
Antagonista	ellentétes hatású, ellenható	ellentétes hatású, ellenható – nem kell fordítani		
additív	hozzáadódó, összeadódó			
szinergista	összeható, együttható, veleható			
endogén	belső, belsőleges, saját, öneredetű			
Diverzitás	szerteágazóság, sokféleség			
Variabilitás	változatosság			
Autocrine	saját sejtre ható, önmagára ható			Autokrin
Paracrine	szomszédos sejtre ható, kör- nyezetre ható, környezetható			Parakrin
Endocrine (endokrin)	távolsi sejtre ható, általános(an) ható, távolható			Endokrin
Parazita	élősködő			élősködő
Pulpa	puhaállomány, masszaállomány, masszarés	puhaállomány, masszaállomány, masszarés (jaj!!)		
Diszulfidhíd (diszulfidkötés)	kén-kén híd/kötés			
Preformált	előalakított, előformált			
Haptén	félantigén	antigén elem		
CI inhibitor	gátló CI	CIgátló		
CD (cell surface determinant)	??	sejtfelszíni jezőanyag		

PÁLÓCZI KATALIN	PETRÁNYI GYÖZŐ	RAJNAVÖLGYI ÉVA	SZEGEDI GYULA	SZEKERES BARTÓ JÚLIA	UHER FERENC
a sajátot támadó immunfolyamat	sajátot szemben immunitás	sajátot szembeni, öntámadás – a támadás csak néha igaz, akkor önpusztító folyamat	autoimmunitás (ugyanis van: fiziológiás és patológiás autoimmunitás is – fiziológiás öntámadás?)		
		immunológiai emlékezet – esetleg	immunmemória	immunemlékezet – az immunológiai memória megfelelő, a memória már átment a magyar nyelvbe	
			immunreakció		
			reakció		
		válaszképesség	reakciókészség		
immunválasz kiváltó		immunválaszt kiváltó	immunogén, tolerogén		
		immuntűrés/elfogadás – a tolerancia a viselkedéstudományban is elfogadott, mindenki érti	immuntolerancia		
sejtes immunitás/védekezés	sejtközvetített immunitás	sejtes immunitás	celluláris immunitás	sejt-közvetítette immunitás	
	humorális immunitás	testnedvi immunitás – ez nem jó	humorális immunitás		
	szerezett immunitás	szerezett immunitás	szerezett immunitás		
	érzékenyebb válás	érzékenyítés, érzékenyebb válás	szenzibilizálódás		
BALT	hörgőrendszerhez kötött nyirokszövet	hörgőrendszerhez kapcsolódó nyirokszövet	hörgőrendszeri nyirokszövet		
GALT	gyomor- bélrendszeri/bélrendszeri nyirokszövet (GALT?) kötött	gyomor-bélrendszerhez kapcsolódó nyirokszövet	gyomor-bélrendszeri nyirokszövet		BALT – gyomor-bélrendszerhez kötött (vagy kapcsolódó) nyirokszövet
MALT	nyálkahártya nyirokszövet kötött (MALT?)	nyálkahártyához kapcsolódó nyirokszövet	nyálkahártya nyirokszövet		MALT – nyálkahártyához kötött (vagy kapcsolódó) nyirokszövet
	fő szövetösszeférhetőségi molekularendszer	fő szövetösszeférhetőségi géneket kódoló komplex molekularendszer – a komplex a génekre és nem a molekulákra vonatkozik	fő szövetegyező antigének		
	emberifehérvérsejt antigén	emberi limfocita antigén	human-leukocita antigének		
			HLA-fehérje		
sejthártyaátfúró-együttes	sejthártyatámadó-komplex	sejtkárosító komplex	sejtmembrán hasító komplex		
		ellentétes hatású – ellenható leggyakrabban a gátló értelemben használt	ellentétes hatású – antagonista		
		összeadó	hozzáadó, additív		
		együltható	együltható, szinergista		
		belső, belsőleges, saját, a lényeg, hogy mihez képest (szervezethez, sejthez, stb.) öneredetű	belső, endogén		
	sokféleség	sokféleség	sokféleség, diverzitás		
	változatosság	változatosság	változatosság, variabilitás		
	önmagára ható	visszaható	önmagára visszaható		
környezetre ható	környezetre ható	közélre ható	szomszéd sejtre ható		
	távolható	távolható	belső elválasztású		
puhaállomány			puhaállomány	velőállomány	
		kén-kén híd/kötés – ez a biológiában két cisztein közötti kovalens kapcsolat, cisztein híd, kén-kén kötés		kén-kén híd/kötés – nem kell a diszulfidot magyarosítani, csak szakmabeli használja	
	előformált		előformált		
	antigén kiegészítő	félantigén- ez nem az	haptén		
		CI gátló	CI gátló		
????? – CD (cluster of differentiation) = fejlődési antigének csoportja	sejtfelszíni meghatározó	CD=Cluster of Differentation – ez egy nemzetközi Workshop által javasolt angol nomenklatura, nem lehet magyarra fordítani, és nem is kell			

EREDETI	BÓSZE PÉTER	FALUS ANDRÁS	GERGELY JÁNOS, ERDEI ANNA, KACSKOVICS IMRE	LADÁNYI ANDREA
Inhibitor factor	gátló tényező			
Allergén		allergiát kiváltó antigén		
Blasztos transzformáció		sejtosztódás kiváltás		
Enzim		enzim		
Citokin		citokin		
Domén		szerkezeti egység		
Endotoxin		u.a.		
Immunológia		u.a.		
Immunglobulin		u.a.		
Immunglobulin-M		u.a.		
Interferon		u.a.		
Izotípus		u.a.		
Kemotaktikus		u.a.		
Kemoattraktikus		kemotaktikus		
Komplement enzimrendszer		u.a.		
Lipid		u.a.		
Plazmasejt		u.a.		
RÖVIDÍTÉSEK				
NK-sejt, TÖ-sejt		NK-sejt		
Ig-M, IgM, Ig M		Ig-M		IgM
Ig-G, IgG, Ig G		Ig-G		IgG
Ig-alfa, Ig-a, Iga		Ig- α		
Immunglobulin-G, Immunglobulin G, ImmunglobulinG		Immunglobulin-G		
MHC-II, MHC II, MHCII, MHC-2, MHC II kötőhely mintázataik				MHC II
B-sejt, B2-sejt, T-sejt, T2-sejt		B-sejt, B2-sejt, T-sejt, T2-sejt		B-sejt, T-sejt
CD5+ T-sejt, CD5+T-sejt				CD5+T-sejt (a + felső indexbe téve)
CD4+ -MHC II, CD4+MHC II				
CD3-negatív				CD3-negatív (hosszú í-vel)
TNF-béta, TNF- β , TNF β , TNF β , β TNF, β -TNF		TNF- β		TNF- β
Gamma-INF, γ -INF, INF γ , INF- γ				IFN- γ (nem INF)
IL-2, IL-2		IL-2		IL-2
Fc-kötőhely, Fc-epsilon, Fce, Fc-e, Fc-kötés		Fc-e		
Bazofil, eozinofil, neutrofil; miért így????				

PÁLÓCZI KATALIN	PETRÁNYI GYŐZŐ	RAJNAVÖLGYI ÉVA	SZEGEDI GYULA	SZEKERES BARTÓ JÚLIA	UHER FERENC
	gátló faktor	gátló faktor	gátló tényező, inhibitor factor		
túlrézkénységet kiváltó antigén		allergiát kiváltó antigén	allergén		
antigénnel kiváltott sejtátalakulás		osztódó sejtek létrejötte	Blasztos transzformáció		
enzim		enzim	enzim		
keringő sejtermék		sejtek által termelt oldott faktor	citokin		
		szerkezetileg rendezett fehérje egység	domén		
baktérium mérgeanyag		sejten belüli mérge/toxin – szűkebb értelemben a Gram-baktériumokra jellemző lipopoliszacharidot jelenti	endotoxin		
			immunológia		
ellenanyag			immunglobulin		
M típusú ellenanyag			immunglobulin-M		
interferon (vírus vagy aktivált sejt eredetű szabályozó molekula)			Interferon		
ellenanyagosztaály			Izotípus		
irányított sejtmozgást kiváltó			Kemotaktikus		
irányított sejtmozgást hívó (jel)		ezt nem használjuk	Kemoattraktikus		
kiegészítő		köztudatban elfogadott	Komplement enzimrendszer		
??		zsír	Lipid		
ellenanyag termelő B-sejt		ellenanyag termelő sejt, segítő T-sejt/limfocita	Plazmasejt		
		NK-sejt – csak!!	NK-sejt		NK-sejt
Ig-M		IgM	Ig-M		
Ig-G		IgG	Ig-G		
Ig- α		az Ig- α nem ide tartozik logikailag, de van IgA is	Ig-alfa lánc		
Immunglobulin-G			Immunglobulin-G		
MHC-II		MHC-II	MHC-I, MHC-II, MHC-III		
B-sejt, B2-sejt, T-sejt, T2-sejt		B-sejt, T-sejt (T2-sejt szerintem nincs)	B-sejt, B ₁ -sejt, B ₂ -sejt, T-sejt, T ₁ -sejt, T ₂ -sejt, Thelper ₁ -sejt, Thelper ₂ -sejt, T ₀ -sejt		
CD5+ T-sejt		CD5+ T-sejt	CD ₅ +T-sejt		
CD4+ MHC-II		CD4+ -MHC II, CD4+MHC II – ezek együtt nem fordulnak elő, csak ha a kapcsolatról beszélünk, ezért csak az első variáció fordulhat elő a szövegben	CD ₄ +MHC-II sejtek (CD ₄ +DR ⁺ -sejtek)		
CD3 negatív			CD ₃ -negatív sejtek		
TNF- β		TNF β , TNF- β – mindkettő elfogadott	TNF- β		
INF- γ		IFN γ vagy IFN- γ	INF- γ		
IL-2		IL-2 – csak!!	IL-2		
Fc-kötőhely, Fc-e		Fce – csak!!!	Fc-receptor (Fc-R, Fc-RI, Fc-RII, Fc-RIII)		
		ez a festődésükre utal, milyen típusú festéket kötnek			
		MHC II kötőhely mintázatuk – MHC mintázat de nem MHC kötőhely mintázat			
			EGYÉB		
			veleszületett immunitás (innate immunity)		

2. táblázat. Az immunológiával kapcsolatos kifejezések összesítése

EREDETI	BÓSZE PÉTER	KÖZÖS
Antigen presenting cells (antigénprezentáló sejtek) (APC)	antigénbemutató sejtek	antigénbemutató sejtek
Antigénprezentáció	antigénbemutatás	antigénbemutatás
Antigén	?	antigén (Detre László által alkotott kifejezés)
Antitest	ellenanyag	ellenanyag
Antibody dependent (antitestfüggő)	ellenanyagfüggő	ellenanyagfüggő
Antigén-antibody complex	antigén-ellenanyag-együttes	antigén-ellenanyag-komplex
Apoptózis (programozott sejthalál)	tervezett sejthalál/sejtpusztulás	programozott sejthalál
Epitóp (antigéndetermináns)	antigén-meghatározó	epitóp (antigéndetermináns)
Granulocyte (granulocita, granulocyta)	szemcsés fehérvérsejt	granulocita
Bazofil granulocita	bazofilszemcsés-fehérvérsejt	bazofil-fehérvérsejt
Eozinofil granulocita	eozinofilszemcsés-fehérvérsejt	eozinofil-fehérvérsejt
Neutrofil granulocita	neutrofilszemcsés-fehérvérsejt	neutrofil-fehérvérsejt
Granulum	szemcse	granulum
B cell, B lymphocyte	B-sejt, B-nyiroksejt	B sejt
T cell, T lymphocyte	T-sejt, T-nyiroksejt	T sejt
T-helper lymphocyte/cell	segítő T-nyiroksejt, segítő T-sejt	segítő T sejt
Cytotoxic T cell/lymphocyte	sejtmérgező T-sejt/nyiroksejt	sejtölő T-sejt (immunocyta)
T inhibitor cell	gátló T-sejt	gátló T-sejt
T cell clones	T-sejt klónok, T-utódsejt halmazok, T-utódsejtek	T-sejt klónok
T cell dependent	T-sejt-függő	T-sejt függő
Dendritikus sejtek	nyúlványos sejtek	<i>Dendritikus sejtek-definícióként használható</i> nyúlványos sejtek-, a dendritikus sejtek jellemzésére alkalmazható
Keratocita, keratocyta	szarúsejt	szarusejt – ez félreérthető, nem kell feltétlenül magyarítani
Mast cell (mastocyta, masztocita)	hízósejt	hízósejt
Monocyte (monocita, monocyta)	egymagúsejt, egymagúsejt	<i>monocita</i> – egymagúsejt, egymagúsejt – a legtöbb sejt egymagvú, ez nagyon megtévesztő, a monocita, hasonlóan a dendritikus sejt kifejezéshez, egyértelműen egy sejtípust jelent
Natural killer cells (NK cells)	természetes ölösejtek (NK-sejtek?)	természetes ölösejtek, NK-sejtek
Phagocyte (fagocita, phagocyta)	falósejt	falósejt
Microphage (mikrofág)	kisfalósejt	nem használt szó!
Macrophage (makrofág)	nagyfalósejt	nagyfalósejt – ez nem fedti az adott sejtpopulációt, a méret nem jellemző
Phagocytosis (fagocitózis)	sejtfalás, sejtbekbevezés	sejtfalás, sejtbekbevezés
Fagolizoszóma	emésztő/oldó testecske/szervecske/hólyagocska	emésztő/oldó testecske
Receptor	kötőhely	kötőhely (kevés!) receptor jobb
B cell receptor (BCR)	B-sejt-kötőhely, BCR-kötőhely	B-sejt receptor, T-sejt receptor –
T cell receptor (TCR)	T-sejt-kötőhely, TCR-kötőhely	<i>értelmezhetetlen a BCR- ill. a TCR-kötőhely, mivel ezek a rövidítések magát a receptort (kötőhelyet) jelölik.</i>
Membrane receptor (membrán receptor)	sejtfelszíni kötőhely, sejtfelszín kötőhely, sejthártyai kötőhely, sejthártya kötőhely	sejtfelszíni receptor
Antigen receptor	antigénkötőhely	antigén-receptor
Complement receptor	komplementkötőhely	komplement kötő receptor
Mannóz receptor	mannózkötőhely	mannózkötőhely, mannózt kötő receptor
Lipopoliszaharid receptor	lipopoliszaharid-kötőhelyek	lipopoliszaharid-kötőhelyek, lipopoliszaharidot kötő receptor
Co-receptorok	társ kötőhely	koreceptor
Fc receptor	Fc-kötőhely	Fc-receptor, Fc-kötőhely
Ig-E receptor	Ig-E-kötőhely	IgE-receptor
Ligand	?	ligand
Mediátorok, mediátor anyagok	közvetítők, közvetítő anyagok, átvivők	közvetítő anyagok
Transport protein/molekula	szállító/átszállító fehérje/molekula	szállító fehérje/molekula
Messenger	hírvívő	hírvívő
Acute phase proteins (akut fázis fehérjék)	hevenyszakfehérjék	akut fázis fehérjék
Heatshock protein	hő sokkfehérje	hő sokkfehérje
Adhesion molecules (adhéziós molekulák)	tapadó molekulák, tapadásimolekulák, ragasztómolekulák	adhéziós molekulák, molekulák, ragasztómolekulák
Intercellular adhesion molecules (ICAM)	sejtek közötti, sejtközötti tapadó molekulák	sejtközötti tapadási molekulák, sejtközötti adhézións molekulák
Allergia	túlérzékenység	allergia
Anafilaktikus	?	azonnali túlérzékenységet kiváltó
Autoimmunitás	sajátjal szembeni, öntámadás, öntámadási folyamat/immunfolyamat	autoimmunitás (ugyanis van: fiziológias és patológias autoimmunitás is – fiziológias öntámadás?)
Immunmemória	immunemlékezet	immunmemória
Immunreakció	immunválasz, immunfolyamat	immunreakció
Reakció	válasz/folyamat	reakció
Reakciókészség	válaszkészség	reakciókészség
Immunogén	immunválaszt kiváltó, immunválasz-kiváltó	immunválaszt kiváltó
Immuntolerancia	immuntűrés/elfogadás	immuntolerancia
Cellularis immunitás	sejtimmunitás, sejt immunitás/védekezés	sejt-közvetített immunitás, sejt immunitás/védekezés

EREDETI	BŐSZE PÉTER	KÖZÖS
Humorális immunitás	testnedvi immunitás	humorális immunitás
Adaptív immunitás	szerzett/alkalmazkodó immunitás	szerzett immunitás
Szenzibilizálódás	érzékenyé válás, érzékenyülés	érzékenyé válás
Bronchus associate lymphoid tissue (BALT)	hörgőrendszeri nyirokszövet (BALT?)	hörgőrendszeri nyirokszövet
Gastrointestinal tract associated lymphoid tissue (GALT)	gyomor-bélrendszeri/bélrendszeri nyirokszövet (GALT?)	gyomor-bélrendszeri nyirokszövet
Mucosa associated lymphoid tissue (MALT)	nyálkahártya nyirokszövet (MALT?)	nyálkahártya nyirokszövet
MHC (major histocompatibility complex)	fő szövetmegfelelési molekularendszer	fő szövetösszeférhetőségi molekularendszer
HLA (human lymphocyte antigen)	embernyiroksejt antigén	emberifehérvérsejt antigén
HLA protein	HLA-fehérje	HLA-fehérje
Membrane attac complex, MAC	sejthártyafűrő-együttes	sejtkárosító komplex
Antagonista	ellentétes hatású, ellenható	ellentétes hatású – antagonista
additív	hozzáadódó, összeadódó	összeadódó
szinergista	összeható, együtttható, veleható	együtttható
endogén	belső, belsőleges, saját, öneredetű	belső, endogén
Diverzitás	szerteágazóság, sokféleség	sokféleség, diverzitás
Variabilitás	változatosság	változatosság, variabilitás
Autocrine	saját sejtire ható, önmagára ható	önmagára ható
Paracrine	szomszédos sejtire ható, környezetre ható, környezetható	közélre ható
Endocrine (endokrin)	távoli sejtire ható, általános(an) ható, távolható	távolható
Parazita	élősködő	élősködő
Pulpa	puhaállomány, masszallomány, masszarés	puhaállomány
Diszulfidhíd (diszulfidkötés)	kén-kén híd/kötés	kén-kén híd/kötés – ez a biológiájában két cisztein közötti kovalens kapcsolat, cisztein híd, kén-kén kötés
Preformált	előalakított, előformált	előformált
Haptén	félantigén	antigén elem
C1 inhibitor	gátló C1	C1 gátló
CD (cell surface determinant)	??	CD=Cluster of Differentation – ez egy nemzetközi Workshop által javasolt angol nomenklatura, nem lehet magyarra fordítani, és nem is kell
Inhibitor factor	gátló tényező	gátló faktor
Allergén	allergén	allergén
Blasztos transzformáció	sejtosztódás kiváltás	sejtosztódás kiváltás
Enzim		enzim
Citokin		citokin
Domén		szerkezeti egység
Endotoxin		endotoxin
Immunológia		immunológia
Immunglobulin		immunglobulin
Immunglobulin-M		immunglobulin-M
Interferon		interferon
Izotípus		izotípus
Kemotaktikus		kemotaktikus
Kemoatraktikus		kemotaktikus
Komplement enzimrendszer		komplement enzimrendszer
Lipid		lipid
Plazmasejt		plazmasejt
RÖVIDÍTÉSEK		
NK-sejt, T0-sejt		NK-sejt
Ig-M, IgM, Ig M		Ig-M
Ig-G, IgC, Ig G		Ig-G
Ig-alfa, Ig-α, Igα		Ig-alfa lánc
Immunglobulin-G, Immunglobulin G, ImmunglobulinG		Immunglobulin-G
MHC-II, MHC II, MHCII, MHC-2,		MHC-I, MHC-II, MHC-III
MHC II köthely mintázatok		
B-sejt, B2-sejt, T-sejt, T2-sejt		B-sejt, B ₁ -sejt, B ₂ -sejt, T-sejt, T ₁ -sejt, T ₂ -sejt, Thelper ₁ -sejt, Thelper ₂ -sejt, T ₀ -sejt
CD5+ T-sejt, CD5+T-sejt		CD ₅ ⁺ T-sejt
CD4+ -MHC II, CD4+MHC II		CD4+ MHC-II
CD3-negatív		CD ₃ -negatív sejtek
TNF-béta, TNF-β, TNFβ, TNF β, βTNF, β-TNF		TNF- β
Gamma-INF, γ-INF, INFγ, INF-γ		IFN γ vagy IFN- γ
IL-2, IL-2		IL-2
Fc-köthely, Fc-epsilon, Fce, Fc-e, Fc-kötés		Fc-receptor (Fc-R, Fc-RI, Fc-RII, Fc-RIII)
Bazofil, eozinofil, neutrofil; miért így????		
		EGYÉB
		veleszületett immunitás (innate immunity)

A vírusnevek írásáról: egy nem szakember gondolatai

BEVEZETÉS

A Magyar Orvosi Nyelv előző számában egy összeállítást adtunk közre, amelynek címe: „Javaslat a vírusok neveinek írására és magyarítására” (1). A vírusok tudományával foglalkozó szakemberektől kértünk véleményt, állásfoglalást és javaslatokat. Az alábbi gondolatok a vélemények alapos tanulmányozása után fogalmazódtak meg. Semmi szín alatt nem állásfoglalásról, inkább „hangosan gondolkodásról, töprengésről” van szó.

Jóllehet, az emberi, állati és növényi vírusok között sok hasonlóság van, a különbség – vagyis az a tény, hogy embereket, állatokat vagy növényeket támadnak meg – mégis alapvető. Vannak vírusok, amelyek pl. embereket és állatokat is megbetegítenek, ezek azonban az emberi és az állati vírusrendszerekben is felsorolásra kerülnek. Az orvosi irodalom számára lényegében az emberi vírusok rendszere fontos, ezért csak ezzel foglalkozunk.

A VÍRUSOK NEMZETKÖZI OSZTÁLYOZÁSA

Az ismertetett összeállításból egyértelműen megállapítható, hogy: 1. A vírusok osztályozása egy mesterséges rendszer, amelynek alapját a vírusok bizonyos, egy-egy csoportra többé-kevésbé jellegzetes tulajdonsága képezi. Ezek részletezése nem tartozik ide. 2. A legmagasabb rendszertani csoport a „rend”, amelyet a „család”, az „alcsalád”, a „nemzetség” (genus) és a „faj” (species), „alfaj”, „törzs” és „változat” (variáns) követ. Az egyes csoportok meghatározását – mint ahogy dr. Szűcs György írja – a fajig bezárólag a Nemzetközi Vírus Nomenklátúra Bizottság (ICTV) készítette el, a faj alatti rendszertani csoportokat azonban már csak nemzetközi szakcsoportok, törzsgyűjtemények képviselői határozzák meg. 3. Nagyjából egyetértés látszik abban, hogy az egyes rendszertani csoportok – általában a rendszertani elnevezések – nem tulajdonnév jellegűek; a vírusok esetében is az egyes csoportok tulajdonságokon alapulnak.

A VÍRUSOK ÍRÁSMÓDJÁNAK NEMZETKÖZI (ICTV) AJÁNLÁSA

Az ICTV az írásmódot is meghatározta az egyes osztályok szerint. Ennek célja az, hogy az írásmódból következtetni lehessen arra, hogy vajon egy vírusszaládról, -alcsaládról, -fajról stb. van szó. Az ajánlásokat áttekinthetően az 1. táblázatban tüntettük fel. Összefoglalóan a következők állapíthatók meg: 1. A vírusok rendszerében a „rend”-et a szóvégi „-virales” kifejezéssel jelöljük és dőlt betűvel írjuk, nagybetűvel kezdjük. Az ICTV napjainkig egy „rend”-et fogadott el; ez a *Mononegavirales* (dr. Szűcs György). Ebből következik, hogy a „rend” írásával nem sokszor

találkozunk orvosi közleményekben, de még mikrobiológiai munkákban is ritkán. 2. A családok nevének a névhez a „-viridae” toldalékot tesszük, a megnevezést dőlt betűvel írjuk és nagybetűvel kezdjük (*Poxviridae*). 3. Az alcsaládok nevének a névhez a „-virinae” toldalék kerül, a megnevezést dőlt betűvel írjuk, nagybetűvel kezdjük. (*Chordapoxvirinae*). 4. A nemzetség megnevezésében a „-virus” toldalék szerepel, a megnevezést dőlt betűvel írjuk, nagybetűvel kezdjük. (*Orthopoxvirus*), 5. A faj sohasem írandó dőlt betűvel, és ha nem tulajdonnévről kapta elnevezését kis kezdőbetűvel írjuk. 6. Az alfaj, törzs, változat írásmódjára nincs előírás, illetve csupán annyi, hogy nem írjuk dőlt betűvel, és nem kezdjük nagybetűvel, ha nem tulajdonnévből származik.

1. táblázat. A vírusnevek írásmódjának nemzetközi (ICTV) javaslatai

Rendszertani csoport	Javasolt írásmód
Rend	-virales (nagybetűvel kezdjük, dőlt betűvel írjuk)
Család	-viridae (nagybetűvel kezdjük, dőlt betűvel írjuk)
Alcsalád	-virinae (nagybetűvel kezdjük, dőlt betűvel írjuk)
Nemzetség	-virus (nagybetűvel kezdjük, dőlt betűvel írjuk; a vírus szó a szótóval egybeírandó)
Faj	-vírus (nem dőlt betű)
Alfaj (típus)	nincs egyértelmű javaslat
törzs	nincs egyértelmű javaslat
változat	nincs egyértelmű javaslat

* A rendszertan sok vonatkozásban még képlékeny, bizonyos víruscsoportok helye (például „típusok”) még nem pontosan körülhatárolt.

A fentiek alapján, a nemzetközi írásmód használatával a szakember azonnal látja, hogy a vírusok rendjéről, családjáról, alcsaládjáról vagy nemzetségéről van szó. Arról már egyáltalán nem vagyok meggyőződve, hogy ezt a gyakorló orvosok is azonnal felismerik. A faj, alfaj, törzs, változat nem azonosítható az írásmód alapján, ezt körülírással kell egyértelművé tenni.

ÁLTALÁNOS JAVASLATOK A MAGYAR ÍRÁSMÓDRA

A közreműködők több vonatkozásban egyetértettek, és úgy fogalmaztak, hogy a nemzetközi vírusnevezéktan használata esetén a nemzetközi megnevezés után a „rend”, „család”, „alcsalád” vagy „nemzetség” szokat ki kell írni. A „rend”, „család”, „al-

család” és a „nemzetség” nevek nagy kezdőbetűs és dőlt betűs írását is javasolják. Nem egységes viszont az álláspont abban, hogy a „rend”, „család” és „alcsalád” nevének írása magyar szövegek környezetben miként legyen: *Mononegavirales* rend vagy *Mononegavírus* rend, *Poxviridae* család vagy *Poxvírus* család, illetve *Chordapoxvirinae* alcsalád vagy *Chordapoxvírus* alcsalád. A „nemzetség” írásmódjában ilyen meggondolások nincsenek: *Orthopoxvírus* nemzetség.

Az egyes fajok neve -vírus toldalékkal írandó; ez csak a hosszú í-vel írott vírus szóban különbözik a nemzetközitől. A fajok és az attól lefelé lévő rendszertani csoportok kisbetűvel írandók, kivéve, ha tulajdonnevet viselnek (Epstein–Barr vírus), illetve akkor is, ha a fajoknak elkülönítő neve is van, pl. Herpes simplex vírus (*Ádám Éva dr. és Nász István dr.*). Ezek nem írhatók dőlt betűvel.

Előfordul, hogy egy rendszertani családban bizonyos vírusoknak több nemzetsége ismert: az *Orthomyxovírus* (*Orthomyxoviridae*) családban az Influenzavírusnak három nemzetsége van, amelyeket betűjelöléssel különítünk el, pl. Influenza A-vírus. Más esetekben előtagokkal azonosítjuk az egyes nemzetségeket: *Aviadenovírus*, *Mastadenovírus* (*Ádám Éva dr. és Nász István dr.*).

A fajok, alfajok stb. írása már sok bonyodalommal jár, ha a nevek elő- és/vagy utótagot kapnak. Tovább nehezíti a helyzetet az, hogy egy-egy fajon belül sok változat lehetséges.

DŐLT BETŰS, NAGY KEZDŐBETŰS ÍRÁSMÓD ÉS A SZÖVEGKÖRNYEZET

Egy tudományos közleményben – de talán minden írásban – a kiemelésnek akkor van jelentősége, ha bizonyos fokig „egyedüliséget” élvez, vagyis következetesen azzal a kiemelési móddal (dőlt betű, félkövér, aláhúzás stb.) mindig csak az együvé tartozókat hangsúlyozzuk. Ha ugyanazt a kiemelési módot túl sok, más-más szövegegységre is alkalmazzuk, a kiemelés elveszti jelentőségét; sokszor inkább zavaró. Az sem jó, ha sokféle kiemelési formát használunk – ezt is, azt is különböző módon kiemeljük –, mert a dolgozat áttekinthetetlenül válik. A sok kiemelés az áttekinthetőség koporsószege.

A Nőgyógyászati Onkológia című folyóirat szerkesztésében a szövegben csak az idézett – kiírt – szerzők neveit, illetve a „táblázat”, „ábra” szavakat írjuk dőlt betűvel. Hasonló elvek nyilván más folyóiratoknál is érvényesülnek.

Egy példa: „*Kovács és munkatársai* (2) áttekintették az irodalmat, és megállapították, hogy a humán papillomavírusnak szerepe van a méhnyakrák kialakulásában. ... Az adatokat összefoglalóan a 3. táblázatban tüntetjük fel.”

Egy másik példa: „*Kovács és munkatársai* (56) áttekintették az irodalmat, és megállapították, hogy a humán papillomavírusnak szerepe van a méhnyakrák kialakulásában. Más vírusok szerepét is vizsgálták. Elemezték a *Mononegavirales* rendet és érdekes jelenségeket találtak. Külön kiemelték a *Poxviridae* családot. *Nagy és munkatársai* (57) szerint a *Chordapoxvirinae* alcsalád szerepe kevésbé bizonyított, de jelentőséget tulajdonítanak az *Orthopoxvírus* nemzetségnek. *Kiss és Szabó* (58) a *Herpesviri-*

dae családról és az *Alphaherpesvirinae* alcsaládról – ellentétben az Ebola-vírussal – is érdekes megfigyeléseket közölnek. Az adatokat összefoglalóan a 3. táblázatban tüntetjük fel.”

A példa nem valós és természetesen túlzott, de azért szemlélteti, hogy a vírusok nevének ez az írásmódja milyen zavaró lehet. Nem világos számomra, hogy miért kell nagybetűvel kezdeni a „rend”, „család”, „alcsalád” vagy „nemzetség” neveket, hiszen ezek önmagukban nem tulajdonnevek. Nagyon zavaró ugyanakkor, ha egy tulajdonnévből eredő vírushaj neve kerül mondjuk egy alcsaládba tartozó vírusmegjelölés után – még akkor is, ha az előbbit nem dőlt betűvel kell írni.

Talán az előző példa így is jól érthető, és a kiemelés is megtartja jelentőségét: „*Kovács és munkatársai* (2) áttekintették az irodalmat, és megállapították, hogy a humán papillomavírusnak szerepe van a méhnyakrák kialakulásában. Más vírusok szerepét is vizsgálták. Elemezték a mononegavirales rendet és érdekes jelenségeket találtak. Külön kiemelték a poxviridae családot. *Nagy és munkatársai* (57) szerint a chordapoxvirinae alcsalád szerepe kevésbé bizonyított, de jelentőséget tulajdonítanak az orthopoxvírus nemzetségnek. *Kiss és Szabó* (58) a herpesviridae családról és az alphaherpesvirinae alcsaládról – ellentétben az Ebola-vírussal – is érdekes megfigyeléseket közölnek. Az adatokat összefoglalóan a 3. táblázatban tüntetjük fel.”

SZÜKSÉGES A VÍRUSOK EGYES OSZTÁLYAIT ELKÜLÖNÍTŐ TOLDALÉKOK HASZNÁLATA A MAGYAR NYELVKÖRNYEZETBEN?

Azt hiszem, a válasz nem. Nem világos ugyanis, hogy miért szükséges kiírni a toldalékokat, ha úgymellé írjuk a „rend”, „család”, „alcsalád” vagy „nemzetség” szokat. Ez bizonyos fokig „ismétlés”, nem sokban különbözik, pl. a „HPV-vírussal” elfogadhatatlan kifejezéstől. (*Ádám és Nász doktorok* is ezt az írásmódot használták). A fenti példaszöveg bizonyára így is teljesen érthető és a besorolást is megtartja:

„*Kovács és munkatársai* (2) áttekintették az irodalmat, és megállapították, hogy a humán papillomavírusnak szerepe van a méhnyakrák kialakulásában. Más vírusok szerepét is vizsgálták. Elemezték a mononegavírus rendet és érdekes jelenségeket találtak. Külön kiemelték a poxvírus családot. *Nagy és munkatársai* (57) szerint a chordapoxvírus alcsalád szerepe kevésbé bizonyított, de jelentőséget tulajdonítanak az orthopoxvírus nemzetségnek. *Kiss és Szabó* (58) a herpesvírus családról és az alphaherpesvírus alcsaládról – ellentétben az Ebola-vírussal – is érdekes megfigyeléseket közölnek. Az adatokat összefoglalóan a 3. táblázatban tüntetjük fel.”

A VÍRUSOK NEVEINEK ÍRÁSA MAGYAR SZÖVEGKÖRNYEZETBEN

Egységesnek tűnik a szerzők véleménye, abban, hogy a „vírus” szót magyar nyelvkörnyezetben – összetételben is – mindig hosszú „í” betűvel írjuk, valamint, hogy a nevek írásánál az általános nyelvtani szabályokat kell követni.

Többen úgy gondolják, hogy a „-vírus” utótagot célszerű egy-

beírni a vírus nevével, a szótóval. Kivételt jelentenek azok a vírusok, amelyek nevüket felfedezőikről vagy a felfedezés helyéről kapták, pl. Epstein–Barr vírus, Marburg-vírus, mivel a magyar helyesírás szabályai szerint ilyen esetekben kötőjelet kell tenni. Nem egységesek a nézetek a többszerzős nevek írásánál: Epstein–Barr vírus, Epstein–Barr-vírus vagy Epstein–Barr-vírus. Az utóbbi, a hosszú/rövid kötőjeles forma látszik a legmegalapozottabbnak a magyar helyesírás szempontjából. A kettős latin elnevezések – pl. Herpesvírus varicellae – a vírusok nevezéktanában elvetésre kerültek (*dr. Szűcs György*).

Látszólag bonyolulttá válik az egybeírás kérdése, amikor az elnevezés és a „vírus” szó közé egy betű kerül: hepatitis C vírus, hepaptitis-C-vírus, hepatitis C-vírus vagy a hepatitis C vírusa. Ezekben az esetekben a megjelölés általában a vírus által okozott betegségre utal. Tekintettel arra, hogy az írásmód mindig csak állásfoglalás kérdése, ezért megegyezés alapján lehetne hepatitisvírus C-ről is beszélni, ami nem megy a megértés rovására, és egyúttal a bonyolult szabályozást is egyszerűsíti. A „hepaptitisvírusok” kifejezés egyébként az Orvosi Helyesírási Szótárban (1) megtalálható. Hasonló állásfoglalás mutatkozik a kiegészítő számok – betűkkel vagy anélkül – írásával: humán coronavirus 229E, influenzavírus A1.

Külön elbírálást igényelnek a több szóból álló vírusnevek: herpes simplex vírus, herpes zoster vírus stb. Mindkét példa egy-egy betegségről elnevezett vírust takar. A betegség nevének írása a helyesírási szótár szerint adott: herpes simplex, illetve herpes zoster. A kérdés az, hogy a „vírus” szót – a fenti gondolatok szellemében – vajon írjuk-e hozzá a második szóhoz, kötőjellel csatoljuk-e vagy különírjuk (herpes simplex vírus, herpes simplexvírus, herpes simplex-vírus). Lehet, hogy az sem egy eretnek gondolat, hogy hosszú és rövid kötőjeleket használjunk: herpes–simplex-vírus. A „humán” szó használata a vírusnevekben viszonylag egységes: „á” betűvel írjuk és általában külön, pl. humán papillomavírus. Ezekben a formákban a „-vírus” szót rendszerint egybeírjuk a szótóval.

A magyar helyesírási szabályzat úgy fogalmaz, hogy, ha az idegen írásmód szerint írt szó végén „hangérték nélküli (ún. néma) betű van, vagy ha az utolsó kiejtett hangot betűknek bonyolult, írásrendszerünkben szokatlan együttese jelöli, akkor a magyar toldalékokat mindig kötőjellel fűzzük a szó testéhez”. A „vírus” szó azonban utótag, és nem toldalék, ezért talán a fenti esetekben is célszerűbb a szótesttel egybeírni: humán coxackievírus.

Nehézséget jelent az újonnan felfedezett vírusok neveinek írása, talán elsősorban azért, mert az ismeretek a napi sajtóból erednek és nem a szakmai folyóiratokon keresztül. A sajtó sokféle torzszülöttet alkot. Nyilvánvaló, hogy ebben a szakembereknek kell állást foglalniuk.

A RÖVIDÍTÉSEK, BETŰSZÓK HASZNÁLATA ÉS ÍRÁSA

Általánosan elfogadott, hogy az adott vírus nevét a szövegben – első említésekor – teljesen ki kell írni, a rövidítést pedig utána zárójelben adjuk meg. Az is eléggé nyilvánvaló, hogy a nemzet-

közileg elfogadott rövidítések használata célszerű, egyébként összevisszaság keletkezhet, a megértés károsodhat. A betűszók, rövidítések toldalékolásánál a magyar helyesírás szabályai szerint járunk el, pl. HPV-vel és nem HPV-sal. Egyértelmű, hogy ha a rövidítésben, betűszóban az utolsó „V” betű a vírust jelöli, a rövidítés után a vírus szót kiírni értelmetlen és nem elfogadható: HPV-vírust!!! (helyesen HPV-t). Az sem lenne helyes, mert szokatlansága miatt zavaró volna, ha például HP-vírust írnánk.

Külön elbírálást igényel a rövidítésekkel, betűszókkal kapcsolott betű és/vagy szám kiegészítések írása. Legtöbbször ezekben az esetekben is a kötőjeles írást javasolják, a jelzéseken belüli kötőjelek használatánál pedig az ICTV irányelveit tartják mérvadónak: HCV-229E.

A VÍRUSNEVEK MAGYARÍTÁSÁNAK KÉRDÉSE

Nagy Károly dr. azt írja, hogy „a tudományos, szakmai igényű munkákban véleményem szerint meg kell tartani az eredeti latin/angolszász kifejezéseket, elnevezéseket, annál is inkább, mert az ilyen jellegű cikkekben lényeges különbséget kell tennünk víruscsaládok, vírustörzsek, -fajok, -alfajok, -altípusok, -variánsok között is, amelynek magyarul való körülírása olyan terjedőssé tenné a munkát, amely már az élvezhetőség és megértés rovására menne”. Ez a különbségtétel minden bizonnyal valóban fontos egy vírusszakember számára, aki a vírusok rendszerében akar tájékozódni, tanulmányozandó vírusát elhelyezni. Nem tudom azonban, hogy ez mennyire fontos a klinikai közleményekben. Szemlesütve vallom be, hogy nagyon sokat írtam a humán papillomavírusról (HPV) – elsősorban a méhnyakrák vonatkozásai miatt – anélkül, hogy tudtam volna, hogy azok a papovavírus családba tartoznak (ezt később néztem meg). Tájékozatlanságom ténye nem zavarta mondandómat, amelyet az olvasó is megértett. Feltételezem, hogy az olvasók többségének sincs fogalma arról, hogy a humán papillomavírus a vírusok rendszertanában hol helyezkedik el. Azt sem tudom, hogy ez a vírusokat kimutató laboratóriumi szakemberek számára fontos-e. A világirodalomban százával találunk a HPV-vel foglalkozó tudományos közleményeket; többségükben a HPV-k víruscsalád stb. vonatkozásairól egyetlen szó sem esik, a hangsúly a különböző HPV-típusokon van. A méhnyakrák és a HPV kapcsolatában teljesen mindegy a HPV-k vírusrendszertani helye.

A továbbiakban *Nagy Károly dr.* úgy fogalmaz, hogy, „ha egy vírusbetegségnek magyar neve van, akkor a kórokozó vírus magyar elnevezését kell használni elsősorban birtokos esetben: kanyaró – a kanyaró vírusa, influenza – az influenza vírusa, övsömör – az övsömör vírusa. Amikor azonban magának a vírusnak a virológiai jellegzetességéről írunk, már bocsátkozhatunk részletekbe: pl. az influenza B vírus vagy az övsömör vírusa, a Herpes zoster. Általánosságban azonban írhatnánk úgy is, hogy a herpesvírusok (Herpesviridae).” Csak megjegyzem, hogy már ebben a gondolatban is benne van egy leegyszerűsített, az útvesztőket kikerülő írásmód: herpesvírusok (vagy herpesvírusok családja).

Ádám és Nász doktorok szerint: „Az angol nyelvű szakiroda-

lomból általánosan ismert vírusnevek egy részére van megfelelő magyar elnevezés, ezek használata javasolható, magyar nyelvű szakmai szövegekben azonban szükséges lenne a nemzetközileg elismert név zárójelben való megadása a félreértések elkerülése végett.”

A túlzott magyarítástól a szerzők többsége óva int. Ezzel szemben *Ongrádi doktor* határozottan állást foglal a vírusok magyar neveinek használata mellett. Úgy véli, hogy számos jó magyar nevet már elfelejtettünk, helyettük sokszor zagyva, idegen neveket használunk. Az olvasó szemével nézve így ír: „Az olvasó arra is gondol, hogy egy értelmiségi nemcsak a szakmát ismeri és műveli magas fokon, hanem az új jelenségekre, adatokra, itt pl. a vírusok elnevezésére megfelelő anyanyelvi kifejezéseket használ, alkot és erre megtanítja az olvasót”. Tanácsokkal is szolgál mondván, hogy ha az okozott betegségnek van magyar neve, arról könnyen elnevezhetjük a vírust, ha nincs, akkor először a betegség magyar nevét kell megalkotni.

ÖSSZEFOGLALÁS

Mindig felmerül a kérdés, hogy egy nemzetközi szervezet – amely alapvetően az angol nyelv világában gondolkodik és fogalmaz – által kiadott írásmódbeli irányvonal mennyire alkalmazható más nyelvtérületen is. Angol nyelvű közleményekben ez természetesen előírás. Magam is sok nemzetközi, európai szervezet útmutatást (guidelines) kiadó, megfogalmazó bizottságában vettem részt. Nem kérdéses ezek szakmai fontossága, elsősorban az egységes képzés, a határok nélküli tudomány, orvoslás és mindenek előtt a „közös szaknyelv”, az egymás megértése miatt. Ez azonban semmi szín alatt nem kötelez arra, hogy magyar nyelvkörnyezetben a tőlünk idegen vagy zavaró írásmódot használjunk. A magyar orvosi szakirodalomban sok példát találunk a nemzetközi előírások magyaros írásmódjára. Úgy gondolom, az ICTV-írásmód ajánlásait nem szükséges vakon követnünk, amikor a szövegbarát magyaros írásmóddal is ki tudjuk fejezni a nemzetközi nevezéktant.

A fenti példák közül eléggé világos, hogy a dőlt betűs és a nagy kezdőbetűs írásmód elhagyása semmilyen megértési zavart nem jelent, viszont jobban simul a szövegbe. Nem beszélve arról, hogy a vírusok tudományában nem eléggé jártas orvost, biológust stb. sok töprengéstől – kisbetű? dőlt betű? nagy kezdőbetű? – szabadíthatjuk meg. Ezt a gondolatot – jöllehet más vonatkozásban – már *Szűcs doktor* is megfogalmazta: „Köznyelvi használatban a vírus, család, alcsoport, nemzetség és faj kisbetűvel és nem dőlt betűtípussal írandók: pl. picornavírus család, enterovírus nemzetség.” Talán ez a szakirodalomra is vonatkoztatható.

Minden írásmód akkor alkalmazható a gyakorlatban, ha azt nemcsak az „egészén vájt füllék” értik, de azok a szakemberek

is tudják használni, akiknek nem a témában forgó szakma az alapképzettségük. *Nagy doktor* is azt javasolja, hogy a lehető legegyszerűbb írásmódot alkalmazzuk. Elméletileg ésszerű elkülönítés lehet, amelyet *Szűcs doktor* javasolt, nevezetesen, hogy a vírus szó különírásával például elkülöníthetnénk a nemzetségnél alacsonyabb csoportba tartozókat. A gyakorlatban ez megint csak a vírustudománnyal foglalkozók ismeretanyaga alapján valószínűsíthető meg, és nem különíti el „faj”, „alfaj”, „törzs”, „változat” csoportokat egymástól. Nem teljesen világos előttem, hogy ha ki kell írni azt, hogy mondjuk „család”, akkor miért ne lehetne kiírni azt is, hogy „törzs”. Persze csak ott, ahol a besorolás meghatározása fontos, és adott esetben elég csak a dolgozat elején megadni.

A vírusok neveinek írása elhatározás kérdése. A döntéshozókat az egyszerűség kell, hogy vezesse a magyar helyesírási szabályzat szem előtt tartásával. Nem érdemes túl sok kivételt tenni. Gondolok itt, például a vírusok által okozott betegségekről elnevezett vírusok írására: kanyaró vírus vagy kanyaróvírus, rabies vírus vagy rabiesvírus (veszettségvírus), AIDS vírus, AIDS-vírus. Természetesen nem mindig egyszerű a helyzet, mert túl hosszú és/vagy soktagú elnevezések is vannak: Californiai agyvelőgyulladás vírusa – mint a példából is látható, ilyenkor a birtokos szerkezet használata segíthet.

A „túlzott” magyarítás a gyakorlatban nem látszik sem célszerűnek, sem megvalósíthatónak. Itt is annak az alapelvnek kell érvényesülni, hogy a magyarítás nem mehet a megértés rovására; jöllehet minden csak megállapodás, pontos meghatározás – ez esetben magyar nyelvű meghatározás – és az egységes álláspont megtanulásának, alkalmazásának a kérdése. Ma senki nem tudja eldönteni, hogy melyik magyar név válik általánossá, megy át a köztudatba. Talán nem túlzás, és nyelvművelésünk iránti kötelezettségünk is minden vírusról megalkotni a magyar megfelelőjét – legalább is egy szótár szintjén –, és az idő majd eldönti, hogy az adott név megtalálja-e a helyét. A lehetőséget nem szabad elszalasztani. Az is egy szempont lehet, hogy a magyar megfelelő a szöveg színesítésére is alkalmazható.

Végezetül – mint a bevezetőben is említettem – ismételtlen aláhúzom, hogy a fentiek egy nem szakember gondolatait foglalják össze, amelyek lehet, hogy vírusszakosok számára nem elfogadhatók. Bízom azonban, hogy a további együttgondolkodáshoz azért hozzájárulnak ezek a gondolatok.

IRODALOM

1. Bősze P. Javaslatok a vírusok neveinek írására és magyarítására. *Magy Orv Nyelv* 2003; 3:27–33.
2. Fábrián P. Magasi P. Orvosi Helyesírási Szótár. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992.

Két nehéz szakszó

VÍRUSOS TÜDŐGYULLADÁS

Megjelent egy új betegség, el kellett nevezni. Az angolok „atypical”-ként, a németek „atypisch”-ként jellemezték, ennek a mintájára nálunk „atípusos tüdőgyulladás”-nak kezdték emlegetni. Ha már ragaszkodunk az eredetihez, helyesebb lett volna „atipikus”-t mondani, egyben latinosa forma, a típus mellett az „a”-t nem érezzük fosztóképzőnek, még inkább arra gondolnánk, hogy „A típusú”, ami mellett van „B típusú”. A *típusos* az értelmező szótárban a *tipikus* ritka szinonimájaként van feltüntetve, gyakorlatilag nem szoktuk használni, de ha mégis, mivel már egy magyar képző járul hozzá, a latin fosztó előképző nem illik hozzá. Természetesebb lett volna azt mondani, hogy „nem tipikus”, de még inkább azt, hogy „új típusú”, mert hiszen általában nem azt mondjuk meg valamiről, hogy mi *nem*, hanem azt, hogy mi *igen*.

Aztán az angolok (amerikaiak?) jó szokásuk szerint csináltak egy hosszú körülírást, amely nem mond semmit, abból pedig egy betűszót, és ezzel úgy vélték, megragadták a dolgot: SARS. Ez már nagyon tudományosan hangzik. Mint az AIDS vagy az UFO. Ezt is kezdték átvenni egyes magyar újságok. A franciák legalább úgy vették át, hogy lefordították a kifejezést a saját nyelvükre, és úgy alkották meg a rövidítést. Ennek megfelelően nálunk SALT-nak: (súlyos akut légúti tünetegyüttes) kellene nevezni.

Szerencsére azonban föléledt a természetes nyelvi ösztön. Ma már a fentiek mellett megjelent az „ázsiai tüdőgyulladás” és a „vírusos tüdőgyulladás” elnevezés is. Ezek teljesen megfelelnek a természetes magyar szóalkotásnak, és a lényegét fejezik ki. Az előbbi hasonlít a „spanyolnátha”, a „hong-kongi influenza” nevére. Amíg nem tudták, hogy mi okozza, csak azt, hogy többen meghaltak benne, lehetett volna „vésszes tüdőgyulladás”-nak is nevezni, a vésszes vérszegénység mintájára.

De ha már megvan a jó szó, miért kell vele párhuzamosan használni az idegent?

HALÁLKÖNNYÍTÉS

Az Alkotmánybíróság döntése révén újra előtérbe került az „eutanázia” témaköre. Ez is olyan idegen szó, amely nem jó semmi, ha szó szerint lefordítjuk, nem mond semmit: „jó halál”. Idegen szóként is hozzá kell még tenni, hogy „aktív” vagy „passzív”. Így szó szerint lefordítani nem érdemes. „Aktív jó halál” – ennek semmi értelme. A halál nem jó, csak elkerülhetetlen. Ha valaki gyorsan, szenvedés nélkül távozott e világból, azt szoktuk mondani, hogy „szép halála volt”. Lehetne tehát beszélni a *szép halál* jogáról. Mitől lesz valakinek szép a halála? Attól, hogy enyhítik a szenvedését, körülötte vannak szerettei, szép környezetben búcsúzik, vagy attól, hogy megrövidítik haldoklását? Ez tehát még nagyon tág fogalom.

Nemrég felbukkant a „kegyes halál” kifejezés, a „kegyes hazugság” mintájára. Kegyes hazugságnak nevezik például, ha a haldoklónak azt mondják, hogy meg fog gyógyulni. (Hogy helyes-e hazugság légkörrel körülvenni a beteget, ez más kérdés.) A *kegyes halál* majdnem jó kifejezés, magyar gondolkodásra vall, nagyon örvendetes, hogy megjelent. Az benne a bökkenő, hogy a „kegyes hazugság” esetében a hazugság a tett, az eutanázia esetében pedig nem a halál, hanem az ölés az. Nem lehet azt mondani, hogy valaki „kegyes halált” gyakorol ill. követ el. Inkább irgalomból öl. Tehát helyesebb volna „kegyes ölés”-ről beszélni. De hát az ölés, pláne a gyilkosság csúnya szó. Igaz, a hazugság sem szép. Kegyesen öl – ez sem használható.

Néhány évvel ezelőtt azt javasoltam, nevezzük a passzív eutanáziát *elengedésnek*, az aktívát pedig *átsegítésnek*. El kell azonban ismernem, hogy ezek a szavak a szövegkörnyezetből kiemelve már nem fejezik ki egyértelműen, miről van szó. Viszont nagyon pontosan kifejezi, és jól használható is a következő: *halálkönnnyítés*. *Halálkönnnyítést kér, halálkönnnyítést alkalmaz* vagy *ad*. Vagy esetleg *halálba segítés – halálba segít*.

Érdemes ezeken elgondolkozni!

DONÁTH TIBOR

Hogyan is állunk a magyar anatómiai szaknyelvvél?

BEVEZETŐ GONDOLATOK

A nemzeti nyelv ápolása minden időben a nemzeti kultúra ápolásának egyik legfontosabb tényezője. Fokozottan érvényes ez a kis nemzetekre, mert esetükben a világ 6 milliárdos populációját tekintve csak elenyésző kisebbség vallja magáénak a nyelvet anyanyelvként. A mi viszonylatunkban a 15 millió magyarul beszélő ember kis közösségnek számít, jóllehet a világon közel 7000 féle nyelvet beszélők táborában a magyar nyelv az első ötven közé tartozik.

Másrészt konkrétan a magyar nyelv felé való fokozott odafordulást indokolja az Európai Unióhoz való csatlakozás, nevezetesen az európai közösségen belül döntő mértékben az anyanyelv ápolása és fejlesztése biztosítja nemzeti kultúránk integritását.

Ez a felelős munka elsősorban a filológusok, a szépírók, a literátorok feladata. De a nyelv ma már egy rohamosan bővülő gyűjtőfogalom, mely a közbeszéd, az irodalom nyelvezetén túl felöleli az egyre inkább tagolódó szakterületek szakkifejezéseit, így külön fejezetet képeznek például a zenei, a jogi, a műszaki, az orvosi nyelv stb.

Joggal kérdezhetjük, hogy e szaknyelvek ápolása kinek a feladata? Vajon képesek e a fent említett szaknyelvszerek, literátorok ellátni a szaknyelvművelés munkáját is?

Nyilván nem, hiszen az egyes szakterületekre – és most beszéljünk konkrétan a biológiáról, az anatómiáról – vonatkozó előképzettségük a gimnáziummal befejeződött.

Világos, hogy a szaknyelvművelést a megfelelő szakterületek szakképviselőinek kell végezni, olyanoknak, akiknek a szakmai tudásuk mellett egyúttal nyelvészeti, etimológiai, szemantikai affinitásuk, netán képzettségük is van.

A szaknyelv szerszám. Miként az alkotóművész, a kreatív iparos sem képes szerszám nélkül kifogástalanul dolgozni, így a tudományok világában a tudományos eredmények megfogalmazása is szerszámot, azaz közérthető, egységes szaknyelvet kíván. Ezt a szaknyelvet a tudományos dolgozónak kell új közleményei írása során állandóan csiszolnia, frissítenie.

A SZAKNYELV ALAKULÁSA

Az anatómiai nevek, az azokból képzett fogalmak, melyek az anatómiai nyelvet alkotják, az orvosi nyelvnek alapvető részét képezik. Az ókor, majd a középkor és a korai újkor tudásai az újabb és újabb anatómiai szakszavakat arabul, görögül, latinul adták meg, a hivatalosan elfogadott szaknyelv pedig kizárólag a

latin volt. Azonban már a XV-XVI. században történtek törekvések e nyelvezetnek nacionalizálására, nemzetiesítésére, de ez mindig nagy ellenállásba ütközött. 1585-ben Ambroise Pare, korának és talán a sebészetnek legnagyobb alakja „Sebészet” című könyvének megjelenését Etienne Gourmelen, a párizsi orvosi fakultás dékánja meg akarta akadályozni, mert a szerző munkáját latin helyett „vulgáris” francia nyelven írta meg. Nota bene: Hippokratész, Galénusz sem latinul, hanem anyanyelvükön, görögül írtak.

Mindenesetre *Vesaliusnak*, *Faloppiusnak*, *Eustachiusnak* a XVI. században íródott latin nyelvű munkái nagy befolyással voltak még a következő században is, a vezető anatómiai művek továbbra is latinul jelentek meg (*Santorini*, *Haller* stb.). Az első angol nyelvű anatómia, *Cowper* munkája 1697-ben született, ezt követi *Lieutaud* francia nyelvű műve 1742-ben, majd az első német nyelven írt anatómia *Mayer* munkája 1783-ban.

MILYEN VOLT AZ ORVOSI SZAKNYELV MAGYARORSZÁGON?

A XIV-XV. század hazai egyetemén, Budán, Pécsen, Pozsonyban a papok, szerzetesek latinul tanítanak. A mohácsi vész ezt a kultúrát elpusztítja és orvosaink diplomájukat külföldi egyetemeken nyerik el, ahol szaknyelvük a latin, esetleg a német. A magyarországi orvosképzésről az 1723.-i országgyűlés fogad el határozatot és *Mária Terézia* 1769-ben járul hozzá önálló orvoskar létesítéséhez Nagyszombatban. Itt elsők között alakul meg az anatómiai tanszék, ahol a tanítás *Albini*, *Winslow* latinul írt tankönyvei alapján természetesen latinul folyik. Ilyen körülmények között magyar orvosi szaknyelv sem születet.

A XVIII. század nyolcvanas éveiben *II. József* erőszakos németesítési törekvései nyomán az egyetemeken a német lett a tanítás nyelve és mind a tankönyvek, mind a szakpublikációk német nyelven íródtak. A németet preferáló 1784. évi nyelvrendelet reakciójaként kezdett kibontakozni a magyar nemzeti nyelv ápolásának mozgalma és megújult a nyelvújításra törekvés. *Rácz Sámuel* az élettan és egyidejűleg az anatómia tanára a magyar nyelvű tankönyv és szakirodalom megalapítója. Az 1772-ben Budán megjelenő munkájának címe: *Az emberi élet általános ismeretét tanító könyv*.

Bugát 1828-ban megjelent *Hempel* fordítása mint nemzeti szaknyelvet megeremtő munka a következő fontos állomás. Más kér-

dés az, hogy az első eredeti magyar anatómiai mű még soká várat magára. És hogy a magyarul írott könyv mindenki számára érthető legyen, *Bugát* az alábbi címmel függetlenül illeszt hozzát: „*Bonctudománybeli mű-, meg azon ritkább szavaknak deák-magyar, ill. magyar-deák szótára, melyek ezen munkában előfordulnak*”. Ez a 85 oldalas latin–magyar szótár a magyar anatómiai szókincs eredő forrása. Tallózzunk benne és meglepődünk, hogy mai szakkifejezéseink bölcsőjénél állunk, így csak néhányat kiragadva: acetabulum – ízvápa, alveus – fogmeder, aponeurosis – bõnye, bronchi – hörgők, mediastinum – gátorüreg, commissura cerebri – agyereszték, dentitio – fogváltás. Néhány esetben meghatódottan mosolyognunk kell, hiszen minden szóalkotás nem lehet maradandó, így: allantois – hudduzma, trachea – gőgsíp, pancreas – husmind, organon – életmív, fluxus menstruus – hódcsur.

De mai kritika helyett tekintsünk be e nyelvújító műhelybe! *Bugát* pontosan fordít, ha megfelelő magyar szavak állnak a rendelkezésre: pl. systema vasorum capillarum: hajszáledényrendszer, tunica renum adiposa: vesék zsírköntöse. A hajszál, a könnyös szavunk nyelvünk ősi szavai, de tibia, trochlea, mediastinum, aquaeductus, thymus magyar megfelelőt kíván, így születik a sípkoncz, a sodor, a gátor, a zsilib, a kedesz. Szóalkotásainak szemléletessége bámulatra méltó: atlasz – fejjám, inguinalis – lágyék, non rectus non planus – egyenetlen, pubertas – fanosodás. Elnevezéseiben tömörségre törekszik, egyes szavai azonban indokolatlanul rövidek (isthmus: szor, larynx: gég, bucca: pof). A szóösszetételekben az első szó magánhangzóvégződését elhagyva ilyen elnevezéseket használ mint ütér, ülütér, függér, hallideg, csighajlat, izülés. Kicsinyítő képzői fülünknek ma szokatlanul hangzanak, közülük csak az auricula – fülese használatos, feledésbe ment a caruncula – huscsa, cerebellum – agyacs, lunula – hódacs stb.

Számos ma használt magyar anatómiai szót más ékezetekkel, más helyesírással alkot meg, azoknak mai formája csak később, a XIX. század harmadik harmadában alakult ki. Így a szalag (ligamentum) eredete *Bugátnál* szalag, a gyűrűporc még gyűrűporc, a mel egy l-lel íródik, a vizelettel viszont kettővel.

És *Bugát* szaknyelvi építményét rendületlenül fejleszti tovább.

1843-ban Budán jelenik meg *Természettudományi Szóhalmoz* című könyve, melyben mint írja „20 évi munkával összegyűjté és származtatási elvekkel vegyíté a természettudományi szakszavakat”.

Ha a magyar anatómiai szakszavak megalkotójának *Bugát* Pált valljuk, akkor a magyar anatómiai szaknyelv megteremtője kétségkívül Miháلكovics Géza budapesti anatómia professzor, aki 1881-ben lefordította Carl Krause munkáját és az megjelent „A leíró emberbonctan kézikönyve” címmel, két kötetben a Magyar Orvosi Könyvkiadó társulat kiadásában.

E munkában bámulatra méltó, hogy minden latin anatómiai fogalom magyarul szerepel, míg a latin vagy görög terminus technicus csak utána, kurzív írással, zárójelben.

5-6000 fogalomról van szó, ha nem számoljuk hozzá az ugyan-csak használatos, ugyanakkora számú szinonimákat. Ugyanis a

hivatalos anatómiai lista csak 14 év múlva, 1895-ben születik meg és nyer nemzetközi elfogadást Baselban His munkája nyomán és közel 40 évig alapját képezi az anatómiai nyelvnek.

Mint Miháلكovics írja, a bonctani elnevezések kialakítását a nyelvtani szabályok szigorú figyelembe vétele kell, hogy jellemezze, ha az olykor még a görög-ről latinra való áttételnél sem sikerül. Például a görög mastoid jelentése emlő alakú, ez megtoldva a latin -eus képzővel: mastoideus, amely szó már emlíalakúalakút, tehát pleonazmusos kifejezést ad.

Az 1881-es kiadás példát mutat arra, hogy ami világosan, egyértelműen magyarul kifejezhető, az a nemzeti szaknyelvben vita nélkül így használható (pl. ala magna: nagy szárnyak, sella turcica: török nyereg). Más megnevezések korrektek, de nehézkese pl. látóideg-kereszteződési barázda: sulcus chiasmatis. Ugyanakkor az os sphenoidaléra kitűnő az ikcsont elnevezés, amely az idők folyamán ékcsontra módosult.

És most egy kissé hosszabban idéznék az egyik legnagyobb magyar anatómus, Lenhossék Mihály beszédéből, melyet Miháلكovics Géza szobrának felavatása alkalmával mondott 1901-ben és amely még az évben megjelent a Magyar Orvosi Archívumban Miháلكovics Géza emlékezete címmel.

E cikkben kiemeli Miháلكovics Gézának a magyar anatómiai nyelv kialakításában való elévülhetetlen érdemeit és a szakszavak helyes használatának kérdésében olyan problémákat vet fel, melyek ma is teljes mértékben aktuálisak.

Ezek után csak két példa arra, hogy a miháلكovicsi magyar szaknyelvi törekvések hová vezettek az elmúlt száz év folyamán, ill., hogy hogyan állunk ma e kérdéssel.

Hári Pál 1901-ben „Az emberi gyomornyálkahártya felületi hámjáról” című dolgozatában a gyomornyálkahártya hengerhám sejteiről ír, amely fogalmat ma mint a „ventricularis mucosa cylindricus sejtei” találjuk leírva.

Háberern Pál ugyancsak 1901-ben „Az íncamokról” című munkájában a hosszú hüvelykujjhajlító izom inának ficamáról ír, amelyet ma, 2003-ban mint a „tendo musculi flexoris pollicis longi luxációja” olvashatunk.

Azaz mára előszeretettel visszatértünk a latin szakkifejezésekhez, sorvasztva ezzel a már polgárjogot nyert nemzeti szaknyelvünket.

György Lajos 1995-ben végzett vizsgálataiban átnézte az Orvosi Hetilap 1859. évi III. évfolyamának cikkanyagát és azokban úgyszólván nem talált idegen szavakat. Az anatómiai struktúrák magyar szakszóval szerepeltek, zárójelben a megfelelő latin szakszóval. Például: hólyagfenék (fundus vesicae), behüvelykeződés (invaginatio).

A kilencszázas évek elejétől kezdődően – állapítja meg György Lajos – a folyóirat fokozatosan már csak a latin kifejezéseket használja; még olyan általános magyar szakfogalmak is eltűntek, mint gümőkör, megelőzés stb.

A latin anatómiai terminológiát, tágabb értelemben az anatómiai nemzetközi szaknyelvet tekintve, kijelenthetjük, hogy annak gondozása jó kezében van.

Történetileg a szakszavak, azok rendszerezése, nemzetközi

egységesítése először Baselben történt 1895-ben, ahol és amikor a XIX. század végi anatómiai terminológiai káoszából, a szinonimák tengeréből, a több mint 50 000-es szakszótömegből egy 5000 latin szakszóból álló szójegyzéket állítottak össze, mely mint *Baseli Nomina Anatomica* (BNA) szolgált hivatalos alapul a világ szakemberei számára. Jóllehet az elmúlt 100 évben többféle szakszólístával próbálkoztak, így készült 1935-ben a jénai *Nomina Anatomica* (JNA), 1950-ben a *birminghami revízió* (BR), majd 1955-ben a párizsi *Nomina Anatomica* (PNA) és azóta is számos módosítás történt, ám ma is valamennyinek az alapja a BNA. A szakszólísta nemzetközi elfogadottságát egy 1950–1991 közötti angol vezetésű 13 tagú nemzetközi szakbizottság, az *International Anatomical Nomenclature Committee* (IANC), majd 1991-től egy amerikai vezetésű, 23 tagú szakbizottság, a *Federative Committee on Anatomical Terminology* (FCAT) biztosítja.

A JELENLEGI HELYZET

Megvan tehát a latin szakszógyűjtemény, melynek mára elkészült az angol megfelelője is. Így módunk van akár a latin, akár az angol szakkifejezéseket alkalmazni.

A mi feladatunk, a hazai szakszógyűjtemény megteremtése, ill. újraélesztése, a közben 5000-ról 7000-re duzzadt latin, ill. angol szakszógyűjtemény magyarítása.

2000-ben a Terminologia Anatomicához csatlakozóan elkészült az angol anatómiai szakszójegyzék, melynek megalkotása – megállapíthatjuk – nem volt nehéz dolog.

Ismeretes, hogy az angol általános szókincs 50%-a latin vagy görög eredetű. A szakszavak esetében ez az arány 70%. Így érthető, hogy a latin szóhoz bizonyos angol szuffixek, prefixek csatolásával, angol igealakokkal (participium presens, participium perfectum) és az angol kiejtés szabályaival máris kész az angol Terminologia Anatomica, azaz az anatomical terminology.

Néhány példa. Arteria: artery; vena cardiaca: cardiac vein; membrana perinei: perineal membrane; maior: major; communicare: communicating.

Nem így a magyar nyelv esetében, amelyben mind az általános, mind a szakszókincs semmiféle latin vagy görög alappal nem rendelkezik. Így minden latin anatómiai kifejezésre új magyar szakszót kellett teremteni. Lássunk néhány példát a magyar anatómiai szakszavak megalkotására!

A főnevek esetében az értelmező magyar elnevezés minden szempontból megfelelő (angiológia: értan, stratum: réteg, stratum basale: alapréteg, vena: visszér, regio: tájék, regio deltoidea: válltájék).

A latin melléknevek magyar melléknevekkel könnyen kifejezhetők, pl. rectus: egyenes, recurrens: visszafutó, nodosus: göbös.

A határozószavak magyar szakszavakkal tökéletesen kiválthatók, pl. abductor: távolító, adductor: közelítő, extensor: feszítő.

Jóllehet a *Nomina Anatomica* önállóan igéket nem tartalmaz, csak azok igealakjait, pl. descendere – descendens, rotare – rotator, az ige mint nyelvtani fogalom az anatómiai nyelvben fontos és annak magyar megfelelője minden esetben megoldott, pl. leszállni, leszálló, forogni, forgató.

Vannak új fogalmak a szaknyelvben, melyek csak körülírással fejezhetők ki, ill. helyettesíthetők (pl. *reflex*). Sem az angol, sem a német, sem a magyar nyelvben nincsen egyszavas megfelelője, így indokolt eredeti formában a nemzeti nyelv kincstárába való felvétele.

Próbálkozhatunk olyan szóalkotással, amely nem a latin fogalom fordításából, hanem annak értelmezéséből következik, pl. *junctura synovialis*: valódi ízület, kifejezve, hogy ez esetben megszakított csontösszeköttetésekről van szó.

Jó az a magyar szóalkotás, amely egyben szemléletes is, pl. *hypothénar*: kisujjpárna, érzékeltetve azt a kiemelkedést, melyet a kisujj saját izmai hoznak létre.

Sok esetben a magyar kifejezés gördülékenyebbégének lehetünk tanúi a szakszövegben pl. „mellkasfal” *paries thoracis* helyett, „gégeizmok” *musculi laryngis* helyett vagy „kulcsont alatti” *infraclavicularis* helyett.

Bizonyos szakszavak, mint jövevényszavak (pl. anatómia) teljes mértékben polgárjogot nyertek nyelvünkben, így az anatómia chirurgia nyugodtan helyettesíthető mint sebészeti anatómia, felesleges ehelyütt a sebészeti bonctan (vagy használható mindkét forma) – a jövevényszó természetesen magyar írásmóddal. Tehát: anatómia és bonctan vagy másik példaként: regeneráció és újraképződés.

Az anatómiai nyelv használata során nem kerülhető el az eponimák kérdésének megbeszélése. A FCAT 2000-ben 300 eponima használatát ismét hivatalossá tette, melyek eddig a hivatalos listából, a PNA-ból és annak későbbi módosításaiból törölve lettek. Az anatómiai eponimák annyira beivódtak a klinikai orvostudományba, hogy e tény az Anatómiai Nomenklatúra Bizottságnak akceptálnia kellett. Érthetetlen volt, hogy pl. a neurológiában mindennaposan említett Luschka-nyílás, Burdach-pálya vagy a sebészetben a Cooper-szalag, az Achilles-ín, a kardiológiában a Keith–Flack-csomó, a His-köteg vagy a szülészetben a Graaf-tüsző, a Frankenhäuser-ganglion stb. kikerültek a hivatalos listából. Ezek most ismét mind részei az Anatomia Terminologicának.

Más kérdés, hogy még mindig van számos anatómiai eponima, melyek nem nyertek felvételt és amelyeket így nem hivatalosan használunk pl.: Broca-gyrus, Erb-pont, Naboth-tüsző, Passavant-redő stb.

Az anatómiai eponimák használata az anatómiai nyelvben rendkívül jelentős, velük olykor egyrészt bonyolult latin szóösszetételeket váltunk ki, másrészt az anatómiai megfogalmazás a klinikus számára is érthetőbb lesz.

ÖSSZEFOGLALÁS

A fentiek alapján ideje, hogy leszögezzem álláspontomat, mint az, aki több mint 50 éve foglalkozom az anatómiai nevezéktan kérdéseivel és e témakörben számos munkám jelent meg magyar és idegen nyelveken. A 2002-ben megjelent *Lexicon Anatomicae*, *Négy nyelvű Anatómiai Szótár* című könyvem a hivatalos anatómiai szakszavak angol és német megfelelőin túl a teljes magyar nevezéket tartalmazza.

Elengedhetetlennek tartom a hivatalos latin, ill. görög szakszavak tudása mellett a nemzeti nyelvi elnevezések ismeretét. Az oktatásban égetően fontos a nomenklatúrának vernakuláris megjelenítése, alapot adva az un. lingua francának, a nemzeti szaknyelvnek.

Ami a nyomtatásra kerülő anyagokat illeti, nem szakmai köröknek szóló ismeretterjesztő írásainkban döntően használjuk a nemzeti szakkifejezéseket, de a magyar nyelvű szakirodalomban sem kell azokat mellőznünk. Nem nő a tudományos értekezés értéke azáltal, ha teletűzdeljük latin, ill. görög szakszavakkal. Az írásmód természetesen változtatandó, attól függően, hogy kik számára szól az értekezés. Szakkörök számára a latin, ill. görög terminus technikusok kizárólag eredeti ortográfiával írandók, míg az ismeretterjesztésben megengedett, sőt, kívánatos ezen szavak fonetikus írásmódja.

Az elmúlt években, amikor a „Nomenclature anatomique française” mintájára a magyar anatómiai nevezéklistán dolgoztam, világossá vált, hogy az idegen szakszavak magyar kiváltói döntő többségükben benne vannak nyelvünk kincsesládájában, pusztán a gyakorlatban kell hozzáállásunkat megváltoztatnunk és a latin helyett a kifogástalan magyar szakkifejezést használni, pl. pedunculus cerebellaris inferior: alsó kisagykar vagy cytologiai methodica helyett sejttani módszer.

Végezetül: a szaknyelv nap mint nap bővül, döntően angol szakszavakkal (pl. feed back, scanning), amelyek ugyan nem részei a hivatalos anatómiai szójegyzéknek, de melyeknek magyarázása az anatómiai nyelv szempontjából éppen olyan szükséges.

Ehelyütt három szempontot jelölnék meg a magyar megfelelő választásához: a szemantikai azonosság, a nyelvi elfogadhatóság és a pedagógiai prakticitás érvényesítését.

FAZEKAS TAMÁS

Kétnyelvű, illetve kettősközlés

Napjainkban már idehaza is egyre nagyobb teret nyer az a törekvés, hogy a tudományos teljesítmény mérésére olyan tárgyilagos módszereket alkalmazzunk, amelyek segítségével az orvosi biológiai kutatók/szakírók tudományos közleményeinek minősége, fontossága és tényleges befolyása (impakt) számszerűen kifejezhető és értékelhető (4,7,10). Ezen erőfeszítések nyomán alakult ki a tudomány mérés (scientometria), amely a közlemények tudományos értékét pontos mérőszámokkal kívánja jellemezni. A philadelphiai Institute for Scientific Information (ISI) és a tudomány mérés elvének szülőatyja, Garfield többször leszögezte, hogy a Science Citation Index (SCI) rendszert és annak mérőszámait a szakfolyóiratok befolyásának és viszonyított idézettségének vizsgálatára dolgozta ki. A neves szerző szerint ugyanis egy közlemény jelentőségét (befolyását és tudományos haladáshoz való hozzájárulását) az adott cikk közvetlen idézettsége mellett leginkább a folyóirat anglo-amerikai (SCI-rendszeren belüli) idézettsége tükrözi (7). Ezen megfontolások alapján bevezette a szakfolyóiratok rangsorolására az ún. impaktfaktort (IF), amely nem más, mint a lap előző két évben (tavaly és tavalyelőtt) megjelent cikkeinek ideai átlagos idézettsége, amelyet úgy számolnak ki, hogy az (idei) hivatkozások számát elosztják az előző két évben közzétett cikkek számával (10). Az IF kiszámításakor a (rendszerint konferencia-különszámokban közreadott) előadás-összefoglalókat nem veszik tekintetbe, amiből persze az is következik, hogy a kongresszusi kivonatok tudományos számbavétele a szerzők szemszögéből is megalapozatlan és etikailag kifogásolható eljárás. (4,7)

El kell ismerni, hogy a nem angol nyelvű, kisebb nyelvi kultúrákban tevékenykedő és (csak ott) közlő kutatók időnként az IF-alapú nemzetközi tudományos értékelőrendszer kárvallottjainak érzik magukat. Való igaz, hogy nagyobb esélye van az anglo-amerikai túlsúlyú SCI-rendszerbe való bekerülésre egy nemrég elindított, de széles körben terjesztett angol nyelvű lapnak, mint egy átlagos francia vagy akár egy nagy múltú magyar folyóiratnak. Másrészt, azt sem túlzottan nehéz belátni, hogy az angolszász/nemzetközi (SCI) idézettség az esetek túlnyomó többségében valóban tárgyilagosan mutatja valamely cikk tudományos közösség számára való hasznosságát, s természetesen minél nagyobb az IF-e egy szakfolyóiratnak, annál inkább törekszik mindenki arra, hogy abban közöljön.

Az itt közreadott vezérfonal megírását az az örvendetes körülmény tette szükségessé, hogy az utóbbi években már a magyar kutatóorvosok és klinikusok is egyre gyakrabban járnak el oly módon, hogy új, közlésre érdemes tudományos eredményeiket az értékelőrendszerekben nyilvántartott, idegen nyelvű folyóiratban és hazai (magyar nyelvű) szaklapban is egyaránt közreadják.

Tudnivaló, hogy jelenleg nincs olyan magyar orvosi lap, amelyik tagja az amerikai SCI-adattárnak, amiből az is következik, hogy egyelőre nincs olyan folyóiratunk, amelyiknek lenne IF-e (7). Másrészt, az utóbbi időben föltűnt, hogy alkalmanként még a hazai orvosi szakírás szereplői sem tesznek egyértelmű különbséget a kettős és a kétnyelvű közlés közé, noha ilyen különbségtétel nemzetközi vonatkozásban igenis létezik. Az alábbiakban pontosan meghatározzuk a kétfajta közlési mód közötti különbséget azzal a céllal, hogy a közismert MOTESZ Magazin közvetítésével megfelelő nyilvánosságot kapjon a már meglévő és mindenki számára iránymutató nemzetközi álláspont (5,6).

Kettősközlésről (redundant/duplicate publication) olyankor szövegeket, ha a szerzők ugyanazt a tudományos anyagot ugyanazon a nyelven – a kézirat címének és szövegének indokolatlan módosításával, a módszertani rész vagy éppen a megbeszélés megnyújtásával és egyéb eszközökkel (esetszám-módosítás, apróbb fogalmazási változtatások, más szerzőcsoport, új irodalmi hivatkozások beépítése, eltérő tagolás és szerkesztési forma) – két (vagy több) folyóiratban teljes terjedelemben közlik. A kettősközlés etikailag messzemenően kifogásolható (3,5). A találmányra beválasztott, kontrollált klinikai vizsgálatok ismételt angol közlésének példának okáért az lehet a káros következménye, hogy a metaanalitikus számításokat készítő biostatistikusok ugyanazt a részcsoporthat kétszer veszik tekintetbe, ami a vizsgálat végkifejletétől függően a kezelési eljárás klinikai hatásosságának és/vagy biztonságosságának túl- vagy alulértékeléséhez vezethet (9). A rövid előzetes közlemények (pl. egy kongresszusi előadás/poszter kivonatai) kibővített formában történő későbbi közlése nem számít kettősközlésnek; ilyenkor a végleges, teljes terjedelemben közreadott dolgozatban ajánlatos hivatkozni a korábbi rövid közlésre (4).

A magyar szakírók számára etikai és közlésformai nehézséget jelenthet, hogy ugyanaz a közlemény változtatás nélkül vagy kisebb módosításokkal megjelentethető-e idegen nyelven és magyarul egyaránt (kétnyelvű közlés). A kérdés megválaszolását látszólag nehezíti az a körülmény, hogy a nemzetközi szakjegyzekekben nyilvántartott magyar folyóiratok közleményeinek angol összefoglalói megjelennek az elektronikus folyóiratjegyzékekben vagy a lap honlapján. Az orvosi szaklap legmagasabb (túlnyomórészt angolszász) folyóiratainak főszerkesztőit tömörítő International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE), valamint a közlésetikai irányelveket kibocsátó Committee on Publication Ethics (COPE) több alkalommal világosan leszögezte, hogy ugyanazon kézirat két nyelven (pl. angolul és magyarul vagy németül és magyarul) történő közreadása – az ICMJE által pontosan felsorolt öt feltétel betartása esetén – etikailag megengedett eljárás és nem számít kettősközlésnek (5,6). Az ICMJE/

COPE szerint nem kifogásolható ugyanazon tudományos anyag két különböző nyelven történő megjelenítése, ha

1. a szerzők mindkét folyóirat főszerkesztőjét írásban tájékoztatják a kétnyelvű közlés tényéről és/vagy szándékáról;

2. az elsődleges (nemzetközi) közlemény elküldése után legalább két hétnek el kell telnie a másodlagos (magyar) kézirat beküldéséig;

3. szem előtt kell tartani, hogy a második közlemény más olvasói körnek szól, ami értelemszerűen kisebb szövegbeli módosításokat tehet szükségessé;

4. a két, különböző nyelven megírt dolgozatnak az eredmények, az eszmei mondandó és a következtetések vonatkozásában egyaránt azonosnak kell lenni;

5. a másodlagos (magyar) közlemény címdalán (lábjegyzetben) utalni, hivatkozni kell a (közlésre elküldött vagy már megjelent) angol dolgozatra (5,6). Ha az angol közlemény már megjelent, annak másolatát vagy különnyomatát el kell küldeni a másodközlésre kiszemelt (magyar) folyóirat főszerkesztőjének (5).

Az itt felsorolt ICMJE-feltételek szigorú betart(at)ásával tehát a hazai szerzők nemzetközi közlésre érdemes megfigyeléseiket közismert, rangos (IF-fel rendelkező) angol szaklapokban és a csak pár (tíz)ezres olvasótáborral rendelkező magyar szaklapban egyaránt közölhetik anélkül, hogy elkövetnék a kétszeres közlés etikai vétségét. Ilyen esetekben kétnyelvű (párhuzamos) közlésről szokás beszélni, amely természetesen még akkor is megengedhető, ha a nemzetközileg nyilvántartott magyar folyóiratban közzétett cikk angol címe és összefoglalója megjelenik az elektronikus nemzetközi nyilvántartásokban. Figyelemre méltó, hogy egy brit szerzőcsoport – feltehetően a német orvosi nyelv egyértelmű múlt századvegi háttérbe szorulása miatt – világos keresztivalkozással (clear cross referencing) még az angol és német nyelven történő ismételt közlést is megengedhetőnek tartja (9); az egyik kulcsfontosságú mozzanat tehát a kétnyelvű/párhuzamos közlés esetén az egyértelmű keresztivalkozás. Idehaza Boda (1) és Széll (8) fejtette ki ugyanilyen értelmű álláspontját, s mindketten úgy vélekednek, hogy a párhuzamos közlés (egy világnyelv + magyar) etikailag elfogadható eljárás. Nincs új a nap alatt: már az „Orvosi szaksajtó szervezetének” 1909 augusztusában Budapesten megrendezett kongresszusán megvitatták ezt a kérdést és egyetértés alakult ki olyan értelemben, hogy a kis hatósugarú nyelvek esetében (mint amilyen például a magyar vagy a holland) megengedhető a kétnyelvű közlés (2). A jelen sorok szerzője az orvosi irodalom anglo-amerikai „globalizálódása” láttán (4) úgy vélekedik, hogy a magyar szakírók esetében a kétnyelvű közlés nemcsak hogy nem kifogásolható, hanem inkább kívánatos gyakorlat, annak ismételt leszögezésével, hogy az ICMJE közlésformai kikötéseit pontról pontra be kell tartani. Az elmondottak fényében a hazai szerzőknek előbb az angol (vagy más idegen nyelven megírt) kéziratot kell nemzetközi közlésre bocsátani (elsődleges közlés), később azonban már a magyar nyelvű kézirat is nyugodtan elküldhető a kiszemelt hazai szakfolyóirat főszerkesztőjéhez. A legóvatosabban akkor járunk el, ha a magyar nyelvű másodközlés előtt engedélyt kérünk az idegen

nyelvű lap főszerkesztőjétől; tapasztalataim szerint ez ellen az angolszász folyóiratok (fő)szerkesztői soha nem emelnek kifogást.

Magyarország a közeljövőben kíván csatlakozni az Európai Unióhoz, így aztán az „EU-kompatibilis” kutatás-, illetve közlésetikai, könyvészeti, tudománymerési és hitelesítési módszerek és normarendszerek minél szélesebb körű bevezetése olyan feladat, amely elől nem lehet kitérni. Másképpen fogalmazva: mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy idehaza is többet és határozottabban foglalkozzunk a legkülönbözőbb fórumokon a kutatás- és közlésetikai, illetve egyéb orvosi szakirodalmi nehézségekkel, hiszen a szabályozások („etikai kódexek”) nemzetközi előírásoknak megfelelő megszövegezésére és érvényesítésére mihamarabb sort kell keríteni. Figyelemre méltó ebben a megközelítésben Lenkovic Barnabás ombudsman közelmúltbeli kőszegi nyilatkozata, amely szerint Magyarországon (a rendszerváltozás után) még nem alakult ki az új értékrend, és hiányoznak azok a mértékadó szokások és etikai normák is, amelyekhez igazodni lehet. Másrészt, az anyanyelvi szaksajtó ébrentartása Magyarországon egészen mást jelent, mint a világ gazdagabb és nagyobb országaiban: a nyomtatott és elektronikus sajtót egyre inkább „bekebelező” anglo-amerikai globalizmus árnyékában joggal lehet féltetni sok más mellett a hazai orvosi szakírás életét, a magyar orvosi szaknyelvet is. Magától értődő tehát, hogy a legnívósabb – angol szakfolyóiratban már közreadott – cikkek hazai másodközlése szaknyelv gazdagító és a magyar orvosi irodalom (mindannyiunk számára kötelező) megbecsülését kifejező közlésetikai magatartás.

Irodalom

- Boda D.: Kutatás- és közlésetikai elvek vizsgálata szakmai közlemények elbírálásakor. LAM, 1999; 9: 692–693
- Bugyi B.: Az orvosi sajtó etikája – hetven évvel ezelőtt. Orv. Hetil. 1979; 120: 3184–3186
- Davison A. M.: Honesty in publication. Nephrol. Dial. Transplant. 1998; 13: 1365–1367
- Fazekas T., Varró V.: Scientometriás és publikációs praktikák. A globalizáció megjelenése az orvosi publicisztikában. Orv. Hetil. 2001; 142: 2025–2031.
- International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE): Uniform requirements for manuscripts submitted to biomedical journals. JAMA 1993; 270: 2495
- Lundberg G. D.: Statement by the International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE) on duplicate or redundant publication. JAMA 1993; 270: 2495
- Marton J., Hulesch H.: Külföldi folyóiratcikkek a tudományos tevékenység értékelésében. Orv. Hetil. 2000; 141: 2659–2665
- Széll K.: Az írásos közlés főbb elvi és gyakorlati kérdései. Orv. Hetil. 1994; 135: 251–256
- Tramer M. R., Reynolds D. J., Moore R. A., McQuay H. J.: Impact of covert duplicate publication on meta-analysis: a case study. BMJ 1997; 315: 635–640
- Vasas L., Hercsel I.-né: A tudományos tevékenység értékelése orvosi szakkönyvtáros szemmel. Orv. Hetil. 2000; 141: 1823–1828

GRÉTSY ZSOMBOR

Ön mit csinál a páciensével, Dopplerezi vagy doplerezzi?

Helyesírásunkban egyértelműen szabályozott a személynevek és a köznevek jelöletlen összetételeinek leírási formája. Hogy csak az orvosi szaknyelv néhány példáját említsem:

Sabín-cseppek, Eustach-kürt, Bochdalek-háromszög, Cushing-szindróma, Lindau-tumor. A dolog világos: az ilyen összetételű alakulatokban a szoros összetartozást kötőjellel érzékeltetjük (1, 168.§). Ebből következik, hogy a következők is helyes formák: *Doppler-hatás, Doppler-effektus, Doppler-készülék, Doppler-vizsgálat* stb. (2).

Az igazán érdekes kérdés azonban a tulajdonnevek, személynevek köznevesülése. Ebben az esetben természetesen a kisbetűs írásmód a helyes. Sok ilyen példát ismerünk nyelvünkben a *kardigán*-tól a *garbó*-n át egészen a *lincselés*-ig, de hogy néhány orvosi szakszót is említsek: *röntgen, priznic, pasztörizáció* (1, 2). A felsoroltakból az is kitűnik, hogy ilyenkor gyakran az eredeti névírás mód is megváltozik, magyarosodik, a kiejtéshez közelít (1, 201.§).

A köznevesülés lassú folyamat. Az átmeneti időszakban az írásformák ingadoznak a nagy kezdőbetűs, idegenesen írt és a kis kezdőbetűs, magyarosan írt formák között. Az írásmódváltásra csak akkor kerülhet sor, ha a köztudatban a köznévvé válás már elég széles körben végbement (1, 201.§).

A Doppler-probémát az Orvosi helyesírási szótár nem oldja meg, ott csak a már fentebb említett, kötőjeles szerkezetekre bukkanhatunk rá. A címben fölített kérdést mégis könnyű megválaszolni. Elég csupán belátnunk, hogy a köznevesülés előző bekezdésben leírt feltétele adott. A szó közzsói használata a köz-

tudatban (és itt hangsúlyozom: az orvosi köztudatban – hiszen mi mást is vizsgálhatnánk...) már széles körben elterjedt, a köznevesülést ténynek tekinthetjük. Úgy hiszem, általánosságban is elfogadható az a gondolat, hogy a köznevesülés biztos „diagnosztikus” jele egy adott **szó képzőkkel toldalékolt alakjainak gyakori használata**.

Így bátran kimondhatjuk: a második bekezdésben felsorolt Doppler-példák megtartása mellett teljesen helyesek a következő, kis betűs írásmódok: **dopplerezni, dopplerezés, doppleres vizsgálat** stb.

Tehát a pácienseinket már mindenképpen dopplerezzük!

Még azon is eltöprenghetünk, hogy – figyelembe véve a magyaros ejtésnek megfelelő írásmód felé való eltolódás irányát (1, 201.§) – a doppler szó ejtésében mennyire érvényesül az a tény, hogy a nagy tudós a nevét történetesen két p-vel írta. A szó szokásos kiejtése inkább 'dopler', és nem 'doppler'. Az ennek megfelelő formák sem tekinthetők tehát feltétlenül hibásnak. Ezek ilyenek lennének: *doplerezek, megdoplerezték, doplerezés* stb. Ezek az írásképek most, első ránézésre talán különösek, de a nyelv mindig alakulóban, változóban van – orvosi szaknyelvünk is, és hogy mit érlel ki a jövő, nos, azt még nem tudhatjuk...

Irodalom

1. A magyar helyesírás szabályai, tizenegyedik kiadás (Akadémiai kiadó, 1984)
2. Orvosi helyesírási szótár (Akadémiai kiadó, 1992)

A MENYÜLÉSTŐL A FICAMIG

Szinonimák a mai magyar ficam szóra:

ficam
 ficzam
 ficamodás
 ficzamodás
 ficemedés
 ficzemedés
 fitzam
 fitzamlás
 fitzamadás
 fitzomodás
 iszam
 iszamodás
 bicsaklás
 kicsúszás
 kificamodás
 ki-fitzamodás
 kimarjítás
 kimarjulás
 kimenés
 kimenülés
 kimenyítés
 kimenyülés
 kirándítás
 kirándulás
 kimejül
 kimerjítés
 kimönyülés
 marjítás
 marjulás
 megficamodás
 megrándulás
 menülés
 menyülés
 merjítés
 merjülés
 minyulás
 mögmarjulás
 mönyülés
 münnyülés,
 hogy csak a legismertebbeket (?) említsük.

S mindezek egyet jelentenek: nincs kapcsolat, nincs összefüggés egy ízületben két oda tartozó csont között, hiányzik az összekötés, megszűnt a kapcsolat valami külső, erőszakos hatásra, va-

lami külső ok következtében, az ízülethez egyébként odatartozó valamely csont „megficamodott”.

A most használatos Értelmező Szótár meghatározása szerint a ficam: „Az ízületekben találkozó csontoknak külső, erőszakos hatásra történő kiugrása, helyükből való kimozdulása.”

Ha az orvos megkérdezi a betegtől, mi is történt vele, gyakorta az a laikus válasz: „kiment a bokám”. Furcsa érzéssel hallja ezt a kérdező – pedig a sérültnek igaza van. Valóban: kiment egy csont az ízületből.

Időrendi sorrendben vizsgálódjunk egy keveset.

Hajdanvolt ősmagyar műveltségünk majd minden (rovás)-írásos nyomát gondosan, de tűzzel-vassal (szó szerint!) eltakarították a nyugatról érkezett szerzetesek. Akkoriban nemzetünk léte-nemléte függött lovainktól. Bár művészi módon lovagoltunk, a lóról való leesés (casus ab equo) igen gyakori történés lehetett és elképzelhetetlen, hogy a kulcscsonttörésre, a bokatörésre, a váll- vagy könyökficamra megfelelő szavaink ne lettek volna az ősidőkben. Ép ésszel elfogadhatatlan egyik akadémiai szótárunknak az az állítása, hogy a „menyülés” finn-ugor eredetű kifejezés. Uram, atyám! A jóra való északi népek, akiket legközelebbi rokonainknak nyilvánítottak **Budenz** és **Hunsdorfer** uramék, s akiknek tévtanát még **Arany Jánossal** szemben is hangoztatja még manapság is egy hasonló névhangzású akadémikus (**Franz Glatz**), e szegény finn-ugorok ugyan mikor ültek meg egy lovat?

Én megmondom. Akkor, amikor **Jankó Ábrahám** marosvásárhelyi ügyvédbojtár, akit elmezavarban ért halála után egy évszázaddal lóra ültettek dákoromán szomszédaink – de bronzból készített lóra és már **Avram Jancu** néven. (Nevezett férfiú ugyanis iszonyodott a lótól.)

Az 1500-1600-as években több mint ezer magyar diák szerzett diplomát külhoni-nyugati egyetemeken, legtöbbször Wittenbergában. Szinte elképzelhetetlen, hogy e tudós fők ne láttak volna sérülést, s ne írták volna le anyanyelvükön a ficamot. De: s leírták néhányan, s ez volt az első, a legrégebb neve „egy tag helyéből való elmozdulásának”, s ez volt a kimenés, a kimenyülés, a menyülés – mai megfelelőjével: a ficam.

Pannónia egyes helyein, s a Jászságban, de főként a Székelyföldön megmaradt rovásírásos emlékeink ide vonatkozó jelei-adatai még pontosabb ismertetésre várnak, azokra most nem hivatkozhatom. Viszont: a hajdani latin–magyar írásos emlékeinket idézem az alábbiakban.

- 1488 **Bagonyai ráolvasás** (KIMARJUL)
 „Meg santulth (a ló) merth laba ky mariulth”
 (eluxor: sich verrenken, verrenkt werden)
 Idézi: **ZOLNAY**: Nyelveml. 153.
SZAMOTA ISTVÁN: Magyar Oklevélszótár, Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése, Budapest. 1902–1906.
- 1488 **Bagonyai ráolvasás** (MERJÜLÉS)
 „Meriuless”
 exit de pedibus Equorum
 (pararthresis, luxatio: Verrenkung)
 Idézi: **SZAMOTA ISTVÁN**: i. m.
- 1540 **Magyar Leveles Tár** (1504–1560) (KIMENYÜLÉS)
 „ky mēnywlt”
 (kimenyülés: luxatio, luxus, pararthresis)
 Idézi: **SZARVAS GÁBOR – SIMONYI ZSIGMOND**: Magyar Nyelvtörténeti Szótár a legrégebb nyelvemlékektől a nyelvújításig. Hornyánszky Viktor, Budapest, 1890, 1891, 1893.
- 1540 **Kolozsvári Levéltár** (KIMEJÜL)
 „ez elmwlt pentheken Waar Mezenel az 10 esek welem, az labom ky meywlt wugy anyera hogy nem alhatok reya”
 (kificamodik, marjul, kimejül)
 Idézi: **SZABÓ T. ATTILA**: Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest és majd Akadémiai Könyvkiadó, Budapest. Folyamatos 1975-től.
- 1568–73 **Tordai glosszák** (KIMENYÜLÉS)
 „luxata membra dicuntur quae suis locis mota sunt, ut inferius ostendemus: kymenýwles”
 (A glosszák 150 szava között már szerepel a „kimenyülés” szó.
 Idézi: **BERRÁR JOLÁN – SZABÓ KÁROLY** (Szerk.): Régi magyar glosszárium, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984.
- 1577 **XVI. Századi Magyar Orvosi Könyv** (KIMENYÜLÉS)
 „ký mēnywlnek”
 Idézi: a **XVI. Századi Magyar Orvosi Könyv**, Kolozsvár.
- 1577 **LENCSES GYÖRGY: Ars medica** (MÜNNYÜLÉS)
 1571 orvosi szót tartalmaz, s ebből csupán 406 az idegen. Kézírtos. **VARJAS BÉLA** feldolgozása.
- 1588 (KIMENYÜL)
 Idézi: **SZARVAS GÁBOR – SIMONYI ZSIGMOND**:
- 1621 **Szent Biblia** (KIMENYÜLÉS)
 „A sántáknak sántálásoc a kimenyüléstől, ficzamlástol (a luxatione) vagon.” (Jan. 55.)
- In: **Szent Biblia – az Az Istennek O és Uy Testamantomanc.....(KÁROLI GÁSPÁR után) a ALBERTO MOLNAR SZENTZIENSI Hanoviaban (Hanau) M DC VIII** (majd: 1621)
- 1629 **Marosvásárhelyi Levéltár** (MARJULÁS)
 „Az mikor az Kerekes Gergely leanja megh betegült vala hiua engemet oda Kerekes Gergely, s monda hogj az eő leania igen betegh nem tudgja ha veztese vagj marjulas de igen nehezen vagon, az kit hogj en megh kenek eczettel en monda(m) hogj maiulas mert igen nehezen szenvedj.”
 Idézi: **SZABÓ T. ATTILA**: i. m.
- 1673 **COMENIUS ÁMOS JÁNOS: Janua Linguae Latinae** (KIMENYÜLÉS)
 „kimenyülés”
 In: *Janua Linguae Latinae*, Kolozsvár, 1673.
- 1676 **CSEH MÁRTON: Lovak orvosságos könyve** (MINYULÁS)
 „midőn lovad a bokában ki-minyul”
 In: *Lovak orvosságos könyve*, Lócse, 1676.
- XVIII. sz. **Hitbizományi levéltár** (MEGFICZAMODÁS)
 eleje
 „szoktak gyakran megficzamodni – a ki pedig a bákájáb(an) ficzamodik megh”
 In: **JÓSIKA** család levéltára. Idézi: **SZABÓ T. ATTILA**: i. m.
- XVIII. sz. **Hitbizományi levéltár** (FICZAMODÁS)
 eleje
 „Az ficzamodás kétt féle egyik az elejín, az másik az hátulyán, s mindenik köröm házban esik megh: az első lábán való körömhazbeli ficzamodást így orvosold.”
 In: **JÓSIKA** család levéltára. Idézi: **SZABÓ T. ATTILA**: i. m.
- 1708 **Az alábbi szótár:** (MENYÜLÉS)
Dictionarium Ungarico-Latino-Germanicum Autore ALBERTO MOLNAR SZENTZIENSI Pars II. Norinbergae, Sumptibus Martini Endteri, Anno M DCC VIII. (Ficamot, bicsaklást, marjulást, megficzamodást, megmarjulást nem ír; a menyülést pararthrefis, luxatio, Verruckung, Verrenckung szavakkal magyarázza.)
- 1718 **Teleki levéltár** (MEGFICAMODÁS)
 „az karom meg ficamodot mostan is rosszul van”
 In: Teleki levéltár, Marosvásárhely. **A római szent birodalmi gróf széki TELEKI Család Oklevéltára.** Szerk.: **BARABÁS SAMU**, Budapest, 1895.

- 1742 **Manuale Chirurgicum** (FITZAMODÁS)
avagy Chirurgicali Úti-Társ
 „Micsoda az fitzamodás?
 Mikor az csontnak feje természet ellen az ő forgójából ki-
 fordítatik, és egyéb szokatlan helyre mégyen, s az által az
 Embernek szokás-szerint-való hajlási mozgási meg-
 akadályoztatnak, akkor fitzamodásnak nevezetik.”
 In: **MISKOLTY FERENTZ győri chirurgus: Manuale Chirurgicum**, Győr, 1742.
- 1744 **Szeged története** (FICEMEDÉS)
 „ficemedés”
 In: **REIZNER JÁNOS: Szeged története**, Szeged, 1900.
- 1748 **Nemes asszony** (FITZAM)
 „Tsak nem kifittzamíttyák szemeket egymásra néztekben.”
 In: **FALUDI FERENCZ: Nemes asszony**. 1748.
- 1765 (FITZOMODÁS)
 „fitzomodással”
 In: **Akadémiai Nagyszótár**.
- 1767 **Bethlen levéltár** (MARJULÁS)
 „én kötém bé a kezét ki marjulva formálog lévén a keze”
 In: a **gróf BETHLEN család keresdi levéltárában**.
- 1772 **Aranyosszéki adat. Bosla.** (MARIULÁS)
 „mariulás”
 In: **SZABÓ T. ATTILA: i.m.**
- 1772 **Doboka megyei levéltár.** (FITZAM)
 „A Grofomat még ágyba feköve találtam a lába fájdalom
 miatt s még mostis csak fekszik, mivel a Térde kalátsza
 egészszen a czombjára ficzamadott volt, mely miá ugy
 mint mászsor a Fársang nem folyhatott”
 In: **Doboka megye levelei**.
- 1774 **gróf TOLDALAGHY levéltára** (FICZAM)
 „Kolosvarat a Collegium kertében nyargalodzván a kö-
 nyökbe karját ki ficzamította”
 In: **Toldalaghy-levéltár**, Kolozsvár.
- 1792 **Kisded Szó-Tár** (MENÜLÉS)
 „menülni”
 In: **Kisded Szó-Tár, mely A' ritkább Magyar fzőkat az
 A.B.C. Rendi fzerént emlékeztető verfekben elő-adja. Ír-
 ta ERDÉLYI BARÓTI SZABÓ DÁVID. A KAFFAI Fő
 Isskolákban a' fzelődebb Tudományoknak Első Királyi
 Tanítója, Kassán, Landerer Mihály betűivel. 1784. (Má-
 sodik kiadás, megbővítve, Kassa, 1792)**
- 1792 **PATIKAI LUKÁTS** **oktatásaiban:** (KI-FITZAMODÁS,
 KIMENYÜLÉS)
 „A' Tagok' Ki-Fitzamodásáról, avvagy a' Kimenyülésről”:
 „A' Lovak az ő tagjaikat a' helytelen lépés által sokszor ki-
 ficzamittyák. Éfzre lehet ezt venni, ha a ló sántít, és ha az a'
 tag, a' hol a' kimenyülés meg-történt, feldagad.” S később:
 „ a' lapotzkák' ki-menyüléséről is kell fzőlanom”
 In: **PATIKAI LUKÁTSnak egy meg-lett, próbált és okos
 szántó-vető embernek OKTATÁSAI a lovaknak, szarvas-
 marháknak és sertéseknek betegségeiről, 's azoknak gyó-
 gyításáról**. Pesten és Budán, Weingand János Mihály
 könyvtárosnál. 1792.
- 1793 **Proludium.** (MENYÜLÉS)
 „ményül”
 In: **VERSEGHY FERENCZ: Proludium (Nyelvtudomá-
 nyi munka, 1993). Tiszta magyarsággal. 1805.**
- 1808 **Toldalék** (FITZAMODÁS, FITZAMLÁS)
 „fitzamítani: Luxare
 fitzamodni, Fitzamlani, Fitzamni: Luxari”
 Írá: **SÁNDOR ISTVÁN: TOLDALÉK a' Magyar-Deák
 Szókönyvhez, A' mint végsősözör jöttki 1767-ben és 1801-
 ben**. Bétsben Pichler Antal betűivel. 1808.
- 1820 **Torda-Aranyos vármegye, Aranyosrákos**(KIMARJULÁS)
 „Lábom ki marjulása miatt...”
- 1828 **Maros-tordai adat, Csókfalva.** (MARJULÁS)
 „néki penig marjulása volt”
- 1828 **Az egészséges** (FICZAMODÁS)
 In: **BUGÁT PÁL: Az egészséges emberi test boncztu-
 dományának alapvontjai. Hempel Adolf Fridrik után né-
 methől fordítva Bugát Pál által. Két kötet. (A kötetek vé-
 gén szótárral.)** Pesten. Petrózai J. M. És Károlyi Istvánnál.
 1828.
- 1831 **Dési levéltár.** (KIMARJULÁS)
 „az nagy ujjam kimarjult”
 Idézi: **SZABÓ T. ATTILA: i.m.**
- 1833 **Már nincs:** KIMENYÜLÉS, MARJULÁS.
 Megjelenik (a magyar-deák részben): FICZAMODÁS.
 Már van: LUXATIO.
 Még nincs: DYSLOCATIO, DISLOCATIO.
 In: **Magyar-deák és deák-magyar Orvosi Szókönyv a'
 Orvosi Tár' első két évéhez. Kiadák Prof. BUGÁT és
 Dr. SCHEDEL Pesten. Az Orvosi Tár hivatalában. 1833.**
- 1836 **Német és Magyar Zsebszótár.** (FICZAM)
 „ficzam”
 (Úgy magyarázza, hogy „elvonás a ficzamadni igéből.”)
 In: **FOGARASI JÁNOS: Német és Magyar Zsebszótár.**
 1836.

1864 **A magyar nyelv szótára (II. Kötet)** (FICZAM)
 „FICZAM fn. ft. Ficزامot. Jelent elferdülést vagy valami-
 nek rendetlen helyzetét, mely onnan eredt, hogy az illető
 test, vagy tag, különösen csont rendes állapotából kimo-
 zult, kimenyült. Innen lehet mondani: lábficzam, kéz-
 ficzam, nyakficzam. Rokon értelmű: iszam, melyből isza-
 modik, csuklójából, forgójából kicsúszik, kimenyül.”
 In: **CZUCZOR GERGELY és FOGARASI JÁNOS: A ma-
 gyar nyelv szótára.** Emich Gusztáv Magyar Akadémiai
 nyomdászat, Pest. 1864.

1867 **A Magyar Nyelv Teljes Szótára I.–II.**

Benne:

1. ficam: főnév: az állat vagy ember valamelyik végcsontjának kimenülhelyzete; kézficam; láb- nyakficam
2. -ik: k. a.m ficamodik
3. ficamít, ficamodik, kificamít, kificamodik
4. ficamodott: melléknév: helyéből, csuklójából kimenült; fi-
camodott kéz, láb; átvitt értelemben: elferdített, hibás,
helytelen: ficamodott latinsággal írni, ficamodott irály
5. kimarjít
6. kimarjul: kificamít, kificamul
7. kimegy: kifelé, kívülre megy
8. kimenyül
9. kimenyülés: kificamodik, kificamodás
10. marjít (cselekvő ige): valamely tagot csuklójából kifordít,
kificamít, k. a. m. Marul
11. menül: k. a. m. Marul
a) Inn.: menülés, főnév
b) menült, melléknév
12. menyül: k. a. m. Menülni

Összegezve:

Talán teljes, talán nem ez az összeállítás, de meglehetősen hű képet ad e sérülés hajdani megnevezéseiről. Az európai lexikológiában ez már tisztázva volt **AMBROSIUS CALEPINUS** hatnyel-

vű, Bazelban kiadott szótára óta. E szótárban a distortio, -onis, f. főnevet a diatrophé (gör), torcimento (ital), destorce (gall), torcedura (hisp), Verkrümmt (ger) megfelelő szavakkal jelöli. Ugyanitt azonban meg kell jegyeznünk, hogy a distortio főnév, a görög alapokat tekintve helyesebb dystortio alakban. (Az amerikai irodalom használja a distortiót, dislocatiót). A neves szerző a luxo igét úgy magyarázza, hogy „membrum aliquod intorqueo, ekszarthroó”.

Múlt századi magyar szótárszerkesztők, jelesül **LÉVAY ISTVÁN és VIDA ALADÁR** sárospataki tanárok a ficamít igét dia-, parasztrephein, ekszpararthrún, a ficamítás főnevet diasztrophé, ekszarthroszisz, a ficamodás főnevet diasztremma, ekszarthroma, chalaszma görög megfelelőnek jelölték. (Sajnos, görög betűk helyett latinokkal jelöltem a fenti szavakat.)

A keresgélés-kutakodás közben csalódások is érték a szerzőt. Számos olyan nagyhírű és nagy terjedelmű munkát átböngészett, s a bevezetőben leírt számos ficamnévféleség közül egyet sem talált a **SCHLEGLI**-féle szójegyzékben,

CALEPINUS tizenegy nyelvű szótárában,

BUGÁT PÁL saját „bonctudományi” könyvében,
a **JÓKAI**-szótárban,

O. NAGY GÁBOR – RUZSICZKY ÉVA Magyar szinonimaszótárában.

PÓRA FERENC híres, huszadik századeleji munkájában (A magyar rokonértelmű szók és szólások kézikönyve, Budapest, 1906) is csupán az áll, hogy „összeköttetés hiánya, ficamodás, nincs összefüggés; megmarjul”.

Őt előzve **SZILY KÁLMÁN** is csak **BUGÁT**-ot idézi az általa szerkesztett A magyar nyelvújítás szótárában (1902).

De a legújabb, 1998-ik évi, **KISS GÁBOR** szerkesztette, a Budapesti Tinta Kiadónál megjelent Magyar szókincstárban egy újabb, egyébként régi és kedves tájjellegű szó bukkant elő:

CSIKKANÁS!

Ennek a mindennapi, s igen gyakori sérülésnek a nevének eredetével, fejlődésével és végső kialakulásával foglalkozott e szerény munka.

Olvasgassunk „az alternatívákról” (nyelvi foggyatékos olvasóimnak)

Mottó:

„Elvész az én népem, mivelhogy tudomány nélkül való. Mivelhogy te megvetted a tudományt, én is megvetlek téged.”

Hóseás 4:6

Igen rossz érzés hallani vagy olvasni a következő badarságokat:

- „a csatár előtt, miután lekezelte a labdát, több alternatíva nyílt meg”
- „a bemutatott csavarok felhasználásában több alternatíva van”
- „számos alternatívája van ennek a protézisbeültetésnek”
- „a műtéti megoldásnak sok alternatívája van”
- „három alternatívája van a fixateur externének”

Járjuk körbe ezek után a szót – etimologizáljuk. Hogy ne tűnjünk fel nacionalista színben, válogassunk bele angol, holland, francia, német, vatikáni – no de hogy szomszéd is legyen benne –: román magyarázatot is, természetesen a magyar mellett. Lássuk időrendben.

1. *alteruter, alterutra, alterutrum, alterius* = Kettőnek valamelyike

In: DICTIONARIUM LATINO – HUNGARICUM a Francisco Páriz Pápai – Cibeni, Anno MDCCLXVII.

2. *Alternativa*

-nak mondunk oly helyzetet, melyben valaki kénytelen két eset közül egyet választani, kivált pedig ha a két eset közül egyik sem kívánatos, vagy előnyös; például ha a hadsereg azon alternatívába jutott, hogy magát keresztülvágja, vagy a fegyvert lerakja.

In: EGYETEMES MAGYAR ENCYCLOPAEDIA Kiadja a Szent-István-Társulat. Szerkesztette: Török János. II. Kötet. Pesten, 1860.

3. *alter, -era, -um* = az egyik, a másik

alternus, -a, -um = egyik a másik után, egymást felváltó

In: A LATIN NYELV SZÓTÁRA – a kútfőktől ... Dr. Finály Henrik – Franklin-Társulat, Budapest, 1884.

4. *alter, altera, alterum* L. Der, die, das Andere (von zweien)

In: HANDBUCH DER FREMDWÖRTER Dr. Friedrich Petri's – Gera, E.B. Griesbach's Verlag, 1887.

5. *Alternativ*: kettős (kérdés, indítvány, terv); kétféle; – *alternativa*: választás (kettő közül); kényszerű választás

In: MAGYARÍTÓ SZÓTÁR Tolnai Vilmos – A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Bizottsága megbízásából, Budapest, 1900.

6. Pronomina indefinita:

alter, altera, alterum = a másik; az egyik – a másik

In: LATIN NYELVTAN Szerkesztette: Pirchala Imre. Átdolgozták: vitéz Esztergomy Ferenc és Nagy Pál dr. Huszzonegyedik, javított kiadás. Athenaeum, Budapest, 1932.

7. *alternative* a. And n. 1. (Of two things) mutually exclusive. 2. n. (Strictly) permission to choose between two things; loosely either of two possible courses, as I had no (other) ; one of more than two possibilities

In: THE CONCISE OXFORD DICTIONARY OF CURRENT ENGLISH Ed. By H.W. Fowler and E.G. Fowler – Fourth Edition, Oxford at the Clarendon Press, 1956.

8. *de een na de ander* egyik -a másik után – *alternativa*

In: MAGYAR–HOLLAND SZÓTÁR Szerkesztette: Véber Gyula – Van Goor Zonen den Haag, 1961.

9. *alternative* n. fn = választás (két lehetőség között), *alternativa*

In: FRANCIA – MAGYAR SZÓTÁR Eckhardt Sándor – Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965.

10. *alternatíva* lat el. 1. olyan eset, amelyben két lehetőség között lehet választani 2. az egyik lehetőség kettő közül

In: IDEGEN SZAVAK ÉS KIFEJEZÉSEK SZÓTÁRA Szerkesztette: Bakos Ferenc – Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974.

11. *alternatíva*

Latin eredetű idegen szó, a hivatalos nyelvben is sűrűn találkozhatunk vele. Olyan helyzetet jelent, amelyben két lehetőség között lehet választani. Tehát pl.: Ady alternatívát állított fel a sorsnak: *Vagy lesz új értelmük a magyar igéknek, Vagy marad régiben a bús, magyar élet.* Ez a használat helyes. Újabban azonban 'kettő közül az egyik lehetőség' értelemben is használják, pl. *Két alternatíva áll előtűnk.* Ebben a jelentésben való alkalmazását kifogásolhatónak tartjuk. Élünk

ilyenkor magyar szóval: *Két lehetőség (választási lehetőség stb.) áll előttünk.*

In: HIVATALOS NYELVÜNK KÉZIKÖNYVE Szerkesztette: Grétsy László – Pénzügyminisztérium, Állami Igazgatási Szervezési Intézet kiadása. Második kiadás, Budapest, 1978.

(Megjegyzésem a Szerkesztőhöz:

a/ az *alternatívát* nem lehet „felállítani”, – az alternatíva van, azt én fogalmazom;

b/ a *kifogásolhatóságot* nem tartjuk, hanem egyszerűen és magyarul: kifogásoljuk!

P. J.)

12. *alternativa*, -ve n fn 1. választás (két lehetőség között); 2. (egyik) lehetőség (kettő közül) alternatíva

In: DICTIONAR ROMAN–MAGHIAR, Béla Kelemen – Editura Stiintifica si Enciclopedica, Bucuresti, 1980.

13. *alternative* n, choice, option, recourse, substitute adj, different, other, second

In: DICTIONARY OF ENGLISH SYNONYMS AND ANTONYMS The Penguin Books, Edited by Rosalind Fergusson, London, 1986.

14. Itt van előttem a ma reggel vásárolt napilap, melyben az egyik alcím: „Voltak-e *alternatívák*?”; s a cikk egyik mondata meg is erősíti a helytelen szóhasználatot: „Mik is voltak a valóságos történelmi *alternatívák* 1917-ben?” Pedig az *alternatíva* szerepel a szótárakban: „Két, vagylagos lehetőség (közötti választás). Az egyik lehetőség”.- 1. olyan eset, amelyben két lehetőség között lehet választani, 2. egyik lehetőség a kettő közül.

In: SZAKNYELVI DIVATOK Szerkesztette: Bíró Ágnes. Mi a szaknyelv? Írta: Seregy Lajos – Gondolat, Budapest, 1989.

15. *Alternative* (f) Wahl, Entscheidung zwischen zwei Möglichkeiten, Dingen usw.

In: DEUTSCHES WÖRTERBUCH (Német értelmező szótár) Gerhard Wahrig, Kultura International, Budapest, 1990.

16. *alternatíva* – kettő közül az egyik lehetőség

In: ORVOSI SZÓFEJTŐ TÁR – Simon Miklós, Visy József. Kiadó a Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem Rektora, Szeged, 1991.

17. *alternativa* 1. vicissitudo, -inis, f. Syn.: vices (plur); *alternamenta*. 2. optio, -onis, f. (cum optionis faciendae potestas alicui tribuitur)

In: LEXICON RECENTIS LATINITATIS Moderator Carolus Egger – Libraria Editoria Vaticana, in Urbe Vaticana Anno MCMLXXXII.

18. *alternatíva* (fn) lehetőség, esély, kilátás sansz (biz), választás, possibilitás (id)

In: MAGYAR SZÓKINCSTÁR Főszerk.: Kiss Gábor – Tinta Könyvkiadó, Budapest, 1998.

19. *alternatíva* :egy lehetőség kettő között; két választási v. választható lehetőség; az egyik a kettő közül

In: MAGYARÍTÓ KÖNYVECSKE, Molnos Angéla. A szerző kiadása, Debrecen, 1999.

20. *alternatíva*: két (nem több!) lehetőséget kínáló választás, két (nem több!) lehetőség egyike

In: POLITIKAI KISSZÓTÁR, Hasznos Miklós. A szerző kiadása, Budapest, 2002.

Utóirat: „*Akinek van
füle a hallásra, hallja*”
Máté 11:15.

Az angol nyelv hatása a magyar nyelvre, szaknyelvekre

A f. évi június 8-án kelt, Önökhöz írt levelemben foglaltakhoz képest annyi történt „köztem és a Magyar Orvosi Nyelv között”, hogy – baráti szívesség alapján – sikerült belelapoznom az I. évf. 1. és a II. évf. 1. számba is. (Innen kiderült, hogy I/2. füzet nem is volt, tehát érdemben csak kettőt veszítettem.) Ezekből értesülhettem arról, hogy az előző írásomban foglaltakkal, miszerint:

„Legyen szabad hangot adni azon véleményemnek, hogy két magyar orvosi nyelv van (kellene, hogy legyen): (i) amit a kollégák egymás közötti kommunikációjukban használnak (ide értve mindenképp az oktatást, valamint a hazai szakfolyóiratokban való közlést, a honi kongresszusi előadásokat, intézményi referátumokat stb.), ahol még nem vette át teljesen az uralmat az angol), és (ii) amit a betegekkel (laikusokkal) való érintkezésben alkalmaznak. Ezt a kettőt én szeretném különválasztva látni, s az említett ultrakonzervatív beállítottságomat az elsőre korlátozni. Minél inkább elmosódik a határ a kettő között, s minél jobban behatol az utóbbi az első területére, annál nagyobb a veszélye a fogalmak pontatlanná válásának, ami a természettudományokban általában rendkívül veszélyes, de az orvoslásban már életveszélyessé válhat.”

Tulajdonképpen nyitott kapukat döngtettem, mások is, alkalmasint sokan ugyanígy gondolják. Talán úgy pontosíthatnék, hogy legyen **magyar orvosi szaknyelv**, meg **magyar orvosi köznyelv**, mindegyik a maga helyén és szerepében – ha ez nem lenne túlságosan leegyszerűsítő.

Itt és most azonban másról kívánok szólni. Úgyszintén nem előzmények nélkül, és – vélem – igen sok kollégával azonos hullámhosszon. A magyar orvosi nyelvet (legyen szó a fenti megkülönböztetés szerinti bármelyikről is) két komoly veszély fenyegeti, amelyek közös alapja az angoltól való fordítás, vagy ha jobban tetszik, az a tétel, miszerint „a tudomány nyelve az angol”¹.

¹ Ezt hangsúlyozottan így megállapítva valamikor az 1960-as évek vége táján olvastam, és nem is akárhól. Akkoriban már rangos folyóirat volt a Humangenetik/Human Genetics/Genetique Humaine német kiadású szaklap, ami – amint az idézett címből kiténik – három nyelven publikált humán-genetikai cikkeket. Az egyik számban egy A/5 formátumú sárga cédulát találtam, amelyben – az Olvasó megszólítása után – az idézett mondattal kezdődő szöveg állt, közölve az érdekeltekkel, hogy a jövőben a folyóirat kizárólag angolul jelenik meg és kizárólag angol nyelven beküldött kéziratokat fogad el. Mindez egy német kiadású szaklapban! (Ennél már csak az lehetett volna több, sőt kifejezetten meglepő, ha egy francia közlönyben olvastam volna ugyanezt... – avagy esetleg egy oroszban.)

Közismert, a legtöbb új felfedezés – igen sajnálatosan! – nem magyar kutatóktól származik. Ám ami mégis, akkor és csakis akkor nyer nemzetközi elismerést, ha angolul publikált folyóiratban tették közzé². Az ezekből származó új fogalmak néha kifejezetten jól simulnak bele a magyarba: kompatibilis a hangrendjük, jól toldalékolhatók stb. (Ki emlékszik ma már arra, hogy a mi lézer szavunk eredete – a LASER betűszó – tulajdonképpen a Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation megnevezésből származik. Ez a kissé komplikált tünő kifejezés talán a jól hangzó és könnyen kiejthető akronim képzése érdekében született olyannak, amilyennek ma ismerjük.) Ámde nem mindennel vagyunk így!

A modern orvostudomány egyik hódító ága a molekuláris medicina, amely – értelemszerűen – a molekuláris biológia szókincsét emeli be az orvosi szaknyelvbe. Ennek a technikai arzenáljában szerepel – sok egyéb eljárás mellett – a sejtek széttörése, felold(ód)ása, fizikai vagy kémiai úton való feltárása, azaz *lysis*. Ez utóbbi magyarul bizony leginkább lízis lesz, s nem feltétlenül sejtfeltárási. Ám ez még hagyján. De ha azt olvasom, hogy a sejteket lizálják, akkor bizony már felborzolódik a szőr a hátamon. Spongyát rá. A géntechnológiában különböző eredetű DNS-darabokat (*fragmentumok*nak hívják őket...) szoktak egyesíteni, amit aztán rekombináns DNS-nek neveznek. A kovalens kötéseket az eljárásban a DNS-ligáz alakítja ki. Jó, erre nem akarunk új szóalkotással megfelelő magyar nevet kitalálni. De az, hogy az eljárást (folyamatot, a kémiai kötés létrehozását az adott helyen stb.) a „ligálás, ligáltuk” főnévi vagy igei megjelöléssel illetik, mondjuk az összekötés helyett, az már rémálom³. A sor hosszasán folytatható (lenne). A lényeg viszont az, amit úgyszintén sokan felvetettek már, hogy az orvosi nyelv magyartásában mindenképpen törekedni kell a megegyezésre a társszakmák képviselőivel is. Ez mindenképp és -felett vonatkozik a *molekuláris* genetika, sejtbiológia, kórtan stb. területére, azaz arra, ahol a kutatás és az ismeretek szinte felfoghatatlanul gyors fejlődése, előrehaladása naponta szolgál új fogalmakkal. Nem

² Tovább megyek: itthon is csak akkor. Magyar folyóiratnak ugyanis nincs impakt faktora (IF), ami nélkül pedig nem kutató a kutató.

³ Kámaszútra rajongók figyelem: nem lingálás, ligálás! Amúgy pedig végül is egy jó latin eredetű szóról van szó, amely így vagy továbbképzett formáiban sokszorosan ismert a magyar orvoslásban és orvostudományban is. A gyakorlatban meg talán inkább kötést tesznek fel valakire, mintsem ligatúrát (de egyes esetekben meg bizony azt).

helyezkedhetünk arra a kényelmes álláspontra, hogy majd ha mindez már szépen leülepedett, akkor fogjunk hozzá – úgy 10-20 év múlva – a magyartáshoz. Vagy, ami még kényelmesebb: hagyjuk meg az egészet az unokáinknak. Ha ezt meg tesszük, már nem biztos, hogy egyáltalán lesz még, aki akkor majd megteheti, meg tudja tenni, mert még tud magyarul. Ám ha mégis, vajon kinek, kiknek fogja majd átnyújtani, akik meg is értik a magyar szöveget?⁴

Hallatnia kellene a hangját az orvosi nyelv helyes magyarságában érdekelteknek, az azért szót emelőknek, tevékenyen közreműködőknek a fordítások kritikai értékelésében is. Itt és most nem kifejezetten a szakkönyvekről szólok (bár azokról is), mert ezek kisebbségben vannak. A fogalmak szabatos, egyértelmű és közmegegyezés alapjából szolgáló magyar megjelölése mindannyiunk érdeke, a laikus nagyközönségé is. Böngészgettem annak idején egy németből fordított, nem orvosi, hanem biológiai tárgykörű, lexikonszerű, talán leginkább a szakirányú felvételi vizsgára való felkészülést segítő könyvet. Nem igazán tudtam eligazítani magamat abban a kérdésben, hogy a fordító vajon *(i)* németül vagy *(ii)* magyarul nem tudott, ill. *(iii)* a biológiához nem értett. A végső következtetésem az volt, hogy mindhárom felvetés igaz lehet.

Belelapoztam valamikor egy krimibe. (Sajnos sem a szerző neve, sem a könyv címe nem ugrik be, de valóban csak beleolvasásról volt szó, leginkább talán éppen azért, mert az itt idézett hely nem hozta meg kifejezetten a kedvemet a műhöz.) Belép a főhős egy orvosi rendelő várószobájába, ahol már ül két kaukázusi. Mit jelent ez a mai magyar olvasónak? Minden bizonnyal, hogy két csecsen várakozik ott (a közelmúlt eseményei alapján én más értelmezést elképzelni sem igen tudok). És mit írt a szerző? Két fehér emberről szólt, azaz két nem színes bőrről. Nem

ez a példa a legjobb a magyar orvosi nyelv kapcsán, más hirtelem – hasonló hitelességgel – nem jut az eszembe, de pont a krimik (a legolvasottabb műfaj, valamint a legnézettebb is a televízióban) mindig operálnak valamiféle (igazságügyi) orvosi szak kifejezéssel, szakkifejezésekkel. Ezek félreértelmezése, félrefordítása része a bennünket egyre jobban nyomorító szellemi környezetszennyezésnek.

Vannak – igen öröndetesen nem is olyan kis számban – a nagyközönségnek szánt ismeretterjesztő, tudományt népszerűsítő munkák (meg TV-programok is, hogy ne csak a Gutenberg-galaxist említsem), amelyek magyar szövege bizony gyakran kifejezetten szembe megy azzal a szellemiséggel, amelynek képviselője a Magyar Orvosi Nyelv vállalkozik. Gondolok itt e pillanatban pl. Matt Ridley: *Génjeink*, vagy Aubrey Milunsky: *Sorsdöntő génjeink* c. munkájára. Örültem, és átnézésük után is örülök, hogy ezek a könyvek magyarul is hozzáférhetőkké váltak. Nyilván nem hoztak semmiféle extraprofitot sem a kiadóknak, sem a fordítóknak, tehát külön méltánylandó a küldetés, amelyet felvállaltak. Kérdem azonban: nem lehetett volna nyelvileg, pontosabban magyar orvosi nyelvileg átnézeti a fordítás kéziratát, mind az egyik, mind a másik esetben? Tudom, igazságtalannak tűnik, hogy pont e két kötetet pécézem ki, de hát ezek voltak olvasmányaim az utóbbi hónapokban, s bosszantottak fel itt-ott a magyar nyelv szépségei iránt bizony kevésbé elkötelezett mivoltukkal. Sem időm, sem helyem a konkrétumokban elmélyülni, de jó szívvel ajánlom mindkét könyvet olyanoknak is, akik nem laikus szemmel olvasnák, hanem már régebben tanultak genetikát, ugyanakkor pedig a köz javára szívesen megfogalmaznák azokat a korrekciós javaslataikat, leginkább a Magyar Orvosi Nyelv hasábjain, amelyeket majd további hasonló munkák fordítói tarthatnának szem előtt a jövőben.

⁴ Szomorú szívű emlékeztető. Van nekünk már ún. nyelvtörvényünk. Kodifikálásának hatására mennyivel csökkent kis hazánkban a „shop”-ok száma, és mennyivel növekedett a „bolt”-oké, „üzlet”-eké, „kereskedés”-eké?

**BESZÉLGETÉS SZAKNYELVEKRŐL.
FÁBIÁN PÁL PROFESSZOR ÚR NYILATKOZOTT
A RÁDIÓBAN**

Elhangzott a Magyar Rádió „Édes Anyanyelvünk” c. műsorában.

Kövesdy Zsuzsa (szerkesztő-műsorvezető): Nemrégiben egy fontos tudományos konferencián vett részt, Professor Úr, ami azért különleges esemény, mert nem nyelvészek kezdeményezésére jött létre.

Fábián Pál: A nyelvművelést a köztudat általában az irodalmi nyelvhez és a köznyelvhez köti. Így tanulják a gyerekek az iskolában, túlnyomórészt irodalmi példák alapján, holott a nyelvművelésnek az igazi területe, ahol a nagy csaták zajlanak, az a szaknyelv. Én rendhagyó nyelvész vagyok, tudniillik én a szaknyelvek gondozását tartom a nyelvművelés legfőbb feladatának. A szépírók ugyanis a nyelvművelők nélkül is tudnak tájékozódni: Kosztolányi Dezsőnek vagy Illyés Gyulának nincs szüksége nyelvművelői szabálymagyarázatokra. Ellenben itt élnek és dolgoznak köztünk tudományos szakíróink, – mégpedig jelentős számban –, akik a nyelvhasználati szabályokat legfeljebb középiskolás fokon sajátították el valamikor, és ez bizony kevés. Úgyhogy a nagy feladat voltaképpen a szakmákban vár a nyelvművelésre. Szerencsére ezt nem csak én és nyelvész kollégáim látjuk így, hanem a szakmák művelői is. A Magyar Tudományos Akadémiának tizenegy osztálya közül csak egynek, a Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának feladata a magyar nyelv általános művelése, a többinek mindnek megvan a maga sajátos tudományterülete, az ebből következő gondokkal-bajokkal együtt. Például az orvosok számára örök probléma volt és marad, hogy latin vagy magyar szakszavakat használjanak-e. Nyilvánvaló, hogy a beteg ágyánál latin szavakat fognak használni, hogy a be-

teg ne értse; egymás közt viszont már magyarul is beszélhetnek. Persze csak addig, ameddig a takaró ér – vagyis ha van magyar szó. Ha nincs, marad a latin vagy újabban az angol.

A szaktudományokban időről időre lelkes mozgalmak indulnak magyar nyelvezetük kialakítására. Sajnos, ezek többnyire nem állandó jellegű törekvések; inkább csak olyankor figyelhetők meg, amikor egy vagy több tudományágban nagy változás megy végbe. Ez arra készíteti-kényszeríti a tudósokat, hogy többet foglalkozzanak szakmai nyelvükkel, mint korábban tették; különben nem tudják kifejezni magukat, nem tudják felfedezéseiket sem leírni, sem továbbadni. Ilyenkor kemény küzdelem alakul ki az anyanyelvi tudományos nyelv és az úgynevezett nemzetközi – vagyis most az angol – tudományos nyelv között. Az angol nem kis előnyt élvez. A magyar szaknyelvművelő társaságok napjainkban azért alakulnak, hogy anyanyelvünk és az angol között az esélyegyenlőséget megteremtsek. Ez a célja a Magyar Szakírók Szövetségének is, amely első kongresszusát 2003. április 5-én tartotta az Akadémia székházában.

Kövesdy Zsuzsa: Köszönöm a szíves tájékoztatást.

VIZI E. SZILVESZTER BRÜSSZELI SZÉKFOGLALÓJA

Nagy sikerű székfoglaló előadást tartott Vizi E. Szilveszter, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke Brüsszelben 2003. október 25-én, miután a Belga Királyi Orvosakadémia tiszteleti tagjává választotta a nemzetközi elismertségű magyar kutatót. Vizi E. Szilvesztert az agyi neuronok nem szinaptikus kölcsönhatásainak területén kifejtett évtizedes, új felfedezéseket hozó kutatásaiért részesítette megkülönböztetett figyelemben a világhírű szervezet.

Felhívás!

**A Magyar Orvosi Nyelv című folyóiratot
minden érdeklődő számára térítésmentesen megküldjük.
Jelentkezés a szerkesztőségénél.**

ÉRTESÍTÉS A SEMMELWEIS EGYETEM ÁLTALÁNOS ORVOSI KARÁN TARTANDÓ ÚJ, SZABADON VÁLASZTHATÓ TANTÁRGYRÓL

A MAGYAR ORVOSI NYELV CÍMŰ TANTÁRGY ANYAGA

Szabadon választható tantárgy bármely évfolyam hallgatói számára (2003–2004)

(hallgatókat az egyetem mindegyik karáról, továbbá orvosokat és az ELTE hallgatóit is fogadjuk)

Az előadások helye: Semmelweis Egyetem, Bőr- és Nemikórtani Klinika tanterme (Bp. Mária u. 41.).

Időpontja: szerdai napokon 12–14 óra.

Felelős: Prof. dr. Bősze Péter.

Jelentkezés: Prof. dr. Bősze Péter (villanyposta: bosze@axelero.hu, 06 309 199 238, távmásoló: 2752172,)

Előadók: Prof. dr. Bertók Lóránd, Prof. dr. Bősze Péter, Dr. Dános Kornél, Prof. dr. Donáth Tibor, Prof. dr. Fábián Pál, Prof. dr. Fehér János, Prof. dr. Grétsy László, Dr. Grétsy Zsombor, Dr. Gyarmati Zsuzsanna, Prof. dr. Keszler Borbála, Prof. dr. Lapis Károly, Dr. Mitsányi Attila, Prof. dr. Palkovits Miklós, Dr. Tekes Kornélia, Dr. Töröcsik Beáta, Dr. Varga Zoltán, Dr. Vasas Lívia, Prof. dr. Vécsei László

TANTERV – 2004

1. hét (II. 11.): Bevezető: a magyar orvosi szaknyelv művelésének jelentősége
Prof. dr. Bősze Péter

A magyar orvosi szaknyelv fejlődésének, művelésének története, szaknyelvünk jelenlegi helyzete, napjaink nehézségei, a szaknyelvművelés célja, lehetőségei
Prof. dr. Fábián Pál

A magyar orvosi nyelv története
Prof. dr. Keszler Borbála

Orvosi szaknyelv:
ahogy az orvostanhallgatók látják
Az előadót a HÖK küldi

2. hét (II. 18.): Az angol és latin szavak írásának elvei
Dr. Dános Kornél

A magyar helyesírási és stílári ismeretek alapjai (1-2. rész)
Dr. Grétsy Zsombor

3. hét (II. 25.): Globalizáció és anyanyelv, európai tapasztalatok – az anyanyelv és az önazonosság
Prof. dr. Grétsy László

Gyakorlófeladatok, szövegvizsgálatok, készségfejlesztés
Dr. Grétsy Zsombor

4. hét (III. 3.): Lehet-e, érdemes-e, kell-e magyar orvosi nyelven közölni?
Prof. dr. Bertók Lóránd

Az anatómiai nevek írása és magyarítása
Prof. dr. Donáth Tibor

Hogyan tartunk tudományos előadást?
Prof. dr. Bősze Péter

5. hét (III. 10.): A nemzetközi és a magyar tudományos folyóiratok a klinikus szemével
Prof. dr. Vécsei László

Orvos–orvos-párbeszéd, orvos–nővér-párbeszéd, orvos–beteg-párbeszéd
Dr. Dános Kornél

A magyar helyesírási és stílári ismeretek alapjai (3. rész)
Dr. Grétsy Zsombor

6. hét (III. 17.): Hogyan írjunk tudományos közleményt?
Prof. dr. Bősze Péter

A magyar helyesírási és stílári ismeretek alapjai (4. rész)
Dr. Grétsy Zsombor

HÍREK, ESEMÉNYEK

- 7. hét (III. 24.):** Az élettan és a társtudományok szaknyelve
Dr. Műsányi Attila
- A szaknyelvi helyesírási és stiláris ismeretek alapjai (1. rész)
Dr. Grétsy Zsombor
- 8. hét (III. 31.):** A daganatgyógyászat szaknyelve, különös tekintettel a tájékoztatásra:
Prof. dr. Lapis Károly
- A szaknyelvi helyesírási és stiláris ismeretek alapjai (2. rész)
Dr. Grétsy Zsombor
- 9. hét (IV. 7.):** A tudományos tevékenység mérése – tudománymérés
Prof. dr. Palkovits Miklós
- Irodalomkeresés – a könyvtár és a világháló szerepe (Index Medicus, Medline, PubMed stb.)
Prof. dr. Palkovits Miklós
- 10. hét (IV. 14.):** A gyógyszerevek és a gyógyhatású készítménynevek írása
Dr. Gyarmati Zsuzsanna
- A zárthelyi dolgozat értékelése, a tisztázatlan területek újbóli megbeszélése, gyakorlófeladatok, szövegvizsgálatok, készségfejlesztés
Dr. Grétsy Zsombor
- 11. hét (IV. 21.):** A szakirodalom helyes értésének, értékelésének, fordításának nehézségei – alapelvek
Dr. Varga Zoltán
- Zárthelyi dolgozat
Dr. Grétsy Zsombor
- 12. hét (IV. 28.):** A molekuláris biológia szaknyelve
Dr. Törőcsik Beáta
- A gyógyszerészeti alap kutatás szaknyelve
Dr. Tekes Kornélia
- A szaknyelvi helyesírási és stiláris ismeretek alapjai (3. rész)
Dr. Grétsy Zsombor
- 13. hét (V. 5.):** Az orvosi szótárak készítésének szempontjai, buktatói
Prof. dr. Fábíán Pál
- A szakfolyóiratok szerkesztése, a szerkesztő helye
Prof. dr. Fehér János
- Az orvosi irodalom tanulmányozásának gyakorlati lehetőségei a könyvtáros szemével
Dr. Vasas Lívía
- 14. hét (V. 12.):** Ismétlő összefoglalás; a ma még megoldatlan kérdések áttekintése
Prof. dr. Bósze Péter
és *Dr. Grétsy Zsombor*
- 15. hét (V. 19.):** Vizsga